JOURNAL OF INTELLECT EDUCATION

วารสารครุศาสตร์ปัญญา
ISSN: 2822-0218 (Online)

SOCIAL SCIENCE AND EDUCATION

Volume 1 No.3 (May-June 2022)
ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565)

วารสารครุศาสตร์ปัญญา ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2565)
Journal of Intellect Education (IEJ) Volume 1, No. 3 (May-June 2022)
ISSN: 2822-0218 (Online), E-mail: karusatpanya@gmail.com, skangpheng@gmail.com
499/91 หมู่ที่ 2 ถนนมิตรภาพ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000
Tel. 088-560-6666; Website: karusatpanya.org

สารบัญ

บทความพิเศษ (Selected Article)

pdf (ภาษาไทย)

การมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษา
ชุติภา บุตรดีวงษ์, วิราภรณ์ ส่งแสง, เทวฤทธิ์ พลเยี่ยม, อุบล วรรณพาด, ประดู่ นามเหลา
1 – 11

Community Participation to Promote Life and Modern Agriculture Career Skills in Schools
Chutipa Buddeevong, Wiraporn Songsang , Tewarit Polyiam, Ubon Wannapat, Pradu Namloa

บทความวิจัย (Research Article)

pdf (ภาษาไทย)

การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน
กานต์สินี วิเศษสมบัติ
12 - 24

Development of Creating Professional Learning Community Model for Strengthening the Active Learning Management Competency of Teachers in Nongsangwittayayon School
Karnsini Wisetsombat

pdf (ภาษาไทย)

การพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6
พัชนี มหาโพธิ์
25 - 37

Development of occupational project-based learning for developing academic achievement and career skills for Grade 12 students
Patchanee Mahapho

บทความเทคนิค (Technical Article)

pdf (ภาษาไทย)

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวทางการประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา
สายสมร ศักดิ์คำดวง, สุพจน์ ประไพเพชร, สุดสวาสดิ์ ประไพเพชร, วสันต์ แสงเหลา, ไกศิษฏ์ เปลรินทร์
38 – 52

Participatory Action Research: School application Guidelines
Saisamorn Sakkhamduang, Suphot Praphaiphet, Sutsawat Praphaiphet, Wasan Sanglao, Kaisit Plarin

วารสารครุศาสตร์ปัญญา ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2565)
Journal of Intellect Education (IEJ) Volume 1, No. 3 (May-June 2022)
ISSN: 2822-0218 (Online), E-mail: karusatpanya@gmail.com, skangpheng@gmail.com
499/91 หมู่ที่ 2 ถนนมิตรภาพ ตำบลศิลา อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น 40000
Tel. 088-560-6666; Website: karusatpanya.org

สารบัญ

pdf (ภาษาไทย)

จิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ: รูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ
วรวิทย์ กุลจิรกาญจน์, บุญจักรวาล รอดบำเรอ, ธีร์ ภวังคนันท์, สุรพล ทับทิมหิน, ทินกร ภาคนาม
53 – 65

The integrated Buddhist public mind: Systematic development model
วรวิทย์ กุลจิรกาญจน์, บุญจักรวาล รอดบำเรอ, ธีร์ ภวังคนันท์, สุรพล ทับทิมหิน, ทินกร ภาคนาม

pdf (ภาษาไทย)

การวิจัยแบบผสมผสานวิธี: กระบวนทัศน์การวิจัยในศตวรรษที่ 21
อภิชาติ นาเลาห์, ชุติภา บุตรดีวงษ์, สมเกียรติ เจษฎากุลทวี, พสิษฐ์ อมรเชษณ์, วิราภรณ์ ส่งแสง
66 – 85

Mixed Methods Research: Paradigms of Research for 21st Century
Apichat Nalao, Chutipa Buddeevong , Somgiet Jesadakultavee , Pasit Amolchet , Wiraporn Songsang

วารสารครุศาสตร์ปัญญา ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565) หน้า 1-11
Journal of Intellect Education (JIE), Volume 1 No.3 (May–June 2022) Page 1-11

บทความพิเศษ (Selected Article)

การมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษา

Community Participation to Promote Life and Modern Agriculture Career Skills in Schools

ชุติภา บุตรดีวงษ์[1], วิราภรณ์ ส่งแสง[2], เทวฤทธิ์ พลเยี่ยม[3], อุบล วรรณพาด[4], ประดู่ นามเหลา[5]
นักวิชาการอิสระ[1,2,3, 4,5,]
Chutipa Buddeevong[1], Wiraporn Songsang [2], Tewarit Polyiam[3], Ubon Wannapat[4], Pradu Namloa[5]
Independent scholars[1,2,3 ,4,5,]

Received: May 3, 2022, Revised: June 20, 2022, Accepted: June 22, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่าง 1,575 คน โดยใช้แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย และเทคนิคดัชนีการจัดเรียงลำดับแบบปรับปรุง ($PNI_{modified}$) ผลการวิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง มีสภาพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และมีความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ทุกด้าน

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมกับชุมชน, ทักษะชีวิตและอาชีพ, เกษตรสมัยใหม่

Abstract

The research objectives were to explore the present, desirable condition, and needs of community participation to promote life and modern agriculture career skills of schools under Office of the Basic Education Commission. The quantitative sample group consisted of 1,575 respondents answering questionnaire. The quantitative research employed Modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$) technique, descriptive statistics. The research findings are as following. The present condition as a whole has the operation at medium level and the desirable condition as a whole at high level. The needs exist in all dimensions of community participation to promote life and modern agriculture career skills.

Key words: Community Participation, Life and Career Skill, Modern Agriculture

1 Corresponding author, Tel. 0616359326, E-mail: chutipa_d@hotmail.com

บทนำ

จากสถานะของประเทศและบริบทการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่ประเทศกำลังประสบอยู่ส่งผลให้การกำหนดวิสัยทัศน์ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 – 2564) เน้นการยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึงโดย (1) ปฏิรูประบบบริหารจัดการทางการศึกษาโดยปรับระบบบริหารจัดการการศึกษาใหม่เพื่อสร้างความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ (Accountability) (2) ปฏิรูประบบการคลังด้านการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโดยการจัดสรรงบประมาณส่งตรงสู่ผู้เรียนส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคเอกชนในการจัดการศึกษา (3) พัฒนาคุณภาพครูทั้งระบบตั้งแต่กระบวนการผลิตสรรหาและการคัดเลือกให้ได้คนดีคนเก่งรวมทั้งระบบการประเมินและรับรองคุณภาพที่เน้นผลลัพธ์จากตัวผู้เรียนและ (4) ปฏิรูประบบการเรียนรู้โดยมุ่งจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสมรรถนะกำลังคนทั้งระบบการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตพัฒนาสื่อเพื่อการเรียนรู้รวมทั้งการปรับหลักสูตรและผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของตลาดรวมถึงการวิจัยและการใช้เทคโนโลยีและสื่อเพื่อการเรียนรู้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ที่กล่าวว่า“ประเทศไทยมีความมั่นคงมั่งคั่งยั่งยืนเป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ”และเป็นคติพจน์ประจำชาติว่า “มั่นคงมั่งคั่งยั่งยืน” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558; คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ, 2558)

ในขณะเดียวกันแนวนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่เป็นการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบใน 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ(1) เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) (2) เปลี่ยนจากผู้ประกอบการรายย่อย (Traditional SMEs) ที่มีอยู่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาไปสู่การเป็นผู้ประกอบการที่เข้มแข็ง (Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง (3) เปลี่ยนจากการบริการแบบดั้งเดิม (Traditional Services) ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำไปสู่การสร้างมูลค่าการให้บริการที่สูงขึ้น (High Value Services) และ(4) เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูงซึ่งเป็นการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยพัฒนาโดยที่ภาคการเกษตรยังคงเป็นแกนหลัก แต่จะเปลี่ยนการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่โดยสนับสนุนให้เกษตรกรมีความปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559)

จากแนวคิดดังกล่าวจะเห็นว่าเป้าหมายของการพัฒนาประเทศจะสำเร็จได้นั้นการให้การศึกษามีส่วนสำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องเริ่มต้นที่สถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อส่งผลต่อคุณภาพของประชาชนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์กล่าวคือ เป็นคนเก่งคนดี และมีความสุข มีชีวิตสำหรับการดำรงตนที่ดี สามารถเรียนรู้และพัฒนาทักษะอาชีพทุกด้านได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้นการพัฒนาอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาจึงเป็นประเด็นสำคัญที่สถานศึกษาทุกแห่งต้องนำไปบูรณาการในหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อสอดคล้องกับแนวนโยบายดังกล่าวโดยเฉพาะการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ซึ่งเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและระดับฐานรากในชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคมเพื่อตอบโจทย์ประเด็นปัญหาและความท้าทายทางสังคมในมิติต่างๆ การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก การยกระดับขีดความสามารถ การเสริมสร้างทักษะและการเติมเต็มศักยภาพของประชาชนให้ทันกับพลวัตรการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกต่อไป (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์, 2559)

สภาพปัจจุบันการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังมีปัญหาด้านคุณภาพมากมายโดยเฉพาะสถานศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในชนบทผู้ปกครองมีอาชีพหลักในการทำนาและมีรายได้น้อยส่งผลต่อการสนับสนุนการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน นอกจากนี้ คุณภาพการศึกษายังมีปัญหาและสาเหตุสำคัญเกิดจากความไม่พร้อมของสถานศึกษาทั้งในด้านงบประมาณ และบุคลากร (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558) ปัญหาดังกล่าวได้รับการแก้ไขมาอย่างต่อเนื่องแต่ยังไม่สามารถดำเนินการได้สำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการยุบโรงเรียนเพื่อไปเรียนร่วมกัน หรือโรงเรียนแม่เหล็ก ซึ่งการแก้ปัญหาในเชิงบริหารนั้นเป็นการแก้ปัญหาที่ใช้ทรัพยากรทั้งงบประมาณและบุคลากรน้อยที่สุด แต่มีประสิทธิภาพสูงสุด กล่าวคือ การใช้วิธีการบริหารแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องกับทิศทางในอนาคตที่กำลังปรับเปลี่ยนไปในปัจจุบัน ซึ่งการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความหมายหลายแนวคิดเพราะการมีส่วนร่วมนั้นมีหลายมิติที่มีความแตกต่างกันแต่มีความสอดคล้องกันเช่น สนับสนุนส่งเสริมต่อการพัฒนาการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นผลจากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาคและมีความเชื่อถือในการตัดสินใจเพื่อกำหนดเป้าหมายนโยบายและแผนรวมทั้งการนำโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไปสู่การปฏิบัติอย่างไรก็ตาม การมองถึงการมีส่วนร่วมให้ครอบคลุมจะต้องมองให้ถึงบริบทที่เกี่ยวข้องโดยการกำหนดความหมายและสร้างความเข้าใจให้ตรงกันเน้นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานทุกระดับทั้งองค์การหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในภาระงานและหน้าที่บริหารโดยมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินการประเมินผลและรับผิดชอบ (Baksh, 1995; Hoy and Miskel, 2001; Ramesh and Rao, 1990)

จากความเป็นมาดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับแนวนโยบายของรัฐที่เน้นการส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการลงทุนด้านบุคลากรด้านโครงสร้างพื้นฐานและด้านการบริหารจัดการรวมทั้งสนับสนุนและผลักดันให้ผู้ประกอบการมีบทบาทหลักทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมตลอดจนการวิจัยและพัฒนาให้ใช้ประโยชน์อย่างแท้จริงทั้งเชิงพาณิชย์และสาธารณะโดยให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในสถานศึกษาต่อไป

คำถามการวิจัย

สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน อยู่ในระดับใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการเกษตรสมัยใหม่

จากแนวนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่เป็นการเปลี่ยนผ่านทั้งระบบใน 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ 1) เปลี่ยนจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ในปัจจุบัน ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการ

บริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยเกษตรกรต้องร่ำรวยขึ้น และเป็นเกษตรกรและเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) 2) เปลี่ยนจาก Traditional SMEs หรือ SMEs ที่มีอยู่รัฐต้องให้ความช่วยเหลืออยู่ตลอดเวลาไปสู่การเป็น Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง 3) เปลี่ยนจาก Traditional Services ซึ่งมีการสร้างมูลค่าค่อนข้างต่ำ ไปสู่ High Value Services และ4) เปลี่ยนจากแรงงานทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง ซึ่งเป็นการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจที่เน้นการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาช่วยพัฒนา โดยที่ภาคเกษตรยังคงเป็นแกนหลัก แต่จะเปลี่ยนการเกษตรแบบดั้งเดิมไปสู่การเกษตรสมัยใหม่โดยสร้างความปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และสนับสนุนให้เกษตรกรเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559) สอดคล้องกับสถานการณ์ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ ตามราคาน้ำมันและความต้องการสินค้าเกษตรในตลาดโลกที่ลดลงอันเป็นผลกระทบมาจากเศรษฐกิจโลก เป็นแรงกดดันให้รายได้จากการส่งออกสินค้าเกษตรของไทยลดลง เนื่องจากไทยส่งออกสินค้าเกษตรเป็นหลัก ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อเกษตรกรที่เป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งในปัจจุบันหากมองไปที่ประเทศพัฒนาแล้วที่ส่วนใหญ่เป็นประเทศอุตสาหกรรม แท้จริงในประวัติศาสตร์มีวิวัฒนาการหรือมีการพัฒนามาจากเกษตรกรรม เมื่อมีการนำเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องจักรมาใช้ทำให้ภาคเกษตรมีการพัฒนาก้าวหน้าขึ้น ซึ่งจะไปหนุนให้ภาคธุรกิจอุตสาหกรรม ธุรกิจบริการเติบโต ในขณะเดียวกันประเทศที่พัฒนาแล้วยังมีการสนับสนุนด้านราคาสินค้าเกษตรเพื่อยกระดับรายได้ของภาคเกษตรให้สูงขึ้นทำให้เกษตรกรมีรายได้สูงเทียบเท่ากับคนทำงานในเมือง ต่างจากเกษตรกรไทยที่มีแต่หนี้สินเพราะภาครัฐไม่เคยให้ความสำคัญว่าเกษตรกรควรมีรายได้ขั้นต่ำเป็นเท่าไหร่ ดังนั้น ความเสี่ยง 3 ประการที่ทำให้เกษตรกรไทยมีความเสี่ยงสูงมากที่สุด คือ (ธนินท์ เจียรวนนท์, 2552) 1) เสี่ยงกับเงินที่ลงทุน โดยไม่รู้อนาคตว่าจะได้ทุนคืนหรือไม่ 2) เสี่ยงกับภัยธรรมชาติ เพราะภาคเกษตรไทยยังคงพึ่งธรรมชาติดินฟ้าอากาศในการทำเกษตรกรรม 3) เสี่ยงกับราคาสินค้าเกษตรที่ไม่แน่นอน แม้ว่าจะได้ผลผลิตดีแต่ถ้าราคาต่ำเกษตรกรก็จะขาดทุนมีหนี้สินเพิ่มขึ้น เกษตรกรไทยจึงมีความเสี่ยงสูงแต่กำไรน้อยซึ่งผิดธรรมชาติที่ว่าในเมื่อมีความเสี่ยงสูงจะต้องได้กำไรสูงด้วย

นอกจากนี้ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) (2555) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดของเกษตรสมัยใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบความยากลำบากให้สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนักพระราชดำรินี้ ทรงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นแนวทางหรือ หลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งการทำเกษตรทฤษฎีใหม่มี 3 ขั้นตอน ขั้นที่ 1 เป็นการผลิตแบบพึ่งตนเองด้วยวิธีง่ายๆ ค่อยเป็นค่อยไปตามกำลัง พอมีพอกินไม่อดอยาก ขั้นที่ 2 เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมแรงในเรื่องของการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ การศึกษา สังคม และศาสนา ขั้นที่ 3 ร่วมมือกับแหล่งเงินและพลังงาน ตั้งและบริการโรงสีตั้งและบริการ ร้านสหกรณ์ช่วยกันลงทุนช่วยกันพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ซึ่งมิใช่ทำอาชีพเกษตรเพียงอย่างเดียว ขั้นที่ 1 เป็นการสร้างความพอเพียงในระดับครอบครัว ขั้นที่ 2 และขั้นที่ 3 เป็นการสร้างความพอเพียงในระดับชุมชน

ดังนั้น การพัฒนาอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาจึงเป็นประเด็นสำคัญที่สถานศึกษาทุกแห่งต้องนำไปบูรณาการในหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อสอดคล้องกับแนวนโยบายดังกล่าว อันจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและระดับฐานรากในชุมชน การส่งเสริมวิสาหกิจเพื่อสังคม เพื่อตอบโจทย์ประเด็นปัญหาและความท้าทายทางสังคมในมิติต่าง ๆ การส่งเสริมและสนับสนุนให้วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก การยกระดับขีดความสามารถ การเสริมสร้างทักษะและการเติมเต็มศักยภาพของ

ประชาชนให้ทันกับพลวัตรการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกต่อไป (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์, 2559)

แนวคิดการมีส่วนร่วมกับชุมชน

Epstein (2005) นักวิชาการด้านการศึกษาของมหาวิทยาลัยจอห์นฮอพกินส์ในสหรัฐอเมริกาชี้ว่าการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการศึกษาของเด็กในโรงเรียนนั้นสามารถทำได้ 2 รูปแบบ แบบแรก คือ การเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมใน ห้องเรียนและโรงเรียน แบบที่สอง คือ การเข้ามีส่วนในการบริหารและกำหนดแนวทางของโรงเรียน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้ คือ 1) การเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนของผู้ปกครอง และ 2) การเข้ามีส่วนร่วมในด้านบริหารจัดการของผู้ปกครอง อย่างไรก็ดี การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นการเกี่ยวข้องทั้งทางด้านจิตใจ และอารมณ์ของบุคคลในการอยู่ร่วมกลุ่มกันด้วยความรับผิดชอบซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวทำให้สมาชิกในกลุ่มร่วมมือร่วมใจและประสานงานในการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเรื่องของความรับผิดชอบ (Responsibility) ที่รู้สึกผูกพันในการทำงาน ความเชื่อถือและไว้วางใจกัน ความร่วมมือร่วมใจ (Cooperation) เป็นความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม และการประสานงานกัน (Coordination) ซึ่งเกี่ยวข้องกับห้วงเวลา และลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการกระทำกิจกรรมหรือการทำงาน การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นหัวใจของการพัฒนา เนื่องจากประชาชนเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์จะเป็นผู้ที่ทราบข้อมูล และเผชิญกับปัญหาด้วยตนเอง เมื่อชุมชนวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาของชุมชนเอง จะเป็นการสร้างการรับรู้ร่วมกัน เกิดการระดมความคิดร่วมกันเพื่อเลือก วิธีปฏิบัติที่ดีที่สุดสำหรับการแก้ไขปัญหาของชุมชน การมีส่วนร่วมช่วยสร้างการยอมรับในคุณค่า วัฒนธรรมของชุมชน สร้างประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกันและเพื่อให้ชุมชนนำไปประยุกต์ในการปฏิบัติใช้ช่วยสนับสนุนการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีการกระจายอำนาจพร้อมทั้งบทบาทและหน้าที่ต่างๆไปสู่ประชาชนในท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด การมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดการศึกษาจึงเป็นการการกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ชุมชนท้องถิ่นร่วมพัฒนาการจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยทำงานบนฐานความต้องการของชุมชนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้านการจัดการศึกษาเพื่อเด็กเยาวชนและคนในชุมชนร่วมกัน (จิตตวดี ทองทั่ว, 2557)

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นยังมีความหมายครอบคลุมถึงการเปิดโอกาสให้บุคคล กลุ่มบุคคลได้เข้ามาร่วมกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะการร่วมรับรู้ ร่วมคิดร่วมลงมือปฏิบัติ ที่มีผลกระทบทั้งต่อตนเองและชุมชน และที่สำคัญการมีส่วนร่วมจะต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมอาจมีหลายแบบ เช่น การมีส่วนร่วมเพื่อการช่วยเหลือ เกื้อกูล เช่น การให้ทรัพย์สิน ที่ดิน ภูมิปัญญา ความคิดเห็น แรงกาย เป็นต้น การมีส่วนร่วมเพื่อรวมกลุ่มกันทำประโยชน์ส่วนรวม หรือการมีส่วนร่วมที่เกิดจากชุมชนสามารถสามารถควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบทั้งทางด้านบวก และด้านลบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนได้เอง โดยชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากกระบวนการกลุ่ม และความเป็นประชาธิปไตย

ดังนั้น การบริหารสถานศึกษาโดยชุมชนมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการดำเนินงานของสถานศึกษาที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องทั้งทางด้านจิตใจ และอารมณ์โดยมีความรับผิดชอบร่วมกัน (Responsibility) ความร่วมมือร่วมใจกัน (Cooperation) และการประสานการทำงานร่วมกัน (Coordination) เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายในการจัดการศึกษาของโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนนั้นจะมองได้ 2 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ การมีส่วนร่วมจากบนลงล่าง (Top Down) หรือมุมมองจากบนลงล่าง โดยรัฐเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วม หรือการมีส่วนร่วมเกิดจากภาครัฐโดยประชาชนเป็นเพียง

ผู้คอยรับนโยบายและปฏิบัติตาม กับการมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบน (Bottom Up) หรือมุมมองจากล่างขึ้นบน โดยการมีส่วนร่วมเกิดจากความต้องการของประชาชนด้วยความสมัครใจ โดยรัฐแสดงบทบาทคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือคอยอำนวยความสะดวก ประกอบด้วย การระดมความคิด (Brainstorming Participation) การร่วมวางแผน (Planning Participation) การร่วมลงมือทำ (Taking Action Participation) การร่วมติดตามประเมินผล (Monitoring Participation) และการรับประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefits Participation)

แนวคิดทักษะชีวิตและอาชีพ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยงกับลักษณะของทักษะชีวิตและอาชีพของ Egannathan et al. (2014); Mofrad et al. (2013) และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2555) พบว่า มีลักษณะสำคัญ ดังนี้

1) การสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น เป็นความสามารถในการเข้ากับผู้อื่นได้ดี และสามารถรักษาสัมพันธ์ไว้ได้ยืนยาว หรือความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์ได้ดีไว้ เช่น การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากาย เพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ

2) การแก้ปัญหา เป็นความสามารถในเลือกสิ่งที่ดีได้อย่างสร้างสรรค์เกี่ยวกับ เรื่องราวต่างๆ ในชีวิตได้อย่างมีระบบ เช่น การค้นหาข้อมูล การวิเคราะห์และประเมินข้อมูล การประเมินปัญหา การจัดการปัญหา การระบุปัญหา และการแก้ปัญหา การกำหนด เป้าหมาย การคาดการณ์และการวางแผนอย่างเป็นระบบ

3) การสื่อสาร เป็นความสามารถในการใช้คำพูดและท่าทาง เพื่อแสดงถึงความรู้สึกนึกคิด ของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับวัฒนธรรมและสถานการณ์ต่างๆ เช่น การแสดงความคิดเห็น การแสดงความต้องการ การแสดงความชื่นชม การเจรจาต่อรอง การช่วยเหลือหรือการปฏิเสธ

4) การตัดสินใจ เป็นความสามารถในเลือกสิ่งที่ดีได้อย่างสร้างสรรค์เกี่ยวกับ เรื่องราวต่างๆ ในชีวิตได้อย่างมีระบบ เช่น บุคคลสามารถเลือกการกระทำของตนเอง โดยประเมินทางเลือกและผลที่ได้จากการตัดสินใจเลือกทางที่ถูกต้องเหมาะสม

5) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลและประสบการณ์ต่าง ๆ เพื่อประเมินปัญหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ และสถานการณ์ที่อยู่รอบตัวเราที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต เช่น การแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์รอบตัว ประเมินสถานการณ์ รอบตัวด้วยหลักเหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้อง รับรู้ปัญหาสาเหตุของปัญหา หาทางเลือกและตัดสินใจ แก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ อย่างสร้างสรรค์

6) การริเริ่มสร้างสรรค์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี เป็นความสามารถในการคิด หรือการกระทำสิ่งใหม่และพร้อมเผชิญความท้าทายใหม่ ๆ รวมถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งต่างๆ อย่างมีความหมาย เช่น การจัดการด้านเป้าหมายและเวลา การสร้างงานอิสระ การคิดค้นหาแนวทางพัฒนาการเกษตรให้ทันการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพในตนเอง

7) การตระหนักรู้ในตนเอง เป็นความสามารถในการค้นหา รู้จักและเข้าใจตนเอง เช่น การรู้จัก ความถนัดความสามารถ จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับเห็นคุณค่าและภาคภูมิใจตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิตและมีความรับผิดชอบ

8) การจัดการอารมณ์ เป็นความสามารถในการเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของตนเอง เช่น รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย หลีกเลี่ยงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ โดยการวิจัยเชิงสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 388 โรงเรียน ประกอบด้วย ผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 5 คน คือ ผู้บริหาร ครู กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้นำชุมชน และผู้ปกครองนักเรียน รวม 1,575 คน ที่ได้มาด้วยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามเป็นมาตรวัดแบบประเมินค่า 5 ระดับ ที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.98 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงบรรยาย และเทคนิคเทคนิคดัชนีการจัดเรียงลำดับแบบปรับปรุง ($PNI_{modified}$)

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ =2.72, S.D.=0.33) มีสภาพที่พึงประสงค์การมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ =4.72, S.D.=0.41) และมีความต้องการจำเป็นในการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมเท่ากับ 0.73 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงในเชิงพัฒนาการจากสภาพปัจจุบันไปยังสภาพที่พึงประสงค์คิดเป็นร้อยละ 73 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่

ข้อ	คุณภาพชีวิต	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI
		$\overline{X}$	S.D.	ระดับ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ	
การมีส่วนร่วมกับชุมชน		2.69	0.39	ปานกลาง	4.72	0.38	มากที่สุด	0.75
1	การระดมความคิด	2.74	0.42	ปานกลาง	4.75	0.43	มากที่สุด	0.73
2	การร่วมวางแผน	2.69	0.44	ปานกลาง	4.71	0.40	มากที่สุด	0.75
3	การร่วมลงมือทำ	2.61	0.46	ปานกลาง	4.55	0.45	มากที่สุด	0.74
4	การร่วมติดตามประเมินผล	2.59	0.55	ปานกลาง	4.84	0.34	มากที่สุด	0.87
5	การรับประโยชน์ร่วมกัน	2.84	0.35	ปานกลาง	4.73	0.34	มากที่สุด	0.67
ทักษะชีวิตและอาชีพ		2.74	0.37	ปานกลาง	4.72	0.38	มากที่สุด	0.72
1	การสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น	2.63	0.44	ปานกลาง	4.87	0.44	มากที่สุด	0.85
2	การแก้ปัญหา	2.68	0.45	ปานกลาง	4.70	0.40	มากที่สุด	0.75
3	การสื่อสาร	2.57	0.48	ปานกลาง	4.58	0.41	มากที่สุด	0.78
4	การตัดสินใจ	2.80	0.39	ปานกลาง	4.79	0.34	มากที่สุด	0.71
5	ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	2.81	0.40	ปานกลาง	4.86	0.30	มากที่สุด	0.73
6	การริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี	2.90	0.38	ปานกลาง	4.74	0.45	มากที่สุด	0.64

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่

ข้อ	คุณภาพชีวิต	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI
		$\overline{X}$	S.D.	ระดับ	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ	
7	การตระหนักรู้ในตนเอง	2.73	0.46	ปานกลาง	4.54	0.43	มากที่สุด	0.66
8	การจัดการอารมณ์	2.83	0.37	ปานกลาง	4.64	0.46	มากที่สุด	0.64
	ภาพรวม	2.72	0.33	ปานกลาง	4.72	0.41	มากที่สุด	0.73

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยมีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

จากผลการวิจัย พบว่า มีความต้องการจำเป็นในการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมเท่ากับ 0.73 ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเปลี่ยนแปลงในเชิงพัฒนาการจากสภาพปัจจุบันไปยังสภาพที่พึงประสงค์คิดเป็นร้อยละ 73 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมกับชุมชนจะทำให้ชุมชนโดยให้ร่วมตัดสินใจจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ การทำงานที่เน้นให้ความสำคัญในด้านการแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่กระบวนการตัดสินใจร่วมจะช่วยให้เกิดบรรยากาศเชิงบวกนำไปสู่การพัฒนาด้านต่างๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ สมาชิกของชุมชนย่อมรู้ดีว่าตนเองกำลังทำอะไร มีปัญหาอะไร และอยากจะแก้ปัญหาอย่างไร ถ้าให้โอกาสแก่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาย่อมช่วยให้โครงการต่างๆ ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้ดีกว่า สอดคล้องกับ James (2001) ที่พบว่า ความสำเร็จของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเกิดจากผู้นำในโรงเรียนมีบทบาทในการตัดสินใจ เพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชน และพัฒนาการสื่อสาร ผู้นำใช้ภาวะผู้นำแบบเกื้อหนุน หรือเอื้ออำนวยความสะดวก และทำให้ผู้มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนรู้สึกพอใจ ในทางตรงกันข้ามหากชุมชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะพบว่าคนในชุมชนไม่ค่อยกระตือรือร้นในการช่วยเหลือโรงเรียนเท่าใดนัก (Pauline, 2003)

นอกจากนี้ การส่งเสริมหรือพัฒนาให้นักเรียนมีทักษะชีวิตและอาชีพที่ดีจะทำให้นักเรียนยกระดับความสามารถในการดำรงชีวิต และนำความรู้ที่ได้รับมาเพื่อประกอบอาชีพในอนาคต เมื่อนักเรียนแสวงหาความรู้ด้วยตัวเอง และได้รับความรู้จากครู ทั้งด้านความรู้ โดยครูจะเน้นให้นักเรียนเกิดทักษะความรู้ และความเชี่ยวชาญ สร้างความรู้ความเข้าใจในการเรียนเมื่อมีการบูรณาการระหว่างวิชา โดยมุ่งเน้นการสร้างความรู้และเข้าใจในเชิงลึกมากกว่าการสร้างความรู้แบบผิวเผิน การใช้สื่อที่สร้างขึ้นให้สอดคล้องกับความเป็นจริงหรือเครื่องมือที่มีคุณภาพใน การวัดการเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น ข้อสอบรูปแบบต่างๆ การทำงานร่วมกับเพื่อนๆที่โรงเรียน จะช่วย ให้นักเรียนได้เตรียมความพร้อมในหลายๆด้าน เช่น การรู้จักวิธีคิด การเรียนรู้ การทำงาน การแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียน การสื่อสาร การร่วมมือทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพไปตลอดชีวิต และสามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างราบรื่น (Pellegrino and Hilton, 2013)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ทำให้ได้สารสนเทศที่เป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับโมเดลความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ ดังภาพที่ 1 ซึ่งประกอบด้วย ด้านการมีส่วนร่วมกับชุมชน เรียงลำดับความต้องการจำเป็น ดังนี้ 1)

การร่วมติดตามประเมินผล 2) การร่วมวางแผน 3) การร่วมลงมือทำ 4) การระดมความคิด 5) การรับประโยชน์ร่วมกัน และด้านทักษะชีวิตและอาชีพ เรียงลำดับความต้องการจำเป็น ดังนี้ 1) การสร้างสัมพันธ์กับบุคคลอื่น 2) การสื่อสาร 3) การแก้ปัญหา 4) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ 5) การตัดสินใจ 6) การตระหนักรู้ในตนเอง 7) การริเริ่มสร้างสรรค์ ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยี 8) การจัดการอารมณ์

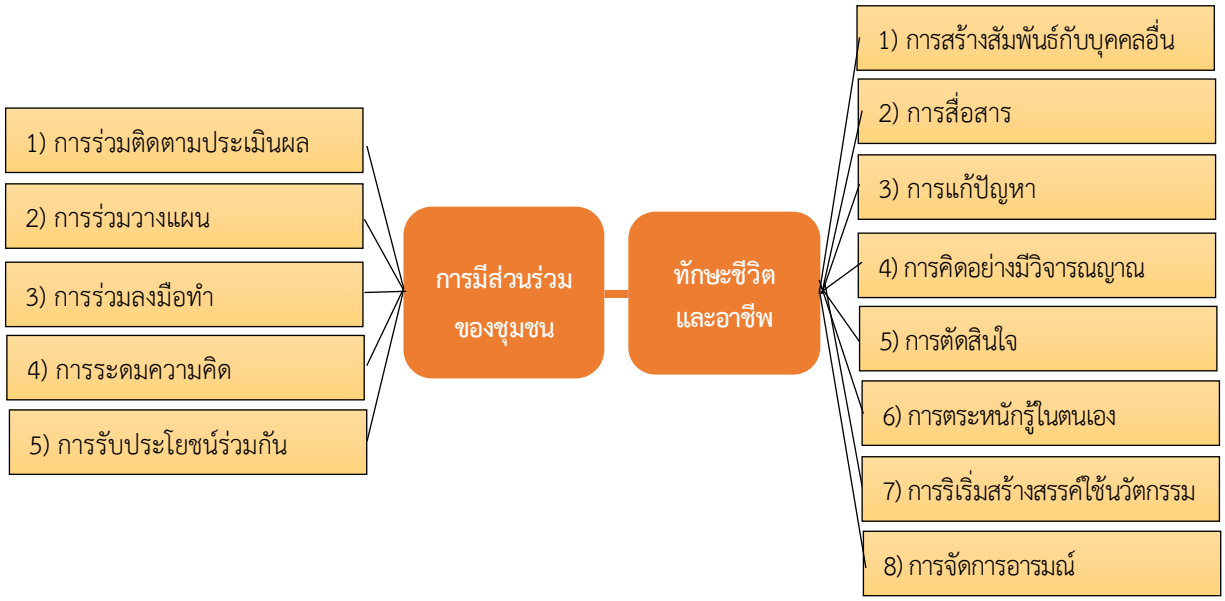

ภาพที่ 1 โมเดลความต้องการจำเป็นของการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้

1. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานควรมีการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่โดยในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและอาชีพสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่ที่พัฒนาขึ้นในระดับสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะสาหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการวิจัยและพัฒนาตามรูปแบบดังกล่าวให้ครบกระบวนการจาก R_1D_1 จนถึง R_4D_4 และควรมีการทดลองให้ครบหนึ่งปีการศึกษาและวัดผลสำเร็จด้านทักษะชีวิตและอาชีพของผู้เรียนที่ผ่านกระบวนการพัฒนา

2. ควรศึกษาวิจัยเชิงลึก และให้ความสำคัญเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการมีส่วนร่วมเพื่อเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิตและอาชีพเกษตรสมัยใหม่

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ. (2558). *กรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) (สรุปย่อ).* http://www.prachinburi.go.th/news_paked_total/2559/mar59/yutchad20years.pdf

จิตตวดี ทองทั่ว. (2557). *การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนสำหรับการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิตในสถานศึกษา: การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียนภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิตคณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนินท์ เจียรวนนท์. (2552). *การพัฒนาเกษตรกรรมไทยสู่เกษตรสมัยใหม่ ยกระดับรายได้เกษตรกร.* http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1235479363

ศูนย์ข้อมูลข่าวสารอาเซียน กรมประชาสัมพันธ์. (2559). *โมเดลประเทศไทย 4.0.*ก http://www.aseanthai.net/ewt_news.php?nid=6100&filename=index

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2555). *แนวการจัดกระบวนการเรียนรู้ทักษะชีวิตเพื่อพัฒนาพฤติกรรมสุขภาพ ระดับประถมศึกษา.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). *รายงานประจำปี 2557 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. กรุงเทพฯ: : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร แห่งประเทศไทย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2558). *ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (2560-2564).* http://www.sukhothai.go.th/mainredcross/7I.pdf

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) (2555). *คู่มือเกษตรทฤษฎีใหม่.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มูฟเม้นท์ เจนทรี.

สำนักงานโครงการสานพลังประชารัฐ. (2559). *สานพลังประชารัฐ.* http://www.xn--72cgs7alq1bbn1c4digdj.com/, [October 13, 2016].

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2559). *ประเทศไทย 4.0.* http://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2559/jul2559-5.pdf. เมื่อ 8 กันยายน 2559.

Baksh, A.M. (1995). The relationship between participative management and job attitudes. *Dissertation abstracts International*, *56*(1995): 351-A.

Egannathan, B. , Dahlblom, K., & Kallgren, G. (2014). Outcome of a school-based intervention to promote life-skills among young people in Cambodia. *Asian journal of psychiatry*, *9*, 78-84.

Epstein, J. L. (2005). School-initiated Family and Community Partnerships. In T. Erb (Ed.), *This we believe in action: Implementing successful middle level schools* (pp. 77–96). Westerville, OH: National Middle School Association.

Hoy, W. K., &Miskel, C. G. (2001). *Educational administration: Theory research and practice*. New York: McGraw - Hill.

Mofrad, S., Chee, K. F., Koh, A. E., & Ikechukwu, U.(2013). Investigating life skills among young students in Malaysia. *International Journal of Social Science and Humanity, 3*(3), 210-213.

Pellegrino, J. W., & Hilton, M. L. (Eds.). (2013). *Education for life and work: Developing transferable knowledge and skills in the 21st century*. Washington, DC: National Academies Press.

Ramesh, K., & Rao, N. (1990). *Participative management -a case study*. India: Ajanta.

วารสารวิจัยและพัฒนาสหวิทยาการ ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565) หน้า 12-24
Interdisciplinary Research and Development Journal, Volume 1 No.3 (May–June 2022) Page 12-24

บทความวิจัย (Research Article)

การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน

Development of Creating Professional Learning Community Model for Strengthening the Active Learning Management Competency of Teachers in Nongsangwittayayon School

กานต์สินี วิเศษสมบัติ[1]
Karnsini Wisetsombat[1]
โรงเรียนหนองสังข์วิทยายน, ชัยภูมิ, ประเทศไทย[1]
Nongsangwittayayon School, Chaiyaphum, Thailand[1]

Received: January 09, 2021 Revised: January 20, 2021, Accepted: February 27, 2021

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นในการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ (2) ออกแบบและพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ (3) ทดลองใช้รูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ และ(4) ประเมินและปรับปรุงรูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยใช้การวิจัยรูปแบบการวิจัยและพัฒนา โดยดำเนินการเป็น 4 ขั้นตอน คือ ขั้นวิจัย (R1) ขั้นการพัฒนา (D1) ขั้นการวิจัย (R2) และขั้นการพัฒนา (D2) เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสาร และโดยการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอในรูปแบบพรรณนาความ เก็บรวบข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยสรุปได้ พบว่า (1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและศึกษาความต้องการ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนา รูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน (2) ร่างรูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยตรวจสอบความสมเหตุสมผลเชิงทฤษฎี ความเป็นไปได้ และความสอดคล้องของ ร่างรูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Share Vision) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Collaborative Learning) การจัดการเรียนรู้ (instruction) การชี้แนะแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Coaching) และการสะท้อนคิด (Reflect) (3) การนำรูปแบบการสร้างชุมชนการ

1 Corresponding author, Tel. 088-133-3933, Email: aladdar2110@gmail.com

เรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้ในภาคสนาม โดยการวิจัยเชิงทดลองแบบการทดลองแบบกลุ่มตัวอย่างเดียว โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่ม จากครูผู้สอน จำนวน 24 คน และ(4) ผลการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ, สมรรถนะ, การเรียนรู้เชิงรุก

Abstract

The research objectives were to: (1) study the basic data and the need of creating the professional learning community model for strengthening the active learning management competency of teachers in Nongsangwittayayon School; (2) create and develop in creating the professional learning community model for strengthening the active learning management competency of the teachers in Nongsangwittayayon School; (3) trial in creating the professional learning community model for strengthening the active learning management competency of the teachers in Nongsangwittayayon School and (4) evaluate and improve in creating the professional learning community model for strengthening the active learning management competency of the teachers in Nongsangwittayayon School. The researcher applied Research and Development, divided in 4 procedures as follows; Research (R1), Development (D1), Research (R2), and Development (D2). The qualitative data were analyzed by analysis, documentary synthesis and content analysis by describing. The quantitative data were analyzed by content, frequency, percentage, mean and standard deviation. The results were: (1) The fundamental data analysis and demand studies as a basic for development of creating the professional learning community model for strengthening the active learning management competency of the teachers in Nongsangwittayayon School, suitable evaluated by 5 experts. (2) Drafting the professional learning community model for strengthening the active learning management competency of the teachers in Nongsangwittayayon School, was investigated reasonability through the theory, possibility, and consistency in drafting of creating the professional learning community model for strengthening the active learning of the teachers, consist of 5 procedures; Share vision; Collaborative Learning; Instruction; Peer Coaching and Reflect. (3) Adopting the creating the professional learning community model for strengthening the active learning management competency of the teachers in Nongsangwittayayon School as fieldwork trial. The one group sample was from 24 teachers. (4) The result of creating the professional learning community model for strengthening the active learning management competency of the teachers in Nongsangwittayayon School found that the model was suitable, possible as the highest.

Keywords: Professional Learning Community, Competency, Active Learning

บทนำ

ในปัจจุบันเป็นการศึกษา 4.0 ซึ่งเป็นยุคที่ผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองจากสื่อการสอนทุกรูปแบบ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อดิจิทัล โดยเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะในการสืบค้นและใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เนื่องจากข้อมูลในปัจจุบันมีจำนวนมาก ผู้เรียนจึงต้องมีความสามารถในการค้นหาและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ดังนั้น การศึกษาตามแนวการจัดการศึกษา 4.0 จึงเป็นทิศทางในการสร้างเด็กยุคไทยแลนด์ 4.0 เพื่อให้เด็กและเยาวชนไทยให้มีความรู้ความสามารถ และมีทักษะในการประยุกต์ให้เข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ สร้างความคิดของเด็กและเยาวชนไปสู่ที่ยากขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จของการยกระดับคุณภาพการศึกษาของชาติ การพัฒนาเด็กต้องพัฒนาทั้งด้านความรู้ และทักษะการเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือ การเรียนรู้จากปัญหาจริงที่เกิดขึ้นหรือได้ปฏิบัติหรือการเรียนรู้เชิงรุก หรือที่เรียกว่าเป็น Active Learning ตามกรอบยุทธศาสตร์ระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) โรงเรียนและหน่วยงานต้องวางแผนงานให้รองรับกรอบยุทธศาสตร์ชาติทั้ง 6 ด้าน คือ ความมั่นคง การสร้างความสามารถในการแข่งขัน การลงทุนในทรัพยากรมนุษย์ การสร้างโอกาสความเสมอภาคและการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งเป็นนโยบายหนึ่งที่เป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาวและเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนไปสู่การเป็นประเทศที่มั่งคั่งมั่นคงและยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562)

ครูถือเป็นบุคลากรสำคัญที่สุดในการจัดการศึกษาที่เอื้อประโยชน์ให้เกิดกระบวนการจัดการเรียนรู้ในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ดังกล่าว และจากการเปลี่ยนแปลงในยุคศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม ระบบการศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนา ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ด้วย เดิมการศึกษามุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะเพียงอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่สำหรับในศตวรรษที่ 21 ต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการปฏิบัติและการสร้างแรงบันดาลใจไปพร้อมกัน กล่าวคือ จะไม่เป็นเพียงผู้รับ (Passive Learning) อีกต่อไป แต่ผู้เรียนต้องฝึกการเรียน รู้จากการลงมือปฏิบัติและการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (Active Learning) โดยมีครูเป็น “โค้ช” ที่คอยออกแบบการเรียนรู้ เพื่อช่วยผู้เรียนให้บรรลุผลได้ ประการสำคัญ คือ ครูในศตวรรษที่ 21 จะต้องไม่ตั้งตนเป็น“ผู้รู้” แต่ต้องแสวงหาความรู้ไปพร้อมๆ กันกับนักเรียน โดยครูจะออกแบบการเรียนรู้ ฝึกฝนให้ตนเองเป็นโค้ช (Coach) และอำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ของนักเรียนโดยครูจะต้องร่วมกันสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพครูเพื่อศิษย์ (Professional Learning Communities: PLC) ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของครูเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำหน้าที่ของครูแต่ละคนนั่นเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพมีนิยามไว้โดยจัดได้เป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มแรกที่อธิบายไว้ค่อนข้างแคบโดยเฉพาะการทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่ผลการเรียนรู้ของผู้เรียน อาทิ McLaughlin and Talbert (2006) อธิบายว่าเป็นการร่วมมือรวมพลังของครูในการทำงานเพื่อสะท้อนผลการปฏิบัติ และการตรวจสอบหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติงานของครูและผลการเรียนรู้ของผู้เรียนเพื่อช่วยให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายในชั้นเรียน และ Padwad and Dixit (2008) ที่เน้นการทำงานร่วมกันเพื่อนำไปสู่ความเป็นมืออาชีพ โดยให้นิยามว่าเป็นชุมชนหรือกลุ่มบุคคลที่มารวมกันเพื่อทำงานร่วมกันและสนับสนุนซึ่งกันและกันนำไปสู่การเจริญเติบโตหรือเกิดพัฒนาการของบุคคลและเกิดความเป็นมืออาชีพขึ้น ในขณะที่กลุ่มที่สองให้ความหมายไว้ครอบคลุมทั้งการทำงานร่วมกันเพื่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน และความเป็นมืออาชีพของครู เช่น Stoll and Louis (2007) ที่นิยามว่าเป็นกลุ่มของครูที่มาร่วมกันทำงานและวางเป้าหมายร่วมกันเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งมีการสะท้อนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่องเพื่อมุ่งเน้น

และส่งเสริมพัฒนาการและการเจริญเติบโตทางวิชาชีพของครู ดังนั้น ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพจึงเป็นเสมือนพันธะสัญญาของครูในการทำงานร่วมกันโดยอาศัยการร่วมมือรวมพลังเพื่อให้เกิดผลที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดสำหรับผู้เรียนที่อยู่บนสมมติฐานที่ว่าปัจจัยสำคัญที่จะทำให้การเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอก็คือครูจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับการทำงานของตนจนติดเป็นนิสัย และนำไปสู่การพัฒนาวิชาชีพอย่างยั่งยืน (DuFour, 2007)

โรงเรียนหนองสังข์วิทยายนเป็นสถานศึกษาในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ เปิดทำการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1– 6 โดยในปีการศึกษา 2563 มีนักเรียนจำนวน 410 คน ผู้บริหารสถานศึกษา 2 คน ครูผู้สอน (ข้าราชการครู/พนักงานครู/พนักงานจ้างสอน) 24 คน และบุคลากรสายสนับสนุน 6 คน รวมทั้งสิ้น 32 คน จากการศึกษาสภาพปัญหาอุปสรรคและความต้องการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนในปีการศึกษา 2563 พบว่า ผลการจัดการศึกษาไม่เป็นไปตามเป้าหมายและยังไม่เป็นที่น่าพอใจโดยมีปัญหาและอุปสรรคอยู่หลายประการ คือนักเรียนมีผลการสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ครูอาจารย์ปฏิบัติหน้าที่ราชการไม่เต็มศักยภาพ ครูมีภาระงานพิเศษนอกจากงานหลักคืองานสอน ครูยังไม่เปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนการสอน ซึ่งผู้วิจัยสรุปประเด็นที่เป็นปัญหาสำคัญๆ ได้ 2 ประการ (โรงเรียนหนองสังข์วิทยายน, 2563) คือ ประการแรก กระบวนการจัดการเรียนการสอนของครู พบว่า ครูจำนวนมากมีการเตรียมการสอนน้อยและทำไม่สม่ำเสมอ ให้ความสำคัญกับผู้เรียนน้อยขาดการศึกษาความต้องจำเป็นในการเรียนรู้ของผู้เรียน ยึดครูเป็นศูนย์กลาง (Teacher Centered) โดยกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมเองทั้งหมด เคยชินกับการสอนแบบเน้นย้ำเนื้อหาบอกให้นักเรียนจดและท่องจำ จะมุ่งสอนแต่ความรู้ในกรอบหรือหาความรู้มาบรรยายให้นักเรียนเป็นผู้ฟัง หรืออธิบายองค์ความรู้ให้นักเรียนฟังเป็นกิจกรรมหลักมีการยกตัวอย่างให้ดูบ้างแต่ไม่ได้ลงมือปฏิบัติจริง นักเรียนมีการพูดจาโต้ตอบหรือกระตุ้นให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นน้อยขาดการได้ลงมือปฏิบัติจริง ครูจะเน้นการสอนของครูมากกว่าการเรียนของนักเรียนหรือความแตกต่างระหว่างบุคคลผู้เรียนจะเรียนอยู่แต่ภายในห้องเรียน มีโอกาสได้ออกไปแสวงหาความรู้นอกห้องเรียนน้อยมาก นอกจากนี้ ครูส่วนใหญ่ไม่จัดการเรียนรู้ตามแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติหรือการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ส่งผลให้นักเรียนไม่สามารถคิดหรือแก้ปัญหาตลอดจนนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำได้ดีเท่าที่ควร และประการที่ 2 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติ ซึ่งจากการวิเคราะห์สาเหตุเกิดจากการจัดการเรียนรู้ของครูโดยครูต่างคนต่างจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไปตามบทบาทหน้าที่ของตนเอง ขาดการพัฒนาและเรียนรู้ร่วมกันอันจะนำไปสู่การเป็นชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ จากสภาพปัญหาอุปสรรคในการจัดการศึกษาของโรงเรียนข้างต้น ส่งผลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนไม่บรรลุตามเป้าหมาย จำเป็นต้องพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้มีบทบาทในฐานะเป็นผู้นำทางวิชาการ และครูผู้สอนเป็นผู้มีบทบาทในการให้ความร่วมมือ และมีส่วนร่วมในการดำเนินการซึ่งทั้งสองฝ่ายต้องให้ความร่วมมือปฏิบัติงานควบคู่กันไป

ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะผู้รองผู้บริหารสถานศึกษา และเป็นผู้รับผิดชอบงานวิชาการของโรงเรียนจึงได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาจึงได้ร่วมปรึกษาหารือร่วมกับฝ่ายบริหารของโรงเรียนและมีความเห็นสอดคล้องกันคือภารกิจหลักของการบริหารคือการพัฒนาในโรงเรียน ทั้งด้านวิชาการ บุคลากร งบประมาณ และการบริหารทั่วไป เพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ได้ตระหนักในปัญหาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้านการเรียนรู้ร่วมกับบุคคลอื่น และการเรียนรู้จากความคิดปฏิบัติจริงจึงได้ประชุม คณะครู พิจารณาหาแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยที่ประชุมมีมติร่วมกันว่าควรให้ครูและผู้บริหารร่วมกันสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการจัดการเรียนเพื่อให้ครูมีสมรรถนะในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติหรือการเรียนรู้เชิงรุกโดยมุ่งเน้นให้

นักเรียนสามารถคิดหรือแก้ปัญหาตลอดจนนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำได้อันจะนำไปสู่การเป็นคนดี คนเก่ง และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นในการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ เป็นอย่างไร

2. รูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ มีโครงสร้าง องค์ประกอบ และแนวทางการดำเนินงาน เป็นอย่างไร

3. การทดลองใช้รูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ มีผลเป็นอย่างไร

4. การประเมินและปรับปรุงรูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ มีผลเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นในการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ

2. เพื่อออกแบบและพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ

3. เพื่อทดลองใช้รูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ

4. เพื่อประเมินและปรับปรุงรูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community)

การเปลี่ยนแปลงในยุคศตวรรษที่ 21 ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม ระบบการศึกษาจึงจำเป็นต้องพัฒนา ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ด้วย เดิมการศึกษามุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะเพียงอ่านออกเขียนได้เท่านั้น แต่สำหรับในศตวรรษที่ 21 ต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดการปฏิบัติ และการสร้างแรงบันดาลใจไปพร้อมกัน กล่าวคือ จะไม่เป็นเพียงผู้รับ (Passive Learning) อีกต่อไป แต่ผู้เรียนต้องฝึกการเรียน รู้จากการลงมือปฏิบัติและการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง (Active Learning) โ ดยมีครูเป็น “โค้ช” ที่คอย ออกแบบการเรียนรู้ เพื่อช่วยผู้เรียนให้บรรลุผลได้ ประการสำคัญ คือ ครูในศตวรรษที่ 21 จะต้องไม่ตั้งตนเป็น“ผู้รู้” แต่ต้องแสวงหาความรู้ไปพร้อมๆ กันกับผู้เรียนในขณะเดียวกัน ดังนั้น การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องก้าวข้าม “สาระวิชาไปสู่การเรียนรู้ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st Century Skills) ซึ่งครูจะเป็นผู้สอนไม่ได้ แต่ต้องให้นักเรียนเป็นผู้เรียนรู้ด้วยตนเอง โ ดยครูจะออกแบบการเรียนรู้ฝึกฝนให้ตนเองเป็นโค้ช (Coach) และอำนวยความสะดวก (Facilitator) ในการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning : PBL) ของ

นักเรียนสิ่งที่เป็นตัวช่วยของครูในการจัดการเรียนรู้คือชุมชนการเรียนรู้ครูเพื่อศิษย์ (Professional Learning Communities : PLC) ซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของครูเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำหน้าที่ของครูแต่ละคนนั่นเอง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560)

อย่างไรก็ดี PLC ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการกระทำที่แสดงถึงการแบ่งปันหรือการแลกเปลี่ยนของครู แต่มุ่งเน้นให้ความสำคัญในการสร้างวัฒนธรรมการทำงานร่วมกัน ความจริงใจของสมาชิก และการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในโรงเรียน และมุ่งเน้นไปที่การสะท้อนผลการปฏิบัติรวมทั้งร่วมกันเสนอแนะแนวทางการปฏิบัติเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน โดยมีสมมติฐานคือสิ่งที่ครูทำร่วมกันนอกห้องเรียนในการวางแผน การออกแบบการจัดการเรียนรู้และการเตรียมการสอนมีความสำคัญเท่าๆ กับการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน และกระบวนการต่างๆ เหล่านี้สามารถปรับโครงสร้างของโรงเรียน พัฒนาวิชาชีพครูและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับนักการศึกษาอีกหลายท่านที่สรุปเกี่ยวกับคุณประโยชน์ของ PLC ไว้ว่าถึงแม้การสร้าง PLC ในโรงเรียนจะเป็นเรื่องยากแต่ทว่ากลับเป็นสิ่งที่ช่วยปรับปรุงการเรียนรู้ของผู้เรียนในโรงเรียนได้อย่างยั่งยืน (Sackney, Walker, and Mitchell, 2005; Hord and Summers, 2008; Schmoker, 2006 cited in Hipp & Weber, 2008)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการวิเคราห์ปัญหาและความต้องการพัฒนาโดยปรับแก้ให้สอดคล้องกับที่ปฏิบัติในโรงเรียนมีกระบวนการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ 5 ขั้น ดังนี้ ขั้นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Share Vision) ขั้นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) ขั้นการจัดการเรียนรู้ (Instruction) ขั้นการสอนแนะ (Peer Coaching) และขั้นการสะท้อนผล (After Action Review)

สมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning Management Competency)

สมรรถนะเป็นคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เป็นผลมาจากความรู้ ทักษะ/ความสามารถ และคุณลักษณะอื่นๆ ที่ทำให้บุคคลสามารถสร้างผลงานได้โดดเด่นกว่าเพื่อนร่วมงานอื่นๆ ในองค์กร (เพ็ญนภา สีหาโคตร, 2564) ซึ่งสถาบันที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในราชการ (สปร.) (2557) กำหนดสมรรถนะ “การแก้ปัญหาและการดำเนินการเชิงรุก (Problem Solving and Proactiveness- PSP)” เป็นการตระหนักหรือเล็งเห็นโอกาสหรือปัญหาอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และวางแผนลงมือกระทำการเพื่อเตรียมใช้ประโยชน์จากโอกาส หรือป้องกันปัญหา ตลอดจนพลิกวิกฤติต่างๆ ให้เป็นโอกาส มี 6 ระดับ ตั้งแต่ระดับ 0 –5 ระดับ โดยมีระดับที่คาดหวัง 4-5 โดยเล็งเห็นโอกาสหรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ในระยะกลาง (ประมาณ 4 – 12 เดือนข้างหน้า) คาดการณ์และเล็งเห็นปัญหาหรือโอกาสที่อาจเกิดขึ้นในระยะเวลา 4 – 12 เดือนถัดจากปัจจุบัน และตรียมการล่วงหน้าเพื่อป้องกันปัญหา หรือโอกาสในสถานการณ์นั้นๆ ตลอดจนทดลองและเสาะหาวิธีการ แนวคิดใหม่ ๆ ที่อาจเป็นประโยชน์ในการป้องกันปัญหาและสร้างโอกาสในอนาคต และเตรียมการล่วงหน้าเพื่อป้องกันปัญหาและสร้างโอกาสในระยะยาว คาดการณ์และเล็งเห็นปัญหาหรือโอกาสที่อาจเกิดขึ้นในระยะยาวและเตรียมการล่วงหน้าเพื่อป้องกันปัญหา หรือสร้างโอกาส อีกทั้งกระตุ้นให้ผู้อื่นเกิดความกระตือรือร้นต่อการป้องกันและแก้ไขปัญหาเพื่อสร้างโอกาส ให้องค์กรในระยะยาว

การเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง กระตือรือร้น ผู้เรียนมีบทบาทหลัก มีส่วนร่วมตัดสินใจ มีปฏิสัมพันธ์ ตื่นตัวมีชีวิตชีวา ผู้สอนอำนวยความสะดวก โดยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดขั้นสูง คิดแก้ปัญหา วิเคราะห์ สังเคราะห์ ประเมินค่า วิจารณ์ ตัดสินใจ ผู้สอนต้องมีบทบาทในการเร้าความสนใจ สร้างบรรยากาศการเรียน โดยใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างกันตามสถานการณ์ นักการศึกษาหลายท่านแปลคำว่า Active Learning เป็นภาษาไทยไว้หลายคำ เช่นการ เรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้กัมมันตการ

เรียนรู้แบบใฝ่รู้ จะเป็นคำใดก็ตาม Active Learning ก็เป็น แนวคิดการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ Active Learning เป็นการสอนที่สนับสนุนด้วยปรัชญา ทฤษฎี และแนวคิดการเรียนรู้ (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2561) ดังนี้

1. ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) มีแนวคิดสำคัญมาจาก John Dewey ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติ (Learning by Doing) มีอิสระในการคิดริเริ่ม ได้ลงมือทำ และได้เป็นองค์ความรู้เกิดขึ้น

2. ทฤษฎีสรรคนิยม (Constructivism) หรือที่รู้จักกันคือ ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ เป็นทฤษฎี ในกลุ่มปัญญานิยม มีนักจิตวิทยาที่สำคัญของทฤษฎีนี้คือ เพียเจต์ (Piaget) และไวกอทสกี (Vygotsky) มีความเชื่อว่าการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นกระบวนการทางความคิด หรือกระบวนการทางสมองที่เกิดกับผู้เรียนแต่ละคน ผู้เรียนเป็นผู้สร้างความรู้ได้ด้วยตนเองอย่างกระตือรือร้น (Actively Construct their knowledge) จากสิ่งแวดล้อมและประสบการณ์รอบตัวมากกว่าการเป็นผู้รับความรู้ (Passively receiving knowledge)

3. แนวคิดการเรียนรู้แบบรวมพลัง (Collaborative learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้น การเรียนรู้กันของผู้ที่มีเป้าหมายเดียวกันในการทำงาน โดยแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แบบคละ ความสามารถ คละความสนใจ คละความถนัด โดยทั่ว ๆไปมักแบ่งเป็นกลุ่มละ 4 คน ทุกคนในกลุ่มจะ มีหน้าที่รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย การเรียนในรูปแบบนี้เน้นให้เด็กเก่งช่วยเหลือเด็กอ่อนหรือ เด็กที่เรียนช้าให้บรรลุเป้าหมายในการเรียน

จากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถสรุปองค์ประกอบได้ 4 ด้าน คือ การออกแบบการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติ การใช้และพัฒนาสื่อนวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) และประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยปฏิบัติการ โดยใช้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณมีวิธีดำเนินการวิจัย 4 ระยะ (มาเรียม นิลพันธุ์, 2553) คือ ระยะที่ 1 การวิจัย (Research: R_1) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis: A): ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและสภาพความต้องการจำเป็นในการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ระยะที่ 2 การพัฒนา (Development: D_1) เป็นการออกแบบ (Design and Development: D and D) และพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ระยะที่ 3 การวิจัย (Research: R_2) เป็นการนำไปใช้ (Implementation : I): การทดลองใช้รูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู และระยะที่ 4 การพัฒนา (Development: D_2) เป็นการประเมินผล (Evaluation: E): การประเมินและปรับปรุงแก้ไขรูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู โดยมีการดำเนินการวิจัยเป็น 4 ระยะ ดังนี้

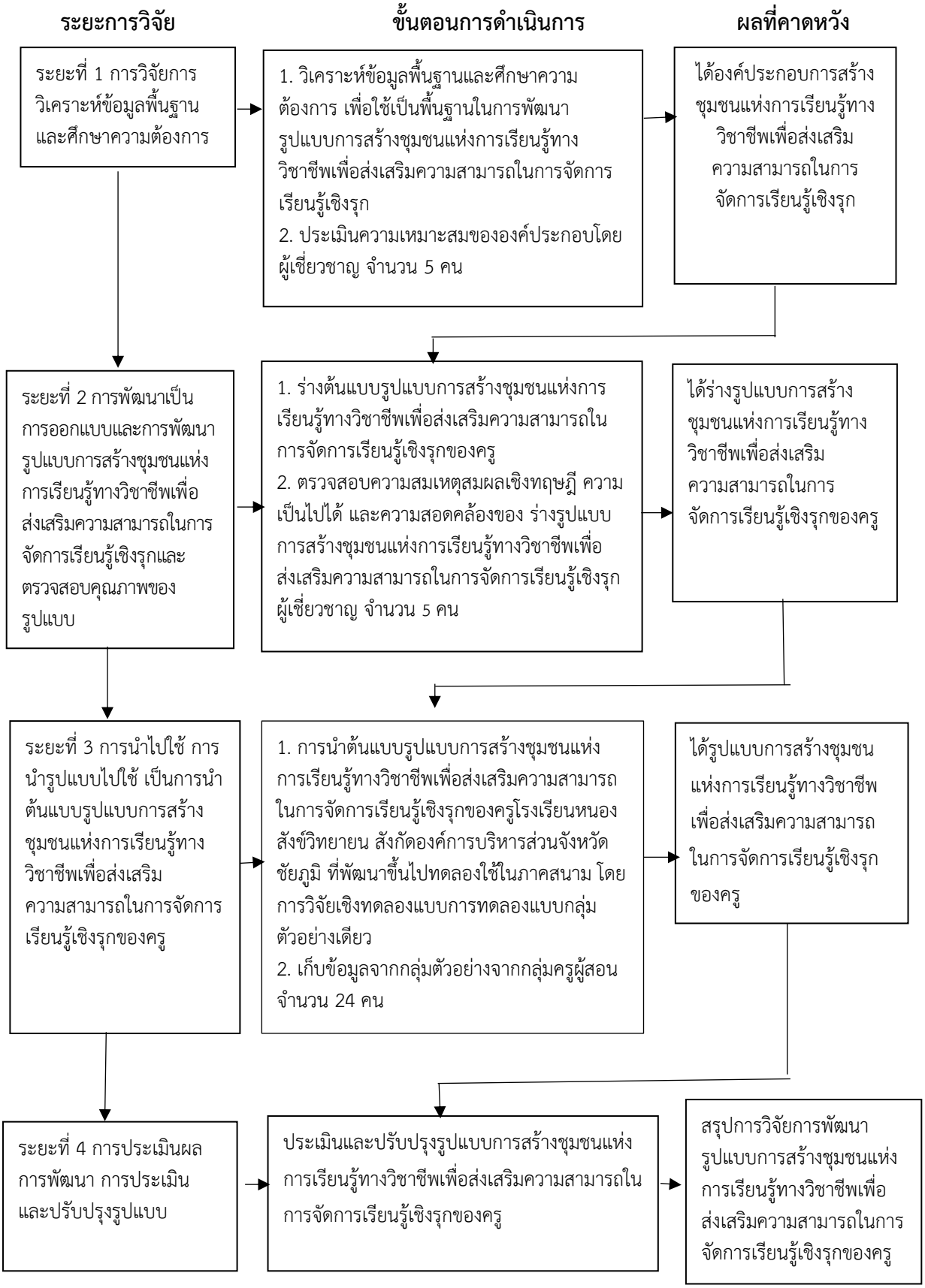

ภาพที่ 1 กระบวนการดำเนินการวิจัย

สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

ผลการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ สรุปได้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานและศึกษาความต้องการ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนา รูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน

2. ร่างรูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ โดยตรวจสอบความสมเหตุสมผลเชิงทฤษฎี ความเป็นไปได้ และความสอดคล้องของ ร่างรูปแบบกการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นที่ 1 การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Share Vision) ขั้นที่ 2 การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Collaborative Learning) ขั้นที่ 3 การจัดการเรียนรู้ (instruction) ขั้นที่ 4 การชี้แนะแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Coaching) และขั้นที่ 5 การสะท้อนคิด (Reflect)

3. การนำรูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ ที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้ในภาคสนาม โดยการวิจัยเชิงทดลองแบบการทดลองแบบกลุ่มตัวอย่างเดียว โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจากกลุ่ม จากครูผู้สอน จำนวน 24 คน

4. ผลการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

ผลการพัฒนารูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูโรงเรียนหนองสังข์วิทยายน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสม และมีความเป็นไปได้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการจัดการเรียนการสอนนั้นครูสามารถปฏิบัติได้เมื่อได้รับคำแนะนำจากกลุ่ม PLC และทีมการนิเทศการสอนของฝ่ายวิชาการ และครูสามารถนำคำแนะนำต่างๆ เหล่านั้นไปใช้ในการพัฒนาการออกแบบการเรียนการสอนและการจัดการเรียนการสอนจนกระทั่งสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง เนื่องจากรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพเพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ได้ใช้สาระสำคัญของการศึกษาบทเรียน ซึ่งมีหลักการในการทำงานที่สำคัญ คือ 1) เป็นการทำงานอย่างร่วมมือรวมพลังของทีม PLC และการมีส่วนร่วมของผู้บริหารและครูทั้งโรงเรียน มีบทบาทและการตัดสินใจที่เท่าเทียมกัน มีเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน มีความรับผิดชอบ และเป็นเจ้าของผลงาน ร่วมกัน 2) ร่วมกันกำหนดเป้าหมายหรือประเด็นในการศึกษาบทเรียน โดยพิจารณาจากข้อมูลสภาพ ปัญหาด้านการเรียนรู้หรือการคิดของผู้เรียนที่เกิดขึ้นจริงในชั้นเรียนและในสถานศึกษาของตนและมุ่งเป้าหมายที่การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน 3) มุ่งเน้นการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงถึงการคิดและการเรียนรู้ของผู้เรียน 4) ดำเนินการอภิปรายร่วมกันในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาบทเรียน ซึ่งขั้นตอนที่สำคัญ คือ การอภิปรายและสะท้อนความคิดภายหลังการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ได้แนวทางในการปรับปรุงแก้ไขบทเรียน 5) ผู้สอนเป็นผู้มีหน้าที่หลักในการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุผลตามเป้าหมาย โดยปรับ

ขั้นตอนของการทำงานให้เหมาะสมกับบริบท การทำงานจริง และ 6) การมีส่วนร่วมของผู้รู้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการศึกษาบทเรียนหรือเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในเนื้อหาสาระรายวิชาหรือศาสตร์การสอน ในขั้นการเตรียมการ ได้มีการแจ้งวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันก่อนที่จะเริ่มปฏิบัติจริง

จากผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของ พิมพันธ์ เดชะคุปต์ (2561) ที่ให้แนวคิดการเรียนรู้แบบรวมพลัง (Collaborative learning) เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้น การเรียนรู้กันของผู้ที่มีเป้าหมายเดียวกันในการทำงาน โดยแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แบบคละ ความสามารถ คละความสนใจ คละความถนัด โดยทั่ว ๆไปมักแบ่งเป็นกลุ่มละ 4 คน ทุกคนในกลุ่มจะ มีหน้าที่รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย การเรียนในรูปแบบนี้เน้นให้เด็กเก่งช่วยเหลือเด็กอ่อนหรือ เด็กที่เรียนช้าให้บรรลุเป้าหมายในการเรียน สอดคล้องกับวัชรา เล่าเรียนดี (2556) ที่กล่าว ไว้ว่า การนิเทศการสอนเป็นกระบวนการนิเทศเพื่อนครู 2 คน จับคู่หรือรวมกลุ่มกันเพื่อปรับปรุง หรือ การปรับปรุงพัฒนาการจัดการเรียนรู้และพัฒนาการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผลการเรียนของนักเรียน ด้วยเทคนิควิธีสอนหรือรูปแบบการสอนรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่เหมาะสม มีการสังเกตการสอนให้ ข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกัน และการนิเทศแบบเพื่อนทำได้ง่ายจากเพื่อนครูด้วยกันร่วมมือกันจาก ความสนใจในเรื่องเดียวกัน และพึงพอใจที่จะร่วมมือกันปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนของกันและกัน แนวคิดของวิจารณ์ พานิช (2555) กล่าวถึง PLC ว่าเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ครู และนักการศึกษาทำงานร่วมกันในวงจรของการร่วมกัน ตั้งคำถาม และการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อ บรรลุผลการเรียนรู้ที่ดีขึ้นของนักเรียน โดยมีความเชื่อว่าหัวใจของการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียน ให้ดีขึ้นอยู่ที่การเรียนรู้ที่ฝังอยู่ในการทำงานของครูและนักการศึกษาซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุน กระบวนการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพว่ามีส่วนช่วยพัฒนาครูได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาวดี ปกครอง (2561) ที่ศึกษาเรื่อง การพัฒนาครูโดยใช้แนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ผลการวิจัย พบว่า ระบบพัฒนาครูโดยใช้แนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียนประถมศึกษามีความเหมาะสมความเป็นไปได้และเป็น ประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประเมินการใช้ระบบพัฒนาครูโดยใช้แนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียนประถมศึกษาโดบครูมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้หลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ครูมีความสามารถในการจัดการเรียนรู้ ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ครูมีความพึงพอใจต่อการใช้ระบบพัฒนาครูโดยใช้แนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพเพื่อการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียนประถมศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด และนักเรียนมีความสามารถด้าน การอ่านออกเขียนได้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้ คือ ใช้กระบวนการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ 5 ขั้น ดังนี้ ขั้นการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน (Share Vision) ขั้นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) ขั้นการจัดการเรียนรู้ (Instruction) ขั้นการสอนแนะ (Peer Coaching) และขั้นการสะท้อนผล (After Action Review) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การวิจัย (Research: R_1) วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 การพัฒนา (Development: D_1) ออกแบบ ระยะที่ 3 การวิจัย (Research: R_2) นำไปใช้ และระยะที่ 4 การพัฒนา (Development: D_2) ประเมินผล นำไปสู่สมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 4 ด้าน คือ

การออกแบบการจัดการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและการลงมือปฏิบัติ การใช้และพัฒนาสื่อนวัตกรรมเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง ดังภาพที่ 2

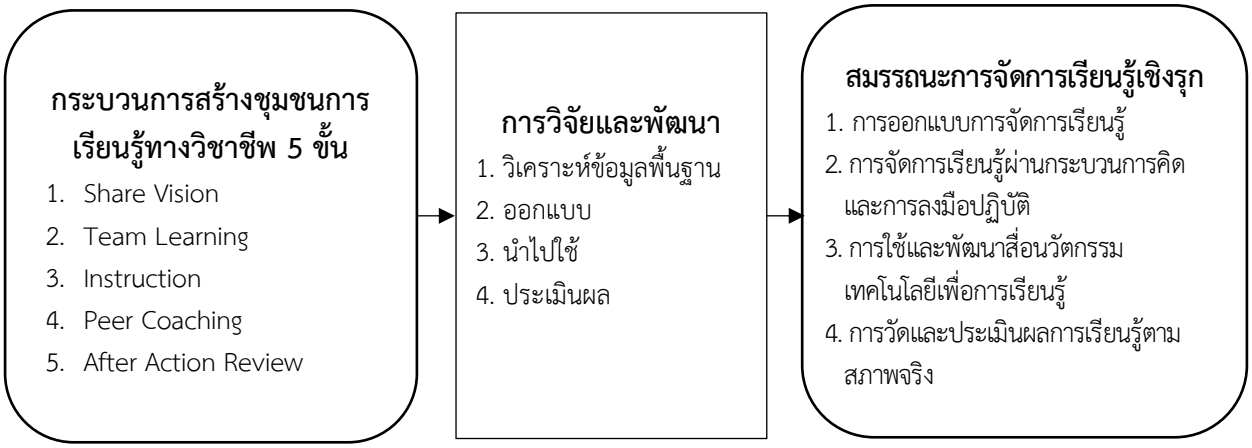

ภาพที่ 2 รูปแบบการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้

1. การนิเทศการสอนควรสร้างเจตคติหรือมุมมองการนิเทศใหม่ กล่าวคือ จากการนิเทศเพื่อประเมินเพื่อตัดสินถูกผิดเป็นการประเมินเพื่อมุ่งพัฒนาและปรับปรุงให้ดีขึ้น มีกระบวนการช่วยกันคิดและช่วยกันวางแผนจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในการฝึกปฏิบัติการสอนไม่ให้ครูเกิดภาวะความเครียดและเปิดโอกาสให้ทดลองจัดการเรียนรู้ได้อย่างหลากหลาย ด้วยการตัดสินใจของตนเอง

2. ครูควรนำรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพ ไปปรับใช้เพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ให้มีความเหมาะสมกับเป้าหมายและบริบทของธรรมชาติวิชา โดยปรับให้มีความยืดหยุ่นและเป็นไปตามข้อตกลงร่วมกันของ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติการสอน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพเพื่อพัฒนา สมรรถนะการจัดการเรียนรู้สำหรับครู แต่ข้อค้นพบที่สำคัญที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ก็คือ เรื่องกระบวนการเตรียมความพร้อมของครูก่อนการสอน ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความสำคัญดังนั้นจึงควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพระหว่างฝ่ายวิชาการที่ทำหน้าที่นิเทศการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาครูให้มีความพร้อมในจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

2. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบเพื่อพัฒนาสมรรถนะการจัด การเรียนรู้ ในด้านการออกแบบการเรียนการสอน และการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น ซึ่งจากการวิจัย พบว่า นอกจากปัญหาทางด้านวิชาการแล้ว ในการสอนในสถานศึกษายงมีปัญหาอื่น ๆ อีก ดังนั้นควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้เชิงวิชาชีพเพื่อพัฒนาครูให้มีสมรรถนะในด้านอื่น ๆ เพิ่มขึ้นเช่น การพัฒนาการสอน สมรรถนะผู้เรียน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และคณะ. (2561).*วารสอนคิดด้วยโครงงาน : การเรียนการสอนแบบบูรณาการ.* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพ็ญนภา สีหาโคตร. (2564). การพัฒนารูปแบบการบริหารงานภาครัฐแนวใหม่ (NPM) เพื่อส่งเสริมสมรรถนะความเป็นครูมืออาชีพมุ่งพัฒนาสู่ผู้เรียน โรงเรียนเทศบาล 5 (กระดาษไทยอนุเคราะห์). *วารสารการเรียนรู้และการศึกษา*, *1*(1), 17-28.

มาเรียม นิลพันธุ์. (2553). *วิธีวิจัยทางการศึกษา.* (พิมพ์ครั้งที่ 4). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

โรงเรียนหนองสังข์วิทยายน. (2563). *ข้อมูล SAR โรงเรียนหนองสังข์วิทยายน.* ชัยภูมิ: เอกสารอัดสำเนา.

วัชรา เล่าเรียนดี. (2556). *ศาสตร์การนิเทศการสอนและการโค้ชการพัฒนาวิชาชีพ: ทฤษฎีกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ.* (พิมพ์ครั้งที่ 12). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.

วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

สถาบันที่ปรึกษาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในราชการ (สปร.). (2557). *คู่มือการกำหนดสมรรถนะของข้าราชการส่วนท้องถิ่น: คู่มือสมรรถนะประจำตำแหน่ง.* https://www.lankrabue.go.th/dnm_file/project/31095506_center.pdf

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *คู่มือการประเมินสมรรถนะครู.* กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). *คู่มือประกอบการอบรมการขับเคลื่อนกระบวนการPLC (Professional Learning Community) "ชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ" สู่สถานศึกษา.* http://skn-peo.go.th/home/datas/file/1557980186.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *บทเรียนจากสถานศึกษาในการพัฒนาครูดวยชุมชนแหงการเรียนรูเชิงวิชาชีพ (PLC) สูการพัฒนาผูเรียนตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ.* นนทบุรี: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด.

สุภาวดี ปกครอง. (2561). *การพัฒนาระบบพัฒนาครูโดยใช้แนวคิดชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ ในการจัดการเรียนรู้เพื่อการอ่านออกเขียนได้ของนักเรียนโรงเรียนประถมศึกษา.* วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

Dufour, R. (2007). Professional learning community: A bandwagon, an idea worth considering, or our best hope for high levels of learning. *Middle School Journal*, *39*(1), 4-8.

Hipp, K.K., and Weber, P. (2008). Developing a Professional Learning Community Among Urban School Principals. *Journal of Urban Learning, Teaching and Research*, *4*(2), 46-56.

Hord, S. M., & Summers, W. A. (2008). *Leading Professional Learning Communities: Voices from Research and Practice*. Thousand Oaks, CA: Corwin.

Stoll, L., & Louis, K.S. (Eds.). (2007*). Professional learning communities: Divergence, depth, and dilemmas.* New York: McGraw Hill.

Padwad, A. and Dixit, K.K. (2008). Impact of Professional Learning Community Participation on Teachers' Thinking about Classroom Problems. *TESL-EJ*, *12*(3), 1-11.

Sackney, L., Walker, K., Mitchell, C. (2005). Building capacity for learning communities: schools that work REICE. *Revista Electrónica Iberoamericana sobre Calidad, Eficacia y Cambio en Educación, 3*(1), 9-16.

วารสารวิจัยและพัฒนาสหวิทยาการ ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565) หน้า 25-37
Interdisciplinary Research and Development Journal, Volume 1 No.3 (May–June 2022) Page 25-37

บทความวิจัย (Research Article)

การพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6

Development of occupational project-based learning for developing academic achievement and career skills for Grade 12 students

พัชนี มหาโพธิ์[1]
Patchanee Mahapho [1]
โรงเรียนหนองเรือวิทยา, ขอนแก่น, ประเทศไทย[1]
Nongruawittaya School, Nongrua, Thailand[1]

Received: May 10, 2022 Revised: June 22, 2022, Accepted: June 25, 2022

บทคัดย่อ

การพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6 มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) พัฒนาและหาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพ (2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) (3) ศึกษาทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) และ(4) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) โดยใช้วิธีวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6/1 จำนวน 44 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2561 โรงเรียนหนองเรือวิทยา ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ 2) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน 3) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน 4) แบบประเมินทักษะอาชีพ และ5) แบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ค่าทีแบบไม่อิสระ และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า (1) ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 พบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพมีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.10/84.24 (2) ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (3) ผลการศึกษาทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) พบว่า คะแนนเฉลี่ยร้อยละทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้โครงงานอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 84.30 และ(4) ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง การประกอบธุรกิจของตนเอง โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : การเรียนรู้, โครงงาน, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ทักษะอาชีพ, นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

1 Corresponding author, Tel. 0845131726, Email: patchanee1967m@gmail.com

Abstract

The purposes of this research were as follows: (1) to develop and search for efficiency on occupational project-based learning activities for promoting the knowledge and career skills efficiently as 80/80, (2) to compare students' learning achievement on pre and post learning with occupational project-based learning activities on small and medium enterprises (SMEs), (3) to study students' career skills with occupational project-based learning activities on small and medium enterprises (SMEs) and (4) to study student satisfaction on occupational project-based learning activities on small and medium enterprises (SMEs) by using Research & Development (R&D). The sample was 44 Grade 6/1 students at Nongrua Wittaya School in semester 2, 2018 as Cluster Random Sampling. The research instruments were 1) lesson plan, 2) occupational project-based learning activities, 3) learning achievement test, 4) career skills assessment and 5) student satisfaction questionnaire, analyzed by the mean, percentage, standard deviation, and t-test for dependent samples. The research results were as follows: (1) The development and search for efficiency on occupational project-based learning activities for promoting the knowledge and career skills efficiently as 80/80 found that the efficiency of the occupational project-based learning activities and career skills as 85.10/84.24. (2) The comparison of students' learning achievement on pre and post study with occupational project-based learning activities on small and medium enterprises (SMEs) reported that the average post-study score was significantly higher than pre-study at the level of .05. (3) The studying of students' career skills with occupational project-based learning activities on small and medium enterprises (SMEs) found that the percentage of students' career skill with occupational project-based learning activities of 84.30. (4) The student satisfaction on occupational project-based learning activities on small and medium enterprises (SMEs) discovered that the overall and each matter of student satisfaction on occupational project-based learning activities on business owning at the highest level.

Keywords: Learning, Project, Achievement, Career Skill, Grade 12 Student

บทนำ

การจัดการศึกษา นอกจากจะต้องจัดการศึกษาให้ผู้เรียนเกิดความรู้คู่คุณธรรมแล้ว ยัง จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่น ความถนัดและความต้องการของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของตนเอง เรียนรู้ท้องถิ่น เรียนรู้สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา สภาพเศรษฐกิจ สังคม การดำรงชีวิต ภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ตลอดจนให้มีความรักความผูกพัน และมีความภาคภูมิใจในตนเอง รวมทั้งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้ในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีคุณค่า สามารถนำกรอบการพัฒนางานอาชีพ ไปจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับผู้เรียนตามเป้าหมายที่กำหนด เรียนจบไปแล้วสามารถประกอบอาชีพได้ และมุ่งเน้นให้มีการจัดการศึกษาเพื่อการมีงานทำ เป็นกรอบทิศทางในการพัฒนาเยาวชนของชาติ เข้าสู่โลกยุคศตวรรษที่ 21 มุ่งส่งเสริมผู้เรียนให้มีคุณธรรม รักความเป็นไทย ให้มีทักษะ

การคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยี สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน โดยมีจุดหมายในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ สมรรถนะสำคัญ และมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ มีทักษะและมีคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่มุ่งเน้นความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนมีศักยภาพ เทียบเคียงกับนานาอารยประเทศ เป็นการเพิ่มขีดความสามารถให้คนไทย ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลงและความก้าวหน้าของโลก มีศักยภาพในการแข่งขันในเวทีโลก (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญของชาติ ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทย และเป็นพลโลก ยึดหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งมีเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งผู้เรียนเป็นสำคัญ บนพื้นฐานความเชื่อว่า ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552) การจัดกระบวนการเรียนรู้จะต้องมีเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน โดยเฉพาะการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล จัดการเรียนการสอนจากการปฏิบัติจริง และการเรียนรู้จากการทำงาน ผู้เรียนสามารถศึกษาด้วยตนเอง สร้างผลงานอย่างมีความคิดสร้างสรรค์ และมีทักษะในการทำงานร่วมกัน มีทักษะการจัดการในการทำงาน มีทักษะกระบวนการแก้ปัญหาในการทำงาน มีทักษะในการแสวงหาความรู้เพื่อการดำรงชีวิต มีคุณธรรมและลักษณะนิสัยในการทำงาน ใช้พลังงานทรัพยากรในการทำงานอย่างคุ้มค่าและยั่งยืน เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เห็นแนวทางในการประกอบอาชีพ รักการทำงาน และมีเจตคติที่ดีต่อการทำงาน สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างพอเพียงและมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

การจัดการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพราะเป็นการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุมีผล มีกระบวนการทำงาน และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ปรัชญาการเรียนรู้แบบโครงงานคือ“ทุกสถานที่คือห้องเรียน ทุกสถานการณ์คือการเรียนรู้ ทุกคนคือครู นี่คือกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน” (บูรชัย ศิริมหาสาคร,2550: 25) โครงงานเป็นการศึกษาค้นคว้า ตามความสนใจ ความถนัด ตามความสามารถของผู้เรียน เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบหรือผลงานที่มีความสมบูรณ์ โดยผู้เรียนเป็นผู้วางแผนศึกษา ค้นคว้า ดำเนินการด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ โดยมีครูเป็นเพียงผู้ให้คำปรึกษา ซึ่งมีขั้นตอนการสอนแบบโครงงาน 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) คิดและเลือกหัวข้อเรื่องโครงงาน 2) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อ 3) เขียนเค้าโครงโครงงาน 4) ปฏิบัติโครงงาน 5) เขียนรายงาน และ 6) นำเสนอผลงาน (ชาตรี เกิดธรรม, 2547 อ้างถึงใน บุญชู งามขำ, 2561)

การประกอบธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ซึ่งเป็นธุรกิจที่มีความสำคัญต่อสังคมและเศรษฐกิจในระดับฐานรากอย่างมาก เนื่องจากเป็นแหล่งสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ก่อให้เกิดการสร้างงานในชุมชน รวมถึงดูดซับแรงงานให้อยู่ภายในพื้นที่ไม่จำเป็นต้องย้ายเข้าสู่เมืองใหญ่ ก่อให้เกิดสังคมระดับชุมชนที่อบอุ่นและเข้มแข็ง รัฐบาลต้องการให้ SMEs ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ทั้งในภาคการค้า การผลิต และการบริการเป็นฐานรากที่แข็งแกร่งและเป็นกลไกขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งรัฐบาลมุ่งเน้นการส่งเสริมและพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตและบริการให้มีมูลค่าเพิ่มด้านนวัตกรรม รวมถึงพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของ SMEs ให้มีศักยภาพสูงเพื่อเป็นฐานการผลิตการลงทุนในตลาดต่างประเทศ โดยนโยบายหลัก

ของรัฐบาลคือการเร่งปรับโครงสร้างการผลิตให้เศรษฐกิจภายในประเทศที่มาจาก SMEs รวมถึงวิสาหกิจชุมชน ให้มีฐานการผลิตที่ใหญ่ขึ้นและเข้มแข็งยิ่งขึ้น พร้อมกับการเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการ บนฐานความรู้และความเป็นไทยตามแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ปัจจุบัน SMEs ของไทยหลายกลุ่มได้พัฒนาตัวเองจนสามารถสร้างมูลค่า (Value Creation) ให้กับสินค้าและบริการของไทย ดังจะเห็นได้จากผู้ผลิตสินค้า OTOP ซึ่งเป็นกลุ่ม SMEs ที่สร้างรายได้ด้วยการนำเอาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของไทยมาประยุกต์ผสมผสานกับผลิตภัณฑ์และบริการจนเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศจำนวนมาก (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563; สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562)

โรงเรียนหนองเรือวิทยา ได้ดำเนินโครงการ One Class One Project มาตั้งแต่ปี 2557จนถึงปี2560 เมื่อนักเรียนมีความรู้ความสามารถในการทำโครงงานมากยิ่งขึ้น จึงได้เปลี่ยนเป็นโครงการ One Group One Project ให้นักเรียนทำโครงงานเป็นกลุ่มกลุ่มละ7-10 คน และผู้วิจัยรับผิดชอบสอนในรายวิชา การประกอบธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยการเรียนรู้เรื่อง การเริ่มต้นประกอบธุรกิจของตนเอง แผนธุรกิจ การคิดราคาจำหน่ายสินค้าและบริการ ซึ่งเหมาะที่จะจัดการเรียนรู้ด้วยโครงงานอาชีพ ที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิดหาทางเลือกอย่างหลากหลาย ได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ ผู้เรียนเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มีโอกาสได้แสดงออกอย่างอิสระได้เรียนรู้การปฏิบัติในสภาพจริงเป็นการหาคำตอบโดยใช้ทักษะการเรียนรู้และปัญญาหลายๆ ด้าน และยอมรับผู้อื่นส่งเสริมต่อการพัฒนาความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ และพัฒนาระดับสติปัญญาทางศีลธรรม ทำให้พัฒนาด้านความรู้ และทักษะอาชีพของผู้เรียนที่ได้เรียนรู้จากการสอนแบบโครงงานอาชีพ

คำถามการวิจัย

1. กิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 หรือไม่

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระหว่างก่อนและหลังการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) แตกต่างกันหรือไม่

3. ทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ผ่านเกณฑ์เฉลี่ยร้อยละ 80 ขึ้นไปหรือไม่

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) อยู่ในระดับใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)

3. เพื่อศึกษาทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)

4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)

สมมติฐานของการวิจัย

1. ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ผ่านเกณฑ์เฉลี่ยร้อยละ 80 ขึ้นไป

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) อยู่ในระดับมากขึ้นไป

หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับโครงงานอาชีพ

การเรียนรู้แบบโครงงานเป็นการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้เรียนได้สร้างความรู้ด้วยตนเอง เริ่มต้นการทำงานด้วยการตั้งปัญหาทำให้ได้มา ซึ่งหัวข้อที่เกิดจากความสนใจของตนเอง หรือของกลุ่มอย่างแท้จริง ฝึกทักษะการคิด กระบวนการแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกันผู้อื่น ตลอดจนการทำงานอย่างเป็นระบบตามที่ได้วางแผนไว้ทำให้ได้มาซึ่งข้อค้นพบใหม่ ซึ่งทิศนา แขมมณี (2560) กล่าวว่าการจัดการเรียนสอนโดยใช้โครงงานเป็นหลัก คือ การจัสภาพการณ์ของการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ร่วมกันเลือกทำโครงงานที่ตนสนใจ โดยร่วมกันสำรวจ สังเกต และกำหนดเรื่องที่ตนสนใจ วางแผนในการทำโครงงานร่วมกัน ศึกษาหาข้อมูลความรู้ที่จำเป็น และลงมือปฏิบัติงานตามแผนงานที่วางไว้จนได้ข้อค้นพบหรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ แวะจึงเขียนรายงานและนำเสนอต่อสาธารณชน และนำผลงานและประสบการณ์ทั้งหมดมาอภิปรายแลกเปลี่ยน ความรู้ ความคิดค้น และสรุปผลการเรียนรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์ที่ได้รับทั้งหมด สอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการหลายท่าน ดังนี้

Hargis (2005) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้แบบโครงงานเป็นวิธีการที่ผู้สอนเชื่อมโยงผู้เรียนเข้ากับการค้นพบจากคำถาม ข้อสงสัยตามความสนใจ โดยที่ผู้เรียนสามารถค้นพบคำตอบโดยใช้การคิด กระบวนการสืบสวนสอบสวน การค้นหา และการเรียนรู้แบบร่วมมือกับกลุ่มผู้เรียนด้วยกัน Nation (2008 อ้างถึงใน วรรนิสา หนูช่วยม 2561) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้แบบโครงงานช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์และทักษะการแก้ปัญหาของผู้เรียน และส่งผลให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงของผู้เรียน โดยกระบวนการเรียนการสอนนั้นผู้สอนจะเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้ที่คอยชี้แนะแนวทางในการเรียนการสอนแทน Bell (2010) การเรียนรู้แบบโครงงานเป็นนวัตกรรมวิธีการเรียนรู้ที่สามารถใช้วิธีการสอนหรือกลยุทธ์การสอนได้หลากหลาย เหมาะสมกับการเรียนรู้กับทักษะในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนได้ทำงานร่วมกัน ได้สร้างโครงงานที่สะท้อนความรู้ของตนเองอีกทั้งยังได้ใช้ทักษะด้านเทคโนโลยีสำหรับการสื่อสารทำให้ผู้เรียนเกิดแนวทางการแก้ปัญหาจากการเรียนแบบนี้ Capraro, Capraro, and Morgan (2013) การเรียนรู้แบบโครงงานจะประกอบด้วยการที่ นักเรียนได้พบเจอกับปัญหาที่ต้องแก้ไขในบริบทที่เหมาะสม ฝึกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม เน้นกระบวนการคิด อันนำไปสู่ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการแสวงหาข้อมูล และการทำโครงงานจำเป็นต้องใช้ประสบการณ์ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และShet, Iyer, Nissimgoudar, and Ajit (2015) การเรียนรู้แบบโครงงานเป็นวิธีการสอนที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ทักษะและเรื่องต่างๆ ผ่าน

กระบวนการสร้างสรรค์ผ่านการทำโครงงานของตนเอง เนื่องจากการทำโครงงานทำให้นักเรียนรู้จักการแก้ปัญหา การทำงานเป็นกลุ่ม การนำประสบการณ์ของตนเองมาปรับใช้ในการทำโครงงาน

จากการสังเคราะห์แนวคิดของ ชาตรี เกิดธรรม (2547); Katz and Chard (2000); Kioupi and Arianoutsou (2016) มีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานสามารถสรุปได้ว่า ขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นตั้งปัญหา 2) ขั้นศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง 3) ขั้นวางแผนในการทำโครงงาน 4) ขั้นลงมือทำโครงงาน 5) ขั้นเขียนรายงาน และ6) ขั้นแสดงผลงาน ซึ่งในการจัดการเรียนรู้ในแต่ละแผนนั้นได้กำหนดกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน ประกอบด้วย 1) ขั้นนำ 2) ขั้นกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน 3) ขั้นสรุป และ4) ขั้นวัดผล

แนวคิดเกี่ยวกับทักษะอาชีพ

ทักษะอาชีพเป็นทักษะที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เน้นการให้บุคคลสามารถวิเคราะห์ตนเอง เลือกอาชีพที่เหมาะสม เพื่อสนองความต้องการของตนเอง มีความพึงพอใจ มีความมั่นคงและประสบความสำเร็จในการดำรงชีพในอนาคต สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2561) กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะอาชีพในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อเตรียมผู้เรียนสู่การประกอบอาชีพ (Career Preparation) โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนจัดทำโครงงานอย่างน้อย 1 โครงงาน หรือศึกษาต่อในสาขาวิชาชีพที่ตนถนัด การเรียนการสอนเพื่อวางพื้นฐานความรู้และทักษะทางอาชีพเฉพาะทางมากขึ้น โดยจัดแผนการเรียนที่เน้นเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัดและความต้องการของตน การพัฒนาทักษะอาชีพจึงเป็นการพัฒนาความสามารถของบุคคลเพื่อการประกอบอาชีพ ความสำคัญของทักษะอาชีพต่อการฝึกทักษะอาชีพใดอาชีพหนึ่งจนเกิดความชัดเจนและชำนาญ สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์นั้น ๆ ให้กับผู้อื่นได้ (พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข, 2557)

ทักษะอาชีพเป็นความชำนาญที่เกิดจากการหมั่นฝึกฝนการประกอบอาชีพ จนสามารถทำได้อย่างคล่องแคล่ว เกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุดทั้งด้านทักษะกระบวนการทำงาน ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานร่วมกัน ทักษะการแสวงหาความรู้ และทักษะการจัดการ ซึ่งองค์ประกอบการประเมินทักษะอาชีพสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2561) กำหนดไว้มีดังนี้

1. ทักษะกระบวนการทำงาน เป็นการลงมือทำงานต่างๆ ด้วยตนเอง โดยมุ่งเน้นการฝึกฝนวิธีการทำงานอย่างสม่ำเสมอ ทั้งการทำงานเดี่ยว หรือทำงานร่วมกลุ่มกับผู้อื่น เพื่อให้ทำงานได้สำเร็จ และบรรลุตามเป้าหมายโดยมีขั้นตอนต่างๆ

2. ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา จะช่วยให้เกิดความคิดในการหาทางออกได้ เมื่อพบปัญหาในเวลาหรือสถานการณ์การทำงานจริง โดยมีขั้นตอนสังเกต วิเคราะห์ สร้างทางเลือก และประเมินทางเลือก

3. ทักษะการทำงานร่วมกัน เราต้องพัฒนาตัวเองให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ โดยต้องเป็นบุคคลที่มีบุคลิกนิสัยยืดหยุ่น ประนีประนอม สามารถเข้ากับผู้อื่นได้ แลกเปลี่ยนข้อมูลกับผู้อื่นเสมอ มีความจริงใจ ไม่เอาเปรียบผู้อื่น

4. ทักษะการแสวงหาความรู้ ในการทำงานทุกอย่าง เราจะต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา เพราะว่าปัจจุบันวิทยาการต่างๆ ได้พัฒนาและเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว โดยแสวงหาความรู้จากตำรา หนังสือพิมพ์ วารสาร โทรทัศน์ ฯลฯ

5. ทักษะการจัดการ เป็นทักษะที่มีความจำเป็น โดยเฉพาะบุคคลที่เป็นผู้บริหาร ต้องมีความสามารถในการวางแผน จัดระบบงาน จัดระบบบุคคล มอบหมายงานหรือสั่งการ และการประเมินผลงานได้

ดังนั้น ทักษะอาชีพจึงเรื่องของความชำนาญที่เกิดจากการหมั่นฝึกฝนการประกอบอาชีพ จนสามารถทำได้อย่างคล่องแคล่ว เกิดข้อผิดพลาดน้อยที่สุด ประกอบด้วย 5 ทักษะ ได้แก่ ทักษะกระบวนการทำงาน ทักษะกระบวนการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานร่วมกัน ทักษะการแสวงหาความรู้ และทักษะการจัดการ

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6 โดยใช้วิธีการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ตามแนวคิดของมาเรียม นิลพันธุ์ (2554) โดยมีรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัยเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ **ขั้นตอนที่ 1** การวิจัย (Research: R_1) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis : A): ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6 **ขั้นตอนที่ 2** การพัฒนา (Development : D_1) เป็นการออกแบบ (Design and Development: D and D) และพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6 **ขั้นตอนที่ 3** การวิจัย (Research: R_2) เป็นการนำไปใช้ (Implementation : I) การทดลองใช้การเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี และ**ขั้นตอนที่ 4** การพัฒนา (Development : D_2) เป็นการประเมินผล (Evaluation: E) การประเมินและปรับปรุงแก้ไขการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6

และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย (1) แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) รหัสวิชา ง33280 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 9 แผน เวลา 40 ชั่วโมง (2) ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ วิชาธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) จำนวน 9 ชุด (3) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน (4) แบบวัดทักษะอาชีพ และ(5) แบบแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง การประกอบธุรกิจของตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ($\overline{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และสถิติทดสอบที (t-test)

สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 พบว่า คะแนนเฉลี่ยหลังทำแบบทดสอบท้ายกิจกรรมการเรียนรู้ชุดที่ 1-9 (E_1) มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 8.51 คิดเป็นร้อยละ 85.10 และคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนทั้งหมดที่ทำแบบทดสอบหลังเรียนหน่วยการเรียนรู้ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) (E_2) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 25.27 คิดเป็นร้อยละ 84.24 ดังนั้น ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพมีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.10/84.24 และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนก่อนเรียนเท่ากับ 19.39 และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 25.34 ซึ่งสูงกว่าก่อนการ

เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

3. ผลการศึกษาทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) พบว่า คะแนนเฉลี่ยร้อยละทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้โครงงานอาชีพ (ชุดที่ 1-9) มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 758.74 คิดเป็นร้อยละ 84.30 ซึ่งผ่านเกณฑ์เฉลี่ยร้อยละ 80 ขึ้นไป และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

4. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) รวมเฉลี่ยทุกด้านเท่ากับ 4.66 อยู่ในระดับมากที่สุด มีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.27 ซึ่งไม่เกิน 1 แสดงว่ามีความพึงพอใจสอดคล้องกันหรือไม่แตกต่างกันมากนัก และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้คืออยู่ในระดับมากขึ้นไป

อภิปรายผล

ผลจากการพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6 มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปราย ดังนี้

1. ชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อส่งเสริมความรู้และทักษะอาชีพมีประสิทธิภาพเท่ากับ 85.10/84.24 และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากระบวนการสร้างและพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานดำเนินการอย่างเป็นระบบครบวงจร ซึ่งมีวิธีการสอนที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ทักษะและเรื่องต่างๆ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผ่านการทำโครงงานของตนเอง เนื่องจากการทำโครงงานทำให้นักเรียนรู้จักการแก้ปัญหา การทำงานเป็นกลุ่ม นำไปสู่ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และสร้างสรรค์ผลงานร่วมกันทำให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด สอดคล้องกับผลการวิจัยของ กนกนภัส สีหราช (2563) ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ เรื่อง การถนอมอาหารและการแปรรูปอาหาร สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเวียงชัยวิทยาคม ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 91.57/86.15 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 80/80 สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุจิตรา สังข์เสวี (2555) ได้ทำการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนด้วยชุดการเรียนรู้กับการเรียบปกติ กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี พบว่า ประสิทธิภาพของชุดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพเท่ากับ 90.56/89.09 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้คือ 80/80 สอดคล้องกับแนวคิดของ Bell (2010); Capraro, Capraro, and Morgan (2013) และ Shet, Iyer, Nissimgoudar, and Ajit (2015) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้แบบโครงงานเป็นนวัตกรรมวิธีการเรียนรู้ที่สามารถที่สะท้อนความรู้ของนักเรียนอีกทั้งยังได้ใช้ทักษะด้านเทคโนโลยีสำหรับการสื่อสารทำให้ผู้เรียนเกิดแนวทางการแก้ปัญหาจากการเรียนรู้ เนื่องจากนักเรียนได้พบเจอกับปัญหาที่ต้องแก้ไขในบริบทที่เหมาะสม ฝึกการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม เน้นกระบวนการคิด อันนำไปสู่ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการแสวงหาข้อมูล ดังนั้น การเรียนรู้แบบโครงงานเป็นวิธีการสอนที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้ทักษะและเรื่องต่างๆ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผ่านการทำโครงงานของตนเอง ทำให้นักเรียนรู้จักการแก้ปัญหา และการทำงานเป็นกลุ่ม

2. คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉลี่ยของนักเรียนก่อนเรียนเท่ากับ 19.39 และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 25.34 ซึ่งสูงกว่าก่อนการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจ

เนื่องจากการวัดผลสัมฤทธิ์มุ่งเน้นไปที่คะแนนที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัยหรือกระบวนการทางปัญญา (Cognitive process) 6 ด้านที่สอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยนักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ทั้งในการเรียนรู้จากข้อเท็จจริง แนวคิด กระบวนการปฏิบัติ และกระบวนการคิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Smith and Piele (2006) ที่กล่าวความรู้ (Knowledge) ที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ทั้งในด้าน ข้อเท็จจริง (Facts) แนวคิด/ความคิดรวบยอด (Concepts) ขั้นตอน/วิธีการปฏิบัติ (Procedures) และการรู้คิด (Metacognitive) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วรรนิสา หนูช่วย (2561) ที่ศึกษารูปแบบการเรียนโดยใช้โครงงานเป็นฐานด้วยสื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริมการรู้สิ่งแวดล้อมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัย พบว่า ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับ Al-Balushi and Al-Aamri (2014) ที่พบว่า กลุ่มทดลองที่เรียนด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานมีค่าเฉลี่ยของความรู้สูงกว่าก่อนเรียน

3. คะแนนเฉลี่ยร้อยละทักษะอาชีพของนักเรียนที่ได้เรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้โครงงานอาชีพ (ชุดที่ 1-9) มีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 758.74 คิดเป็นร้อยละ 84.30 ซึ่งผ่านเกณฑ์เฉลี่ยร้อยละ 80 ขึ้นไป และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า กิจกรรมโครงงานมีความสัมพันธ์เกี่ยวกับทักษะอาชีพ กล่าวคือ ทักษะอาชีพจะเน้นการให้บุคคลสามารถวิเคราะห์ตนเอง เลือกอาชีพที่เหมาะสม เพื่อสนองความต้องการของตนเอง มีความพึงพอใจ มีความมั่นคงและประสบความสำเร็จในการดำรงชีพในอนาคต ในขณะที่โครงงานอาชีพจะเป็นกระบวนการพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะหรือทักษะดังกล่าว ดังนั้น การใช้ชุดกิจกรรมการเรียนรู้โครงงานอาชีพจึงนำไปสู่การพัฒนาทักษะอาชีพได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2561) ที่สรุปว่า การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะอาชีพในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายเป็นการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อเตรียมผู้เรียนสู่การประกอบอาชีพ (Career Preparation) โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนจัดทำโครงงานอย่างน้อย 1 โครงงาน หรือศึกษาต่อในสาขาวิชาชีพที่ตนถนัด การเรียนการสอนเพื่อวางพื้นฐานความรู้และทักษะทางอาชีพเฉพาะทางมากขึ้น โดยจัดแผนการเรียนที่เน้นเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนตามความถนัดและความต้องการของตน การพัฒนาทักษะอาชีพจึงเป็นการพัฒนาความสามารถของบุคคลเพื่อการประกอบอาชีพ ความสำคัญของทักษะอาชีพต่อการฝึกทักษะอาชีพใดอาชีพหนึ่งจนเกิดความชัดเจนและชำนาญ สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์นั้น ๆ ให้กับผู้อื่นได้

4. ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพ เรื่อง ธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) รวมเฉลี่ยทุกด้านเท่ากับ 4.66 อยู่ในระดับมากที่สุด และเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพที่ครูกำหนดไว้ในชุดกิจกรรมการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเน้นให้ความสำคัญทั้งกระบวนการทำงาน กระบวนการแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน การแสวงหาความรู้ และการจัดการที่เน้นให้ผู้เรียนมีความพร้อม และการฝึกหัดอย่างหลากหลายและฝึกหัดอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เสริมสร้างความพึงพอใจทั้งในด้านขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านบรรยากาศการจัดการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล และด้านประโยชน์ที่ได้รับอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะในด้านประโยชน์ที่ได้รับที่มีความพึงพอใจสูงสุด เนื่องจาอนักเรียน

สามารถนำวิธีการเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และกระบวนการเรียนรู้ช่วยให้สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ สอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (2550) ที่ได้สรุปทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจของ Thorndike มีความเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหวางสิ่งเร้ากบการตอบสนอง ซึ่งมีหลายรูปแบบบุคคลจะมีการลองผิดลองถูก ปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะพบรูปแบบการตอบสนองที่สามารถให้ผลที่พึงพอใจมากที่สุด เมื่อเกิดการเรียนรู้แล้วบุคคลจะใช้รูปแบบการตอบสนองที่เหมาะสมเพียงรูปแบบเดียวและจะพยายามใช้รูปแบบนั้นเชื่อมโยงกับสิ่งเร้าในการเรียนรู้ต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งกฎของ Thorndike ประกอบด้วย กฎแห่งความพร้อม (Law of readiness) การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีถ้าผู้เรียนมีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ กฎแห่งการฝึกหัด (Law of exercise) การฝึกหัดหรือการกระทำบ่อยๆ ด้วยความเข้าใจจะทำให้การเรียนรู้นั้นคงทนถาวร ถ้าไม่ได้กระทำซ้ำบ่อย ๆ การเรียนรู้นั้นจะไม่คงทนถาวร และในที่สุดอาจลืมได้ กฎแห่งการใช้ (Law of use and disuse) การเรียนรู้เกิดจากการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง ความมั่นคงของการเรียนรู้จะเกิดขึ้นหากได้มีการนำไปใช้บ่อย ๆ หากไม่มีการนำไปใช้อาจมีการลืมเกิดขึ้นได้ และกฎแห่งผลที่พึงพอใจ (Law of effect)

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยที่แสดงในภาพที่ 1 พบว่า การดำเนินงานโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา 4 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R_1) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis : A) ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development : D_1) เป็นการออกแบบ (Design and Development: D and D) และพัฒนาการเรียนรู้ ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย (Research: R_2) เป็นการนำไปใช้ (Implementation: I) ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา (Development : D_2) เป็นการประเมินผล (Evaluation: E) ด้วยนวัตกรรมชุดกิจกรรมการเรียนรู้ สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะอาชีพได้เป็นอย่างดี โดยนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้

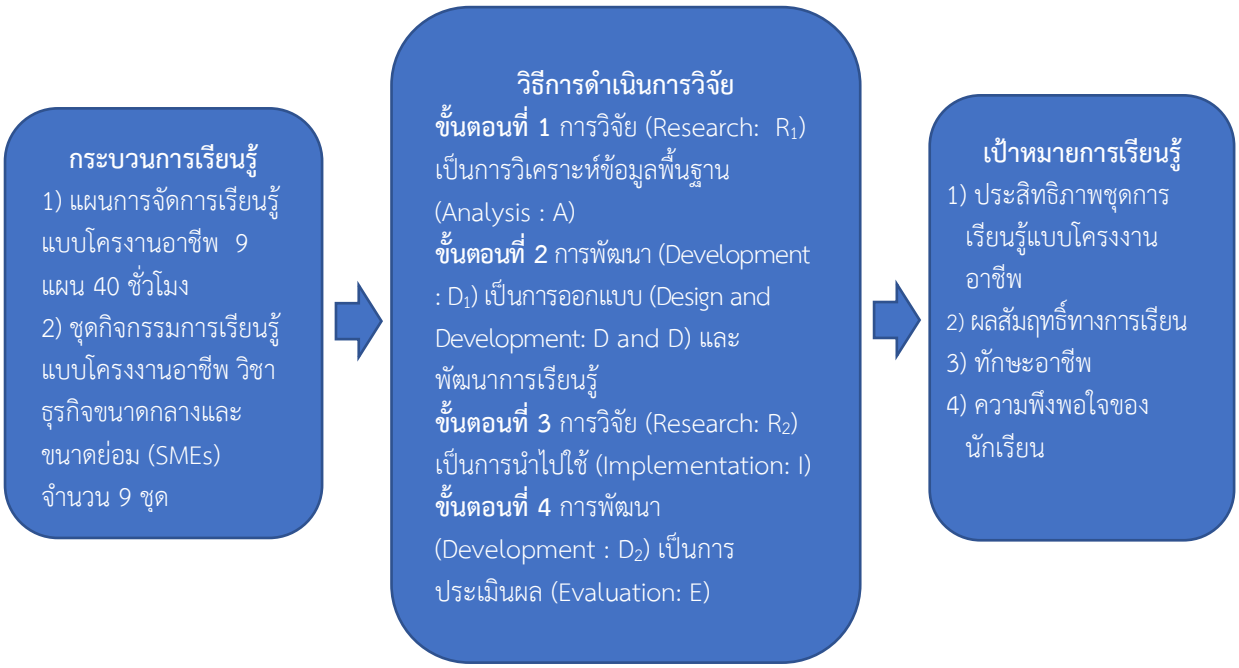

ภาพที่ 1 รูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้

จากผลการพัฒนาการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพเพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะอาชีพสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี 6 มีข้อเสนอแนะสำคัญสำหรับครูในการนำไปใช้ ดังนี้

1. ขั้นนำถือว่าเป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่สำคัญซึ่งครูมีบทบาทสำคัญที่สุดที่จะร่วมมือกับนักเรียนคิดหัวข้อปัญหา โดยจะต้องใช้เวลาในการพูดคุย อภิปรายเพื่อค้นหาหัวข้อ ประเด็นปัญหา และคัดเลือกหัวข้อประเด็นปัญหาสำหรับทำโครงงาน ซึ่งหัวข้อดังกล่าวอาจจะมาจากนักเรียนหรือครูเป็นผู้เสนอก็ได้ เนื่องจากเป็นระยะแรกที่นักเรียนยังไม่มีประสบการณ์ ครูอาจจะเสนอหัวข้อที่คิดว่านักเรียนสนใจและมีคุณค่าในการเรียนรู้ โดยครูจะต้องกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกหัวข้อประเด็นปัญหาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติอย่างชัดเจน

2. ขั้นกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน ผู้เรียนแต่ละกลุ่มวางแผนการดำเนินโครงงานระบุขั้นตอนการดำเนินการ แบ่งภาระงานของสมาชิกในกลุ่ม จากนั้นผู้สอนควรจะตรวจแผนการดำเนินการและให้ข้อเสนอแนะให้ผู้เรียนแต่ละกลุ่ม และเมื่อหัวข้อประเด็นปัญหาได้รับการคัดเลือกแล้ว ผู้สอนมักจะเริ่มต้นด้วยการสร้างแผนที่ความคิด (Concept map) โดยใช้การระดมสมองเพื่อวางแผนในการศึกษาและร่วมกันตั้งคำถาม เพื่อค้นหาคำตอบโดยการสืบสอบผู้เรียนจะได้รับความรู้และประสบการณ์จากการศึกษาในโครงงาน เพื่อนำไปสู่การทดสอบสมมติฐานและปรับปรุงแก้ไขผลงานที่ทำในโครงงานให้เป็นผลสำเร็จ

3. ขั้นสรุป ครูและผู้เรียนจะต้องร่วมกันสรุป และเตรียมการสำหรับนำเสนอผลการจัดทำโครงงานในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การแสดง การจัดนิทรรศการ การสาธิต เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ปกครอง ผู้สอน และเพื่อน ๆ ได้ชมผลงานและกิจกรรมที่จัดขึ้น

4. ขั้นวัดผล เมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมและผู้เรียนและผู้สอนจะร่วมกันประเมินผลการเรียนรู้ที่ได้จากโครงงาน และวางแผนเตรียมการสำหรับศึกษาในโครงงานอื่นต่อไป ดังนั้น เนื่องจากกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานจะมีกิจกรรมที่หลากหลาย ครูจะต้องมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้น สังเกต และให้ความแนะนำช่วยเหลือนักเรียนในการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่ม และเน้นเครื่องมือที่ใช้ในการวัดที่หลากหลาย และประเมินผลตามสภาพที่แท้จริง

5. จากผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนแม้จะมีความพึงพอใจโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านจะเห็นว่าด้านบรรยากาศการจัดการเรียน**รู้** มีค่าเฉลี่ยน้อยกว่าทุกด้านครูจึงควรให้ความสำคัญในการจัดบรรยากาศการเรียนรู้ให้เอื้อต่อการสอนแบบโครงงาน เช่น นักเรียนได้ฝึกความรับผิดชอบต่อตนเอง และในการปฏิบัติ กิจกรรมกลุ่ม รวมทั้งนักเรียนได้ปฏิบ**ติ**กิจกรรมการเรียน**รู้**อย่างอิสระ

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ในระหว่างที่ผู้วิจัยดำเนินการสอนตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพจะสังเกตเห็นว่าเมื่อนักเรียนดำเนินการคิดค้น พูดคุย อภิปรายเพื่อค้นหาหัวข้อ ประเด็นปัญหา และคัดเลือกหัวข้อประเด็นปัญหาสำหรับทำโครงงาน จะเกิดการพูดคุยโต้แย้งและร่วมกันแสดงความคิดอย่างหลากหลาย ซึ่งนักเรียนจะค้นพบประเด็นที่จะทำโครงงานหรือมโนทัศน์ใหม่ๆ เกี่ยวกับโครงงาน ด้วยเหตุนี้ จึงควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกหัวข้อประเด็นปัญหาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติอย่างชัดเจน

2. ควรวิจัยและพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานอาชีพในหน่วยการเรียนรู้หน่วยอื่นๆ เช่น หน่วยการเงินและการบัญชี เป็นต้น

3. ควรมีการวิจัยและพัฒนาชุดการเรียนรู้แบบโครงงานเพื่อเสริมสร้างทักษะอาชีพเฉพาะด้าน เช่น ด้านการจัดการ หรือทักษะกระบวนการแก้ปัญหา เป็นต้น

4. ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างทักษะอาชีพร่วมกับผู้ปกครองเพื่อให้เกิดโครงงานอาชีพที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

กนกนภัส สีหราช. (2563). *การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐานเพื่อพัฒนาทักษะอาชีพ เรื่องการถนอมอาหารและแปรรูปอาหาร สำหรับนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเวียงชัยวิทยาคม.* วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยพะเยา.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2552). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ชาตรี เกิดธรรม. (2547). *เทคนิคการสอนแบบโครงงาน.* กรุงเทพฯ: ชมรมเด็ก.

ทิศนา แขมมณี. (2550). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิศนา แขมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). *การวางแผนธุรกิจ SMEs*. https://www.1213.or.th/th/moneymgt/smebusplan/Pages/smebusplan.aspx

บุญชู งามขำ. (2561). *ผลการจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน รายวิชาการงานอาชีพและ เทคโนโลยีที่มีต่อความสามารถในการคิดแก้ปัญหาของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

บูรชัย ศิริมหาสาคร. (2550). *จัดการความรู้สู่ความเป็นเลิศ.* กรุงเทพฯ: แสงดาว.

พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข. (2557). *การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มาเรียม นิลพันธุ์. (2553). *วิธีวิจัยทางการศึกษา.* พิมพ์ครั้งที่ 4. นครปฐม: ศูนย์วิจัยและพัฒนาทางการศึกษา.

วรรนิสา หนูช่วย. (2561**).** *รูปแบบการเรียนโดยใช้โครงงานเป็นฐานด้วยสื่อสังคมออนไลน์เพื่อส่งเสริมการรู้สิ่งแวดล้อมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย.* วิทยานิพนธ์รปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562). *นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ.2563*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2561). *การจัดรายวิชาเพิ่มเติมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาทักษะทางอาชีพในหลักสูตรสถานศึกษา.* กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและ มาตรฐานการศึกษา.

สุจิตรา สังข์เสวี. (2555). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนด้วยชุดการเรียนรู้กับการเรียบปกติ กลุ่มสาระการงานอาชีพและเทคโนโลยี.* วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

Al-Balushi, S. M., & Al-Aamri, S. S. (2014). The effect of environmental science projects on students' environmental knowledge and science attitudes. *International Research in Geographical & Environmental Education, 23*(3), 213-227.

Al-Balushi, S., M., , & Al-Aamri, S., S.,. (2014). The effect of environmental science projects on students' environmental knowledge and science attitudes, International Research in Geographical and Environmental Education. *International Research in Geographical and Environmental Education*, *23*(3), 213-227.

Bell, S. (2010). Project-based learning for the 21st century: Skills for the future. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas, 83*(2), 39-43.

Capraro, R. M., Capraro, M. M., & Morgan, J. (2013). Why pbl? Why stem? Why now? An introduction to stem project-based learning: An integrated science, technology, engineering, and mathematics (stem) approach. *STEM Project-Based Learning: An Integrated Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM) Approach*, 1-5.

Hargis, J. (2005). Collaboration, community and project-based learning--does it still work online?". *International Journal of Instructional Media*, *32*(2), 123-131.

Katz, L. G., & Chard, C. (2000). *Engaging Children's Minds: The Project Approach* (2nd ed.). Connecticut: Ablex Publishing Corporation, Stamford.

Kioupi, V. and Arianoutsou, M. (2016). Greek Students Research the Effects of Fire on the Soil System through Project-based Learning. *Journal of Biological Education*, 50(3):1-16.

Shet, R. M., Iyer, N. C., Nissimgoudar, P. C., & Ajit, S. (2015). *Integrated experience: Through project-based learning*, New Delhi.

Smith, S. C. and Piele, P. K. (2006). *School Leadership: Handbook for excellence in Student learning (4 Eds.).* Thousand Oaks, CA. Corwin.

Thomas, G.P. (2014). Metacognition in science education. *Encyclopedia of Science Education*, 324-347. doi:10.1007/978-94-007-6165-0_343-7

วารสารครุศาสตร์ปัญญา ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565) หน้า 38-52
Journal of Learning and Education (JLE), Volume 1 No.3 (May–June 2022) Page 38-52

บทความเทคนิค (Technical Article)

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวทางการประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา
Participatory Action Research: School application Guidelines

สายสมร ศักดิ์คำดวง[1], สุพจน์ ประไพเพชร[2], สุดสวาสดิ์ ประไพเพชร[3], วสันต์ แสงเหลา[4], ไกศิษฏ์ เปลรินทร์[5]
นักวิชาการอิสระ[1,2,3,4,5]
Saisamorn Sukkhamduang[1], Suphot Praphaiphet[2], Sutsawat Praphaiphet [3], Wasan Sanglao[4], Kaisit Plarin[5]
Independent scholars[1,2,3,4,5]

Received: May 09, 2022 Revised: June 11, 2022, Accepted: June 17, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการดำเนินงานร่วมกันขององค์กรหรือกลุ่มบุคคลเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการร่วมมือกันดำเนินงานเน้นวิเคราะห์วิพากษ์โดยใช้กระบวนการกลุ่ม และกระบวนการวิจัยเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้ และพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่ แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ การวิจัยปฏิบัติการแบบเทคนิค การวิจัยปฏิบัติการแบบปฏิบัติ และการวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือหรือที่เรียกว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในสถานศึกษา มีขั้นตอนการดำเนินงาน 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการเตรียมการ 2) ขั้นดำเนินการ ได้แก่ การสำรวจ การวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติและสังเกตผล การสะท้อนผล และ3) ขั้นการประเมินผล โดยสรุปผลให้ครอบคลุมทั้งการเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้และความรู้ใหม่

คำสำคัญ : การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม, แนวทาง, การประยุกต์ใช้, สถานศึกษา

Abstract

Participatory action research is a process of working together by an organization or a group of people to solve problems or develop a collaborative operation, emphasizing critical analysis using group processes, and research processes for change, learning and developing into new changes. It is divided into 3 levels: technical action, practical action, and emancipatory action research or participatory action research. Applied guidelines in schools include: Step 1 -- Preparing, Step 2 -- Doing (reconnaissance, planning, enacting the plan and observing how it works, and reflection) and Step 3 -- Evaluating (change, learn, and new knowledge).

Keywords: Participatory Action Research, Guideline, Application, School

[1] Corresponding author, Tel. 0899405552, E-mail: suksamorn@gmail.com

บทนำ

การมีส่วนร่วมถือได้ว่าเป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจจากทุกฝ่าย เนื่องจากมีค่านิยมและหลักการประชาธิปไตยที่ได้รับการยอมรับกันทั่วโลก (Institute of Development Studies 2016) โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับพัฒนา “ความรู้เชิงปฏิบัติ (practical knowing)” เพื่อค้นหาอย่างมีความหมายซึ่งมีพื้นฐานมาจาก “โลกทัศน์แบบมีส่วนร่วม” และนำมารวมกัน" การกระทำและการไตร่ตรอง" "ทฤษฎีและการปฏิบัติ" ในการมีส่วนร่วมกับผู้อื่น "ในการแสวงหาแนวทางแก้ไขในประเด็นปัญหาเร่งด่วนสู่ประชาชนและความเจริญรุ่งเรืองของบุคคลและชุมชนโดยทั่วไป (Reason and Bradbury 2008, p. 1). การวิจัยปฏิบัติการเป็นการวิจัยที่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยตามแนวสังคมศาสตร์ซึ่งเป็นแนวคิดของสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์ (critical social science) หรือปฏิบัตินิยม (pragmatism) ที่วิจัยโดยใช้วิธีวิทยาศาสตร์บางส่วน และมุ่งศึกษาข้อมูลจากการปฏิบัติที่ต้องการให้ผู้ปฏิบัติเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัตินั้นให้ดีขึ้น เป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าเชิงปฏิรูปที่มุ่งให้เห็นโครงสร้างที่แท้จริงของปัญหา เพื่อนำไปสู่การปฏิรูปหรือการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น โดยใช้ทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกัน แต่ให้ความสำคัญกับเชิงคุณภาพมากกว่าเชิงปริมาณ มีพื้นฐานแนวคิดทางสังคมศาสตร์ คือ1) มุ่งพัฒนาสังคมและคนในสังคมในเชิงการเมือง (political) 2) เป็นการมุ่งให้อำนาจและมุ่งประเด็นสำคัญหรือปัญหาสำคัญ (empowerment and issue oriented) 3) สร้างความร่วมมือในคนที่ศึกษา (collaboration) และ4) มุ่งไปสู่การเปลี่ยนแปลง (change oriented) ซึ่งในที่นี้จะนำเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดการวิจัยปฏิบัติการกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา ดังสาระสำคัญต่อไปนี้

แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการ และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

หลักการและแนวคิดพื้นฐาน

การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) หรือ AR เป็นคำเรียกรวมๆ ของระเบียบวิธีวิจัยที่เน้นการปฏิบัติหรือการเปลี่ยนแปลง (action or change) และการวิจัยที่เป็นการทำความเข้าใจ (understanding) ในเวลาเดียวกัน หรืออาจกล่าวได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการเป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับระบบสังคม ในขณะเดียวกันก็พยายามที่จะเปลี่ยนระบบดังกล่าว ในขณะที่สังคมศาสตร์แบบเดิมมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความรู้เกี่ยวกับระบบสังคม แต่การวิจัยปฏิบัติการแสวงหาทั้งความเข้าใจและการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากระบบสังคม" ซึ่ง Johnson (2012) ที่อธิบายในมุมมองทางด้านการศึกษาว่า เป็นการวิจัยขณะปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหาที่ผู้ปฏิบัติงานกำลังเผชิญอยู่โดยกระบวนการศึกษาสภาพหรือสถานการณ์ที่เป็นจริงของสถานศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ และพัฒนา ปรับปรุงคุณภาพของการปฏิบัติงาน เช่นเดียวกับ Kemmis & Mc Taggart (1988) ที่อธิบายว่าการวิจัยปฏิบัติการเป็นรูปแบบหนึ่งของการวิจัยที่ไม่ได้แตกต่างไปจากการวิจัยอื่นๆ ในเชิงเทคนิค แต่แตกต่างในด้านวิธีการที่เน้นการทำงานที่เป็นการสะท้อนผลการปฏิบัติงานของตนเองที่เป็นวงจรแบบขดลวด (spiral of self-reflecting) เริ่มต้นที่ขั้นการวางแผน (planning) การปฏิบัติ (action) การสังเกต (observing) และการสะท้อนผล (reflecting) โดยอาศัยผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสะท้อนผลเกี่ยวกับการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้น นอกจากนี้ การวิจัยปฏิบัติการยังเป็นการสร้างความรู้เชิงประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วม นำสู่ทั้งการปฏิบัติ การสะท้อนผล ทฤษฎี และการนำไปปฏิบัติ

(action and reflection, theory and practice) ดังนั้น จึงเป็นวิจัยที่สร้างความรู้ร่วมกับคนอื่นๆ อย่างจริงจัง (Bradbury, 2015)

อย่างไรก็ตาม หากจะเปรียบเทียบการวิจัยปฏิบัติการกับการวิจัยทั่วไป จะเห็นว่าการวิจัยปฏิบัติการจะเริ่มต้นด้วยคำถาม (question) เช่น "เราสามารถปรับปรุงสถานการณ์นี้ได้อย่างไร?" เรามุ่งมั่นทำงานที่ดีที่ขจัดความยุ่งยากลำบากให้น้อยที่สุด และนำผลลัพธ์เชิงบวก ตลอดจนเป็นที่พึงพอใจจากลักษณะการทำงานร่วมกัน ในขณะเดียวกัน AR ยังมีส่วนได้รับและมีส่วนต่อการปฏิบัติที่เป็นการทดลองมากมายในระดับส่วนบุคคล ระหว่างคนอื่นๆ และ/หรือการปฏิบัติร่วมกัน ทำให้ผู้มีส่วนร่วมแก้ปัญหาที่สลับซับซ้อน เพื่อให้เห็นคุณลักษณะที่ทับซ้อนกัน/เหมือนกันและแตกต่างกันจึงนำเสนอการเปรียบเทียบวิจัยปฏิบัติการกับการวิจัยอื่นๆ (Bradbury, 2015) ดังแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 การเปรียบเทียบวิจัยปฏิบัติการกับการวิจัยอื่นๆ

ประเด็น		การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research)	การวิจัยประยุกต์ (Applied Research)	การวิจัยทั่วไป (Conventional Research)
1	เป้าหมาย	เพื่อให้เข้าใจและปรับปรุง	เพื่อปรับปรุง	เพื่อเข้าใจ
2	มุมมองพื้นฐาน	เพื่อวิจัยร่วมกับ (research WITH)	เพื่อวิจัยให้กับ (research FOR)	เพื่อวิจัยเรื่อง (research ON)
3	ผู้วิจัย	ฝังตัวกับบริบทที่วิจัย เป็นผู้ร่วมกำหนดงานวิจัย เป็นผู้ร่วมออกแบบงานวิจัย เป็นผู้ร่วมนำการวิจัยไปสู่การปฏิบัติ	ผู้วิจัยเป็นผู้เชี่ยวชาญที่ถูกติดต่อมาและรู้ว่าผลลัพธ์ที่ดีเป็นอย่างไร และสร้างสถานการณ์ให้เป็นไปตามผลลัพธ์นั้น	ผู้วิจัยเป็นผู้อยู่ภายนอกบริบท เป็นผู้กำหนดปัญหาการวิจัย การออกแบบงานวิจัย และผู้ดำเนินการวิจัย
4	ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	เป็นผู้ร่วมกำหนดปัญหาการวิจัย ผู้ร่วมออกแบบงานวิจัย และ ผู้ร่วมดำเนินงานวิจัย	เป็นผู้บริโภคงานวิจัย และเป็นแหล่งข้อมูล	เป็นตัวอย่างของงานวิจัย แหล่งข้อมูล ตัวอย่างการทดลองผลการวิจัย
5	ระยะเวลา	เน้นสถานที่และเวลาปัจจุบันด้วยการคิดย้อนกลับในประเด็นที่ผ่านมาในอดีตเพื่อส่งผลต่อการออกแบบงานวิจัยต่อไปเป็นวงรอบ	มีความสอดคล้องของประเด็นที่ศึกษากับประเด็นอื่นเพื่อหาเทคนิคที่มีใช้อยู่สำหรับการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น เป็นขั้นตอน	เน้นประเด็นในอดีต หรือเน้นการเปรียบเทียบที่มีการควบคุมปัจจัยภายนอก การแยกตัวแปรหรืออิทธิพลที่สำคัญออกมาศึกษา เวลาไม่สำคัญ ความรู้ใช้ได้ตลอด
6	หลักฐานการวิจัย	ใช้การทดลอง การหาหลักฐานบางส่วน การหา	ใช้การวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ	ใช้ข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

ตาราง 1 การเปรียบเทียบวิจัยปฏิบัติการกับการวิจัยอื่นๆ

ประเด็น		การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research)	การวิจัยประยุกต์ (Applied Research)	การวิจัยทั่วไป (Conventional Research)
		หลักฐานที่ปรากฏออกมา การสนทนา ความคิดหยั่งรู้ ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ		
7	กระบวนการเรียนรู้	ใช้กระบวนการเรียนรู้และเผยแพร่ความรู้ที่บูรณาการร่วมกัน ท้าทายให้ตั้งคำถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันว่าเหมาะสมไหม ให้เห็นระบบย่อยๆในระบบใหญ่ ทำซ้ำกัน	ใช้รูปแบบการหาคำตอบเพื่อกำหนดผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและสร้างความสอดคล้องของปัญหากับรูปแบบการแทรกแซงที่มีอยู่ หรือนำมาผสมผสานกัน เป็นเส้นตรง	การพัฒนาความรู้ด้วยการที่ผู้วิจัยอยู่ห่างจากปรากฏการณ์ต่างๆ การเผยแพร่ผลการวิจัยเป็นแบบไม่กระตือรือร้นและทำหลังจากได้ผลการวิจัยแล้ว
8	ข้อดี	ใช้ในบริบทที่สลับซับซ้อน เพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดถูกนำมาอภิปรายและเจรจาต่อรองมีการประสานกิจกรรมเชิงระบบในความเป็นจริงเพื่อนำไปปฏิบัติจริงจัง แสวงหาการปฏิบัติที่เป็นจุดเด่นของบริบทพื้นที่	มีการวิเคราะห์ด้วยผู้เชี่ยวชาญตามข้อกำหนดตามสัญญาการวิจัย แสวงหาทางปฏิบัติที่ดีที่สุด	ทำความเข้าใจบริบทที่ง่ายและสลับซับซ้อนด้วยการให้น้ำหนักความสำคัญกับตัวแปรหรืออิทธิพลให้เป็นรูปแบบของชุดที่กำหนดได้ แสวงหาสามัญการ (การนำผลลัพธ์ไปใช้ในบริบทอื่นได้)
9	ข้อจำกัด	ผลลัพธ์การวิจัยเชิงบวกมีมากมายที่ไม่สามารถสรุปเป็นจำนวนตัวเลขได้ง่าย สำหรับผู้ไม่คุ้นเคยกับการวิจัยปฏิบัติการอาจเห็นว่าการวิจัยไม่ยึดวัตถุพิสัย (objectivity)	การเน้นประสิทธิผลของงานวิจัยอาจได้สถานการณ์ใหม่ที่เป็นแค่รูปแบบใหม่ของความรู้ที่มีอยู่แล้วโดยมองข้ามความรู้ใหม่ การยึดตามข้อตกลงตามสัญญาการวิจัยล่วงหน้าอาจปิดกั้นกระบวนการใหม่ๆที่ใช้ในการแก้ปัญหา	การมุ่งมั่นวัตถุพิสัยตามมาตรฐานของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติทำให้ผลการวิจัยเป็นแค่การคาดการณ์จากที่ทำงาน คือ ไม่สามารถนำสู่การปฏิบัติได้ และอาจพลาดที่จะได้ผลลัพธ์ที่แท้จริง

ตาราง 1 การเปรียบเทียบวิจัยปฏิบัติการกับการวิจัยอื่นๆ

ประเด็น		การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research)	การวิจัยประยุกต์ (Applied Research)	การวิจัยทั่วไป (Conventional Research)
10	ประโยชน์	ผลงานตกเป็นของผู้มีส่วนร่วม เป็นการสร้างความสามารถการแก้ปัญหาและการเรียนรู้ระหว่างกันในกลุ่ม องค์กร และชุมชน	ให้ผลตอบแทนกับผู้ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย	ให้บริการกับชุมชนวิชาการ อาจเอาเปรียบผู้มีส่วนร่วมว่าเป็นแค่เครื่องมือการวิจัย
11	ผลลัพธ์ทางปฏิบัติ	การปฏิบัติมีการประสานอย่างไม่มีรอยต่อที่มีการออกแบบการวิจัยไว้แล้ว อาจมีการใช้การพิจารณาร่วมกันในการทำสัมมนาปฏิบัติการ การทดลอง การปฏิบัติแนวใหม่ การเรียนรู้แบบใหม่ รูปแบบการปฏิบัติใหม่หรือความรู้ใหม่	ได้รับผลลัพธ์ทันทีแต่อาจเป็นในระยะสั้นๆ ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องพึ่งพาไม่เป็นอิสระ และต้องมีการติดตามผลการปฏิบัติตลอดเพื่อให้ผลลัพธ์ยั่งยืน	มีการตีพิมพ์หรือสื่อสารความรู้ใหม่ในหมู่นักวิชาการผ่านทางวารสารที่มีการตรวจสอบ

กล่าวโดยสรุป การวิจัยปฏิบัติการเป็นการวิจัยขณะปฏิบัติงานเพื่อแก้ปัญหาที่ผู้ปฏิบัติงานกำลังเผชิญอยู่โดยกระบวนการศึกษาสภาพหรือสถานการณ์ที่เป็นจริงของสถานศึกษาเพื่อทำความเข้าใจ และพัฒนาปรับปรุงคุณภาพของการปฏิบัติงานที่เน้นการทำงานที่เป็นการสะท้อนผลการปฏิบัติงานของตนเองที่เป็นวงจรแบบขดลวด (spiral of self-reflecting) เริ่มต้นที่ขั้นการวางแผน (planning) การปฏิบัติ (action) การสังเกต (observing) และการสะท้อนผล (reflecting)

วงจรการวิจัยปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการเป็นการศึกษารวบรวม หรือการแสวงหาข้อเท็จจริงโดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุป อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ทั้งในด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานในขอบข่ายที่รับผิดชอบโดยผู้วิจัยสามารถดำเนินการได้หลายๆ วงรอบจนกระทั่งผลการปฏิบัติงานนั้นบรรลุวัตถุประสงค์/เป้าหมายหรือแก้ไขปัญหาที่ประสบอยู่ได้สำเร็จ โดยกำหนดขั้นตอนของการวิจัย ประกอบด้วย การวางแผนเพื่อเปลี่ยนแปลง (planning a change) ลงมือปฏิบัติและสังเกตผล (act & observe) สะท้อนผล (reflect) ปรับแผน (revised plan) ลงมือปฏิบัติและสังเกตผล (act & observe) และการสะท้อนผล (reflect) จนกว่าจะบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Kemmis & McTaggart, 2005) ดังแสดงวงจรวิจัยเชิงปฏิบัติการในภาพที่ 1

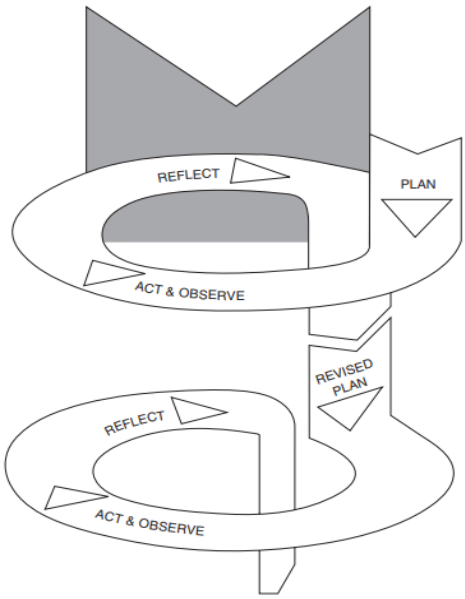

ภาพที่ 1 วงจรการวิจัยปฏิบัติการของ Kemmis, S., & McTaggart

ในขณะที่วงจรการวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของ Stringer (2004) ได้แบ่งกระบวนการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) การพินิจพิเคราะห์ (มอง) 2) การคิดวิเคราะห์ (คิด) และ 3) การปฏิบัติการ (ปฏิบัติ) กิจกรรมหลักทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นวัฏจักรซ้ำกันหลายรอบ (Recycling Set of Activities) การดำเนินกิจกรรมการวิจัยในขั้นตอนแรกมีจุดมุ่งหมาย สำคัญเพื่อช่วยให้บุคคลทุกฝ่ายที่มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยได้เข้าใจสภาพปัญหา ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรคการปรับปรุงแก้ไขปัญหาและบริบทอื่นๆ ที่แวดล้อม ปัญหาที่ต้องการแก้ไขอย่างถ่องแท้และชัดเจน เพื่อที่จะได้คิดหาหนทางที่จะนำไปสู่การ บรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ สอดคล้องกับ Coghlan & Brannick (2001) ได้แบ่งกระบวนการวิจัย เชิงปฏิบัติการเป็นขั้นตอนเบื้องต้น 1 ขั้นตอน คือ การทำความเข้าใจบริบทของปัญหาที่ต้องการแก้ไขและการกำหนดจุดมุ่งหมายการปฏิบัติการ และมีขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวินิจฉัย (diagnosing) 2) การวางแผน (planning) 3) การลงมือปฏิบัติการ (taking action) 4) การประเมินผลการปฏิบัติการ (evaluation action)

ต่อมาปี 2014 Kemmis, McTaggart, and Nixon (2014) ได้นำเสนอวงจรการวิจัยปฏิบัติการ (The action research spiral) ที่ควรเป็นลักษณะเกลียวสว่านที่เจาะลึกลงไปเป็นลักษณะ 3 มิติ ประกอบด้วย วางแผน (Plan) ปฏิบัติ (Act) สังเกต (Observe) สะท้อนผล (reflect) และปรับปรุงแผนใหม่ (re-plan) ปฏิบัติ (Act) สังเกต (Observe) สะท้อนผล (reflect) โดยดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นวงจรที่ลุ่มลึกลงไปเรื่อยๆ จนกว่าจะบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ที่แสดงในภาพที่ 2

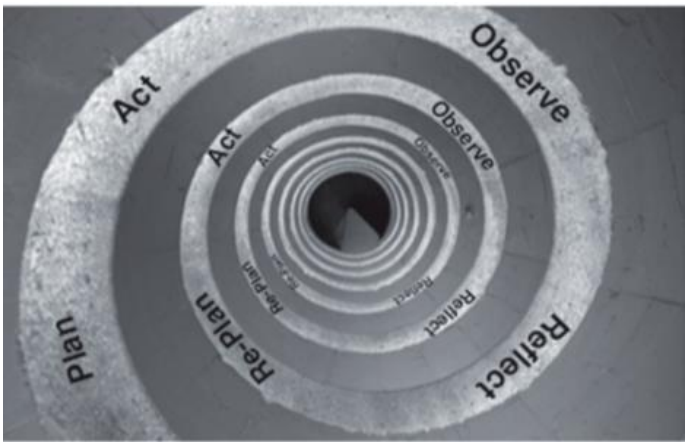

ภาพที่ 2 วงจรการวิจัยปฏิบัติการของ Kemmis, McTaggart, and Nixon

จากแนวคิดขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการดังกล่าวจะเห็นว่าวงจรการวิจัยปฏิบัติการแม้มีขั้นตอนที่แตกต่างกันแต่เมื่อพิจารณารายละเอียดแล้วสอดคล้องกัน กล่าวคือ เป็นการดำเนินการเป็นเกลียวสว่านของวงจรที่ประกอบด้วย การวางแผน (planning) การลงมือปฏิบัติตามแผน (acting) การสังเกตผล (observing) การสะท้อนผล (reflecting) แล้วนำข้อมูลมาปรับปรุงแผนการดำเนินงานใหม่ (revised plan) นำไปสู่การลงมือปฏิบัติ สังเกตผล สะท้อนผลการดำเนินงานจนกว่าจะบรรลุผลตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยอาจเลือกรูปแบบที่หลากหลาย เช่น รูปแบบนักปฏิบัติการพัฒนางานของตนเองจากความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญ รูปแบบนักปฏิบัติการพัฒนางานของตนเองจากความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รูปแบบนักปฏิบัติการที่เป็นหัวหน้าองค์กรมีบทบาทเป็นนักวิจัยร่วมมือกับทุกฝ่ายในองค์กรและร่วมมือกับเครือข่าย และรูปแบบนักปฏิบัติการจากหลายองค์กรมีบทบาทเป็นนักวิจัยร่วมมือกับผู้รับบริการที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย (ยาใจ พงษ์บริบูรณ์, 2547)

ระดับของการวิจัยปฏิบัติการ

หากพิจารณาถึงการวิจัยปฏิบัติการในปัจจุบันจะเห็นว่าเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป โดยการวิจัยปฏิบัติการเดิมทีให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงคุณภาพมากกว่าการวิจัยเชิงปริมาณ เริ่มมีการพัฒนาขึ้นครั้งแรกในปี 1952 โดยนักวิชาการชื่อ Lewin แล้วได้รับการพัฒนาโดยนักวิชาการคนอื่น ๆ ในระยะต่อมาอีกหลายท่าน เช่น Kolb ในปี 1984 และ Carr and Kemmis ในปี 1986 เป็นต้น ในกรณีของ Carr and Kemmis (1992 อ้างถึงใน วิโรจน์ สารรัตนะ, 2561) ได้จำแนกการวิจัยปฏิบัติการออกเป็น 3 ระดับ คือ **ระดับพื้นฐาน** การวิจัยปฏิบัติการแบบเทคนิค (technical action research) มีแนวคิดที่สำคัญ คือ ผู้วิจัยทำตัวเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอก (outside expert) ที่นำแนวคิด แผนงาน หรือโครงการที่คิดหรือจัดทำขึ้นไปให้ผู้ร่วมวิจัยเป็นผู้ปฏิบัติ **ระดับกลาง** การวิจัยปฏิบัติการแบบปฏิบัติ (practical action research) มีแนวคิดที่สำคัญ คือ ผู้วิจัยมีส่วนร่วมกับผู้ร่วมวิจัยมากขึ้น ไม่นำเอาแนวคิด แผนงาน หรือโครงการของตนไปให้ปฏิบัติตามแบบแรก แต่จะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา เป็นผู้กระตุ้น ตั้งประเด็น และกำกับให้มีการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผล และ**ระดับสูง** การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือ (emancipatory action research) หรือที่เรียกว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) มีแนวคิดที่สำคัญ คือ

ผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการวิจัยกับผู้ร่วมวิจัยในลักษณะเป็นความร่วมมือ (collaboration) ที่ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีสถานะที่เท่าเทียมกัน (equally) ในการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผล

หากนำไปเปรียบเทียบกับหลักการทางการบริหารการศึกษาจะเห็นว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบเทคนิคเป็นการปฏิบัติแบบบนลงล่าง (top-down) ที่ผู้ร่วมวิจัยมีลักษณะเป็นผู้ถูกกระทำหรือเป็นผู้ตาม (passive/follower) เป็นรูปแบบที่มีความเป็นอำนาจนิยมเปรียบเทียบได้กับการบริหารที่ใช้แนวคิดของทฤษฎี X หรือหากเปรียบเทียบกับทฤษฎีภาวะผู้นำก็เปรียบเทียบได้กับการใช้ภาวะผู้นำแบบยึดผู้บริหารเป็นศูนย์กลาง (administrator centered) แบบกำกับ (telling) แบบชี้นำ (directing) แบบควบคุม (control) หรือแบบมุ่งงาน (job centered) เป็นต้น ส่วนการวิจัยปฏิบัติการแบบปฏิบัติ ที่ผู้ร่วมวิจัยมีส่วนร่วมมากขึ้นใช้หลักการบริหารจัดการที่เสริมสร้างพลังอำนาจ (empowerment) ที่ผู้วิจัยคอยกำกับติดตามร่วมกัน ในขณะที่การวิจัยปฏิบัติการแบบร่วมมือหรือการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) จะเป็นรูปแบบล่างขึ้นบน (bottom-up) ที่ทั้งผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยต่างมีความเท่าเทียมกันทั้งในการแสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติ จึงมีความเป็นประชาธิปไตยสูง ต่างฝ่ายต่างแสดงบทบาทในการเป็นผู้กระทำหรือเป็นผู้นำ (active/leader) เปรียบได้กับการใช้ทฤษฎี Y หรือการใช้ภาวะผู้นำแบบยึดผู้ปฏิบัติเป็นศูนย์กลาง (practitioner centered) แบบมีส่วนร่วม (participating) แบบมอบอำนาจ (delegating) แบบเป็นเพื่อนร่วมงาน (colleague) หรือแบบมุ่งคน (employee centered) (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2561) ดังภาพที่ 3

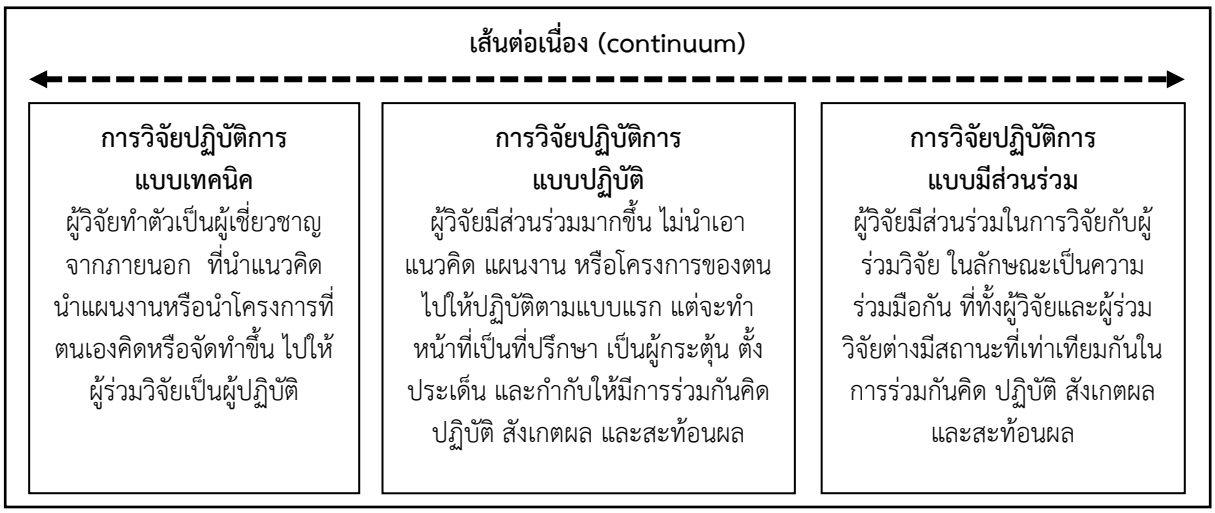

ภาพที่ 3 การจำแนกระดับของการวิจัยปฏิบัติการสามระดับของ Carr and Kemmis

จากแนวคิดข้างต้นจะเห็นว่าระดับของการวิจัยปฏิบัติการเริ่มจาก***ระดับเทคนิค***ที่ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกหรือผู้วิจัยนำแนวคิด/แผนงาน/โครงการมาให้ผู้ร่วมวิจัยปฏิบัติในสถานศึกษา ***ระดับปฏิบัติการ***ผู้วิจัยมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษา กำกับติดตามให้มีการร่วมกันดำเนินการทุกขั้นตอน ส่วน***ระดับปฏิบัติการแบบร่วมมือ***ผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยมีสถานะที่เท่าเทียมกันในการร่วมกันคิด ปฏิบัติ สังเกตผล และสะท้อนผล ดังนั้น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นการวิจัยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการแก้ปัญหาหรือพัฒนาในระดับสถานศึกษา ดังแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้ในลำดับต่อไป

แนวทางการนำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการดำเนินงานร่วมกันขององค์กรหรือกลุ่มบุคคลเพื่อแก้ปัญหาหรือพัฒนาการร่วมมือกันดำเนินงานเน้นวิเคราะห์/วิพากษ์โดยใช้กระบวนการกลุ่ม กระบวนการวิจัยเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสภาพความจริงเกิดการเรียนรู้และพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงใหม่ ซึ่งในทางปฏิบัติจะเห็นว่าเป็นทั้งการทำวิจัย การบริหารจัดการ การพัฒนา และการทำงานเพื่อการแก้ปัญหาในเวลาเดียวกัน โดยผู้วิจัยและผู้ร่วมวิจัยจะร่วมกันวิเคราะห์สภาพการณ์ที่ต้องการเปลี่ยนแปลง จากนั้นจึงกำหนดแผนเพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่พึงประสงค์ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์นั้น และเป้าหมายแล้วนำแผนไปสู่การปฏิบัติ ในช่วงการปฏิบัติงานตามแผน ก็จะมีการติดตามและตรวจสอบผลการดำเนินงานเพื่อการปรับปรุงแก้ไข และเมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามแผน ก็มีการประเมินผลสรุปโดยภาพรวมแล้วมีข้อมูลย้อนกลับ โดยในขั้นตอนต่าง ๆ อาศัยเทคนิควิธีการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) ในการรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ประกอบการตัดสินใจ ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพ เช่น การใช้แบบสอบถาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การบันทึกรายวัน หรือการบันทึกภาพ เป็นต้น จากลักษณะดังกล่าวมีข้อสังเกตว่า กระบวนการวิจัยวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีความคล้ายคลึงกับกระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอนคือ ขั้นตอนการวางแผน (planning) การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ (acting/ implementing) การติดตามผลการดำเนินงานตามแผน (observing/monitoring/evaluating) และการมีข้อมูลย้อนกลับ (reflecting/feedback) เพื่อเข้าสู่วงจรการดำเนินงานในขั้นตอนต่าง ๆ อีก ผู้เขียนได้ปรับปรุงจากแนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเชิงวิพากษ์ (Critical Participatory Action Research: CPAR) ของ Kemmis, McTaggart, and Nixon (2014) โดยกำหนดขั้นตอนการทำวิจัยในสถานศึกษาเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 การเตรียมการ (Preparing) เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นโดยผู้วิจัยเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวแปรการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล อย่างไรก็ดี จากการแบ่งรูปแบบการวิจัยปฏิบัติการของ Calhoun (2000 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช 2549) ว่ามี 3 รูปแบบ คือ แบบครูทำคนเดียว (individual) แบบร่วมมือ (collaborative) และแบบทั้งโรงเรียน (school-wide) หรือจากผลการสังเคราะห์ของ นงลักษณ์ วิรัชชัย (2543 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช 2549) ได้แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ ในระดับชั้นเรียน (classroom) แบบรวมพลัง (collaborative) ระดับโรงเรียน (school-wide) และแบบอิงชุมชน (community-based) ในที่นี้เป็นการวิจัยในระดับโรงเรียนการเตรียมความพร้อมนี้ ผู้วิจัยจะต้องนำเอาแนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนำเสนอชี้แจงต่อผู้ร่วมวิจัย (participants) ในฐานะผู้วิจัยเป็นผู้รู้ในเรื่องระเบียบวิธีวิจัย เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับกระบวนการ หลักการ จรรยาบรรณ บทบาท และอื่น ๆ ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเพื่อให้เป็นไปตามจรรยาบรรณที่ระบุว่า *“...ผู้วิจัยต้องแสดงให้ทราบถึงธรรมชาติของกระบวนการวิจัยแต่เริ่มแรก รวมทั้งข้อเสนอแนะ และผลประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมวิจัยทราบ...”* ขณะเดียวกันก็ต้องคำนึงถึงหลักการ *“...ผู้ร่วมการวิจัยต่างมีอิทธิพลต่อการทำงาน แต่ผู้ที่ไม่ประสงค์มีส่วนร่วมต้องได้รับการยอมรับและเคารพในสิทธิส่วนบุคคล...”*ด้วย และสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยควรคำนึงถึงด้วยคือ การสร้างความตระหนักให้เกิดขึ้นกับผู้ร่วมวิจัยหรือผู้เกี่ยวข้องในความสำคัญของ “การวิจัย” กับ “การปฏิบัติ” และของ “นักวิจัย” กับ “นักปฏิบัติ” ว่าเป็นของคู่กัน ไปด้วยกันได้ ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่ดีต่อทั้งตัวบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์การ ไม่ได้เป็นเสมือนราง

รถไฟที่ไม่มีวันบรรจบกัน ดังนั้น ในขั้นตอนนี้สิ่งที่ผู้วิจัยควรตระหนักก็คือ (1) การสำรวจข้อมูลเบื้องต้นทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา (2) การเตรียมความพร้อมบุคลากรโดยการชี้แจงบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของผู้วิจัย ผู้ให้ข้อมูลหลัก ให้ความรู้เกี่ยวกับสาระที่จะต้องวิจัย ได้แก่ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คุณลักษณะความพอเพียง หลักการและกระบวนการวิจัยปฏิบัติการระดับโรงเรียน ตลอดจนการประเมินเชิงปฏิบัติการ และ(3) การเตรียมสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องมือ และการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ 2 การดำเนินการ (Doing) ประกอบด้วย

2.1 การสำรวจ (reconnaissance) ได้แก่ การสร้างพื้นที่การสื่อสารสาธารณะ (opening communicative space) การสนทนาระหว่างระบบเดิม และสถานภาพที่เป็นจริง (dialogues between system and life world) การสร้างกลยุทธ์และการสื่อสาร (strategic action and communicative action) การตอบคำถามร่วมกันเพื่อระบุปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติ (questions to identify a shared felt concern in relation to our practices and what holds our practices in place) และข้อตกลงเบื้องต้นของแผนการทำงาน (an initial statement about what you intent to do) (Kemmis, McTaggart, and Nixon, 2014) โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ในขั้นเตรียมการเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวแปรการวิจัย เสนอต่อผู้ร่วมวิจัยเพื่อหาข้อสรุปร่วมกัน และนำไปสู่การวางแผนในลำดับต่อไป

2.2 การวางแผน (planning) ประกอบด้วย ออกแบบการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงาน (changing practices and practice architectures) และแผนการเปลี่ยนแปลงที่มาจากการประชุมร่วมกัน (product of planning – a collective rationale and plan for change) ซึ่งในขั้นนี้ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้ร่วมวิจัย ร่วมกันวิเคราะห์สภาพของงานที่ต้องการพัฒนาหรือต้องการเปลี่ยนแปลง เพื่อระบุสภาพที่เคยเป็นมา สภาพปัจจุบัน สภาพปัญหา สภาพที่คาดหวัง ทางเลือกเพื่อการแก้ปัญหาหรือบรรลุสภาพที่คาดหวัง ตลอดจนการประเมินและเลือกทางเลือกเพื่อการปฏิบัติ ซึ่งผลจากการดำเนินการดังกล่าว จะทำให้ได้แผนปฏิบัติการ (action plan) ขึ้นมาชุดหนึ่ง ซึ่งจะมีองค์ประกอบอะไรบ้างขึ้นกับผู้วิจัยและร่วมวิจัยจะร่วมกันกำหนด แต่อย่างน้อยควรประกอบด้วย วัตถุประสงค์/ตัวชี้วัด วิธีการเปลี่ยนแปลง หรือทำเพื่ออะไร (what) และจะทำอย่างไร (how) ทั้งนี้แผนปฏิบัติการที่ได้นี้ถือเป็น**ตัวสอดแทรกหลัก** (main intervention) เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อการเรียนรู้ และเพื่อการนำเสนอความรู้ใหม่ด้วย ในกระบวนการวางแผนนี้ ผู้วิจัยสามารถนำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนางานนั้นๆ ให้ผู้ร่วมวิจัยได้ทำความเข้าใจด้วย ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเชิงทฤษฎีโดยภาพรวม หรือแนวคิดเชิงทฤษฎีในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ผู้วิจัยมีจุดมุ่งหมายให้เป็น**ตัวสอดแทรกเสริม** (added intervention) ในการวิจัย เช่น กรณีมีจุดมุ่งหมายนำเอาหลักการบูรณาการ (integrated approach) เป็นตัวสอดแทรกเสริมเพื่อพัฒนางานวิชาการของโรงเรียน เป็นต้น ในฐานะผู้วิจัยเป็นเสมือนตัวแทนของผู้รู้ในด้านทฤษฎี ทั้งนี้เพราะทฤษฎีมีประโยชน์หลายประการ เช่น ช่วยชี้นำการตัดสินใจ ช่วยให้มองภาพองค์การได้ชัดเจนขึ้น ช่วยให้ตระหนักถึงสภาพแวดล้อมขององค์การ ช่วยเป็นแหล่งของความคิดใหม่ ช่วยกำหนดกรอบของปรากฏการณ์ที่มีความสัมพันธ์กัน ช่วยจำแนกแยกแยะปรากฏการณ์ ช่วยสร้างสิ่งใหม่ ๆ ช่วยทำนายปรากฏการณ์ (Lunenburg & Ornstein, 2004; Kemmis, McTaggart, and Nixon, 2014; วิโรจน์ สารรัตนะ, 2561)

2.3 การนำแผนไปปฏิบัติและสังเกตผล (enacting the plan and observing how it works) ในขั้นนี้ ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวก

ให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการ (action plan) ที่กำหนดไว้นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด ตามหลักการ “มุ่งการเปลี่ยนแปลง และมุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล” (Kemmis, McTaggart, and Nixon, 2014; วิโรจน์ สารรัตนะ, 2561) อย่างไรก็ดี ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสังเกตผลที่เกิดขึ้นจริง (actual effects) ทั้งคาดหวังและไม่ได้คาดหวัง ทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับผลสำเร็จของการปฏิบัติงานที่ชัดเจนขึ้น รวมทั้งการจับกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีและการอธิบายตีความปรากฏการณ์ด้านต่างๆ จากกิจกรรมหรือกระบวนการปฏิบัติงานเพื่อการบรรลุผลนั้นด้วยว่าเป็นอย่างไร ได้ความรู้ใหม่ ทฤษฎีใหม่ หรือเกิดการเรียนรู้ใหม่อะไรบ้าง โดยอาจพิจารณาจากการตั้งคำถาม เช่น ใคร (who) อะไร (what) ที่ไหน (where) เมื่อไร (when) ทำไม (why) และอย่างไร (how) เป็นต้น และจากข้อมูลที่ได้มาจากหลากหลายแหล่งเช่น จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการบันทึก การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ แบบสอบถาม ความเห็น แบบวัดทัศนคติ แบบทดสอบมาตรฐาน เอกสาร เครื่องบันทึกเสียง เครื่องบันทึกภาพ หรือวัตถุสิ่งของ เป็นต้น (Mills, 2007)

2.4 การสะท้อนผล (reflection) ได้แก่ วงจรการทบทวนตนเอง (spiral cycles of self-reflection) ในขั้นการสะท้อนผลนี้วิโรจน์ สารรัตนะ (2561) ให้แนวคิดว่า ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการสะท้อนผลในระดับบุคคล กลุ่ม และสถานศึกษา นอกจากนี้ ในการสะท้อนผลอาจจะอิงกับแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งหรือนำมาผสมผสานกัน เช่น แนวคิดการสะท้อนผลเชิงวิพากษ์ตามทัศนะของ Heron (1996 อ้างถึงใน สุวิมล ว่องวาณิช, 2549) ที่อาจทำได้ในสี่ระดับที่สูงขึ้นตามลำดับ คือ (1) ระดับบรรยายสภาพที่เกิดขึ้นและข้อค้นพบ (2) ระดับวิพากษ์ถึงสิ่งที่ดีหรือไม่ดีของสิ่งที่ดำเนินการหรือข้อค้นพบ และเหตุผลว่าเพราะอะไร (3) ระดับวิพากษ์หาคำอธิบายต่อสิ่งที่ค้นพบ และ(4) ระดับวิพากษ์เพื่อนำผลที่ค้นพบไปประยุกต์ใช้หรือใช้ประโยชน์ อย่างไรก็ตาม ในขั้นการดำเนินการนี้อาจดำเนินการ 2 หรือ 3 วงรอบ ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับผลการดำเนินการบรรลุผลตามเป้าหมายที่เราร่วมกันตั้งไว้หรือไม่อย่างไร แต่จากประสบการณ์การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในระดับสถานศึกษานั้นมักจะดำเนินการสองวงรอบเป็นภาคเรียนละหนึ่งวงรอบ ส่วนในกรณีการวิจัยปฏิบัติการในระดับห้องเรียนนั้นอาจเป็นสองหรือสามวงรอบจะสามารถดำเนินการได้บรรลุผลตามเป้าหมายภายในหนึ่งภาคเรียน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับประเด็นวิจัย/ปัญหาหรือคำถามการวิจัยที่แตกต่างกันออกไป

ขั้นที่ 3 การประเมินผล (Evaluating) เป็นขั้นประเมินผลนี้เป็นการประเมินภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งในยุคศตวรรษที่ 21 ควรเป็นการประเมินที่ครอบคลุมทั้งระบบเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นวงจรที่ลุ่มลึกลงไปเรื่อยๆ ดังที่ Guskey (2016) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญระดับนานาชาติเรื่องการออกแบบ การวิเคราะห์ และการปฏิรูปการศึกษา ได้นำเสนอวิธีการประเมินผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้แบบมืออาชีพ (Professional learning evaluation) ซึ่งได้ปรับมาจากแบบประเมินมาตรฐานของ Thomas R. Guskey จากบทความ Guage Impact with 5 Levels of Data หรือ เครื่องมือวัดผลกระทบด้วยข้อมูล 5 ระดับ ซึ่งจะเรียงตามความสลับซับซ้อนตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูงขึ้นไป 5 ระดับ คือ ***ระดับที่ 1*** ปฏิกิริยา/การยอมรับของผู้เข้าร่วม (participants' acceptance/reaction) จะเน้นที่การวัดความเหมาะสมของเนื้อหา และประสบการณ์ในการร่วมกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่าวัดคุณภาพของหลักสูตร เช่น วัตถุประสงค์ กิจกรรม ตัวชี้วัดความสำเร็จมีความชัดเจน สอดคล้องกัน และสามารถวัดได้ การ

มีส่วนร่วมในกิจกรรม ระยะเวลา สื่อ วัสดุ อุปกรณ์ แหล่งเรียนรู้ และบรรยากาศในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นต้น ***ระดับที่ 2*** การเรียนรู้ของผู้เข้าร่วม (participants' learning) เป็นการวัดความรู้ทักษะใหม่จากการถอดบทเรียน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การสะท้อนผลการปฏิบัติงาน และอาจวัดทัศนคติของนักเรียนที่เข้าร่วมพัฒนาด้วย เช่น ความสำคัญและจำเป็น การเสริมสร้างทัศนคติที่ดีในการเรียนรู้ การวิเคราะห์จุดเด่น/จุดด้อย/ความต้องการ ***ระดับที่ 3*** การสนับสนุนขององค์การและการเปลี่ยนแปลงองค์การ (organization support and change) วัดคุณสมบัติขององค์การ และปัจจัยที่จำเป็นต่อผลสำเร็จ เช่น การส่งเสริมและจัดสภาพแวดล้อม การช่วยเหลือและอำนวยความสะดวก การจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็น การปรับวิธีการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์ การจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเสริมสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เป็นต้น ***ระดับที่ 4*** การใช้ความรู้หรือทักษะใหม่ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้ (participants' use of new knowledge or skills) วัดการเรียนรู้ที่ได้รับว่ามีผลต่อการนำไปใช้ในองค์การหรือองค์ประกอบ เนื้อหาที่ใช้ในการพัฒนาผู้เรียน การนำความรู้ไปใช้พัฒนาตนเอง พัฒนาครู และทีมงานหรือผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น และ***ระดับที่ 5*** ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักเรียน/ความพึงพอใจของผู้เข้าร่วม (student learning outcomes/participants' satisfaction) วัดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนจากการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดในการพัฒนา

นอกจากนี้ การสรุปผลการวิจัยควรให้ครอบคลุมทั้ง การเปลี่ยนแปลง (change) การเรียนรู้ (learn) ความรู้ใหม่ (new knowledge) ที่ได้จากการวิจัย หรือรูปแบบ/วิธีการ/แนวทางที่ได้จากกระบวนการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยใช้สะท้อนผลในภาพรวมโดยอาจใช้วิธี**การถอดบทเรียน** (lesson distilled/learned) ซึ่งเป็นเทคนิคการทบทวนหรือสรุปประสบการณ์การทำงานที่ผ่านมาในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เห็นถึงรายละเอียดของเหตุปัจจัยทั้งภายในและภายนอกซึ่งทำให้เกิดผลอย่างที่เป็นอยู่ทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ โดยเน้นการระดมสมอง พูดคุย เล่าเรื่อง สังเคราะห์ จับประเด็นกระบวนการวิธีทำงานเชิงบทเรียนหรือประสบการณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่า การถอดบทเรียนมีจุดมุ่งหมายเพื่อสืบค้นความรู้จากการปฏิบัติงานโดยใช้วิธีการสกัดความรู้และประสบการณ์ที่ฝังลึกจากผู้ร่วมวิจัยและผู้เกี่ยวข้องที่ได้ร่วมการปฏิบัติงาน พร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงาน ผลการปฏิบัติงาน และความรู้ใหม่ๆที่เกิดขึ้นระหว่างการปฏิบัติงานทั้งที่สำเร็จหรือไม่สำเร็จ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และสามารถเผยแพร่ศึกษาเรียนรู้ได้ หรือกล่าวในอีกนัยหนึ่งว่า การถอดบทเรียนเป็นกระบวนการดึงเอาบางสิ่งบางอย่างออกมาจากบทเรียนที่มีอยู่จากสิ่งที่เราทำ เพื่อให้ได้งานที่เป็นความสำเร็จ (best practice) รวมทั้งความไม่สำเร็จ (bad practice) ปัจจัยที่ทำให้เกิดความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ และแนวทางแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้น การถอดบทเรียนโดยทั่วไปมี 2 รูปแบบ คือ (วิโรจน์ สารรัตนะ, 2561) รูปแบบ**การถอดบทเรียนเฉพาะประเด็น** เมื่อการเรียนรู้ระหว่างการปฏิบัติงาน ดำเนินการทันทีหลังจากทำกิจกรรมในโครงการเสร็จ หรือหากเป็นชุดกิจกรรมก็ดำเนินการหลังจากกิจกรรมย่อยเสร็จ และสามารถนำผลการถอดบทเรียนจากกิจกรรมนั้นๆ ไปใช้ประโยชน์ในพัฒนาโครงการให้ประสบความสำเร็จในอนาคต ซึ่งก็หมายถึงการถอดบทเรียนในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่กล่าวมา เช่น การทบทวนหลังการปฏิบัติ (After Action Review: AAR) และเทคนิคการทบทวนหลังการปฏิบัติ (Retrospective technique) เป็นต้น

และรูปแบบ**การถอดบทเรียนทั้งโครงการ** เพื่อการเรียนรู้หลังสิ้นสุดโครงการ เป็นการถอดบทเรียนทั้งระบบ เป็นกระบวนการวิเคราะห์การปฏิบัติงานและบทเรียนความรู้ที่ลึกซึ้ง และประกอบด้วยรายละเอียดจำนวน

มากโดยเริ่มตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลผลิต และผลลัพธ์เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงาน การถอดบทเรียนจะใช้การวิเคราะห์เชิงลึกโดยการวิเคราะห์ด้วย SWOT เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ผลสำเร็จของการดำเนินงาน เช่น เทคนิคการถอดบทเรียนที่ประยุกต์มาจากทฤษฎีการประเมินผลโครงการก็คือเทคนิคการประเมินประสิทธิผลการทำงาน (Performance Measurement: PM) และเทคนิคแผนที่ผลลัพธ์ (Outcome mapping: OM) เป็นต้น สอดคล้องกับแนวคิด ยุทธดนัย สีดาหลา (2550) ที่นำเสนอวิธีการถอดบทเรียนทั้งโครงว่าประกอบด้วย ขั้นเตรียมการ เป็นการเตรียมความพร้อมเกี่ยวกับกระบวนการ (ออกแบบ) เครื่องมือ อุปกรณ์ต่างๆ จัดบรรยากาศให้สงบผ่อนคลายไม่มีสิ่งรบกวนการคิด เตรียมผู้เข้าร่วมให้พร้อมก่อนทำกิจกรรม และเตรียมความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายกระบวนการ บทบาทผู้เข้าร่วม ก่อนเริ่มการถอดบทเรียน ขั้นเตรียมความทรงจำ เป็นการเตรียมข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์บทเรียนในขั้นต่อไป ขั้นการวิเคราะห์ความสำเร็จเป็นการวิเคราะห์ผลงานที่เกิดขึ้นจริงและเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือผลที่คาดหวังตามวัตถุประสงค์หรือตัวชี้วัดที่กำหนดไว้เพื่อแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่ได้มานั้นมีอะไรเกิดขึ้นมากกว่า น้อยกว่าหรือเท่ากับเป้าหมายดังกล่าว ขั้นการวิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องเป็นการวิเคราะห์ว่าผลงานที่เกิดขึ้นนั้นไม่ว่าจะมากกว่า/น้อยกว่า/เท่ากับผลที่คาดหวังหรือเป้าหมายไว้นั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร มีอะไรเอื้อหรือเป็นอุปสรรค โดยวิเคราะห์ให้ครอบคลุมทั้งปัจจัยภายในและภายนอกเกี่ยวกับการดำเนินงานทั้งระบบ และขั้นการสังเคราะห์บทเรียน เมื่อเข้าใจเหตุและผลที่เกิดขึ้นอย่างไร เพราะเหตุใดแล้วจะนำไปสู่การสรุปบทเรียนหรือรูปแบบที่ได้จากกระบวนการทำงานทั้งหมด และต้องรู้ว่าอะไรบ้างที่ควรทำต่อไป อะไรที่ไม่ควรทำ อะไรที่จำเป็นต้องทำแต่ต้องปรับปรุงวิธีการ และจะทำอย่างนั้นได้อย่างไร ใครต้องทำอะไร อย่างไร ดังนั้น จะเห็นว่าการถอดบทเรียนมีประเด็นคำถามสำคัญที่ผู้มีส่วนร่วมจะต้องพิจารณา คือ ความสำเร็จที่คาดหวังคืออะไร สิ่งที่เกิดขึ้นจริงเป็นอย่างไรเป็นไปตามที่คาดหวังหรือไม่ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้นมีปัจจัยสนับสนุนหรือขัดขวางอย่างไร และจะทำอย่างไรให้ดีขึ้นต่อไปในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในสถานศึกษาควรดำเนินการเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ *ขั้นที่ 1 การเตรียมการ (Preparing)* เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นโดยผู้วิจัยเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับตัวแปรการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล *ขั้นที่ 2 การดำเนินการ (Doing)* ประกอบด้วย *การสำรวจ* เช่น การสร้างพื้นที่การสื่อสารสาธารณะ การสนทนาระหว่างระบบเดิม และสถานภาพที่เป็นจริง การสร้างกลยุทธ์และการสื่อสาร การตอบคำถามร่วมกันเพื่อระบุปัญหา และอุปสรรคในการปฏิบัติ และข้อตกลงเบื้องต้นของแผนการทำงาน เช่น ออกแบบการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงาน และแผนการเปลี่ยนแปลงที่มาจากการประชุมร่วมกัน *การวางแผน* ได้แก่ ออกแบบการเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงาน และแผนการเปลี่ยนแปลงที่มาจากการประชุมร่วมกัน ซึ่งในขั้นนี้ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้ผู้ร่วมวิจัย *การนำแผนไปปฏิบัติและสังเกตผล* ผู้วิจัยควรเน้นบทบาทการเป็นผู้มีส่วนร่วมและเป็นผู้ส่งเสริมสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้มีการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้นั้น โดยมุ่งให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดตามหลักการมุ่งการเปลี่ยนแปลง และมุ่งให้เกิดการกระทำเพื่อบรรลุผล และ*การสะท้อนผล* เช่น วงจรการทบทวนตนเอง และ*ขั้นที่ 3 การประเมินผล (Evaluating)* เป็นขั้นประเมินผลนี้เป็นการประเมินภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นซึ่งในยุคศตวรรษที่ 21 ควรเป็นการประเมินที่ครอบคลุมทั้งระบบเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นวงจรที่ลุ่มลึกลงไปเรื่อย ๆ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 วงจรการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

บทสรุป

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมี 3 ระดับทั้งในระดับเทคนิค ระดับมีส่วนร่วมปฏิบัติ และระดับอิสระที่เน้นการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันหรือการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ ในกรณีที่เป็น**การวิจัยระดับห้องเรียน**ครูอาจใช้รูปแบบนักปฏิบัติการพัฒนางานของตนเองจากความร่วมมือของผู้เชี่ยวชาญที่มีบทบาทเป็นนักวิจัยเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หรือรูปแบบนักปฏิบัติการพัฒนางานของตนเองจากความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย **การวิจัยระดับสถานศึกษา**ผู้บริหารสถานศึกษาจะใช้รูปแบบนักปฏิบัติการที่เป็นหัวหน้าองค์กรมีบทบาทเป็นนักวิจัยร่วมมือกับทุกฝ่ายในองค์กรและร่วมมือกับเครือข่าย (องค์กรอื่นๆ) และในกรณี**การวิจัยระดับเขตพื้นที่การศึกษา**ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา ศึกษานิเทศก์ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องในเขตพื้นที่การศึกษาอาจใช้รูปแบบนักปฏิบัติการจากหลายองค์กรมีบทบาทเป็นนักวิจัยร่วมมือกับผู้รับบริการที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ ใน**การสรุปผล (conclusion)** ก็จะเน้นไปที่ ***การเปลี่ยนแปลง (change)*** จากการปฏิบัติจริงทั้งที่สำเร็จและไม่สำเร็จ ทั้งที่คาดหวังและไม่คาดหวัง ในกรณีแสดงข้อมูลประกอบเป็นค่าสถิติ เช่น ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่ามัธยมฐาน หรือค่าฐานนิยม ก็มุ่งการแปลความในเชิงบรรยาย (description) ไม่มุ่งการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (not for identifying statistically significant relationship ***การเรียนรู้ (learn)*** ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระหว่างกลุ่ม และระดับหน่วยงาน ในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้จากการกระทำ (action learning) จากการร่วมกันแก้ปัญหานั้นๆ ว่ามีอะไรบ้างและอย่างไร และ***ความรู้ใหม่ (new knowledge)*** ดังที่ได้นำเสนอไว้แล้ว

เอกสารอ้างอิง

ยาใจ พงษ์บริบูรณ์. (2547). *การวิจัยเพื่อพัฒนาทางการศึกษา.* สืบค้นจาก http://rlc.nrct.go.th/ewt_dl.php?nid=689

ยุทธดนัย สีดาหลา. (2550). *ถอดบทเรียนไม่ยากอย่างที่คิด.* http://newsser.fda.moph.go.th/rumthai/userfiledownload/asu96dl.pdf

วิโรจน์ สารรัตนะ (2561). *การวิจัยทางการบริหารการศึกษา: แนวคิดและกรณีศึกษา.* พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: ทิพยวิสุทธิ์.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2549). *การวิจัยปฏิบัติการในชั้นเรียน.* พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bradbury, Hilary (editor). (2015). *The SAGE handbook of action research*. 3rd ed. Los Angeles: SAGE.

Coghlan, D. & Brannick, T. (2001). *Doing action research in your own organization*. London: SAGE.

Guskey, T. R. (2016). Gauge impact with five levels of data. *Journal of Staff Development*, 37(1), 32-37.

Institute of Development Studies. (2016). Participation. http:// www.ids.ac.uk/team/participation

Johnson, A. P. (2012). *A short guide to action research*. 4th ed. New Jersey: Pearson Education.

Kemmis, S. & McTaggart, R. (1988). *The action research planner*. Geelong, Australia: Deakin University Press.

Kemmis, S., & McTaggart, R. (2005). *Participatory action research: Communicative action and the public sphere. In* N. Denzin, N.K. and Lincoln, Y.S. (Eds.), The SAGE handbook of qualitative research. 3rd ed. Thousand Oaks, California: SAGE.

Kemmis, S., McTaggart, R., and Nixon, R. (2014). *The action research planner: Doing critical participatory action research.* New York: Springer.

Lunenberg, F.C. & Ornstein, A.C. (2004). *Educational administration: Concepts and practices*. 4th ed. Belmont, CA: Wedsworth/Thomaon Learning.

Mills, G. E. (2007). *Action research: A Guide for the teacher researcher.* 3rd ed. New Jersey: Merrill Prentice Hall.

Reason, P., & Bradbury, H. (2008). Handbook of action research: Participative inquiry and practice (2nd ed.). London: SAGE.

Stringer, E. (2004). *Action research*. 2rd ed. California: SAGE.

วารสารครุศาสตร์ปัญญา ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565) หน้า 53-65
Journal of Learning and Education (JLE), Volume 1 No.3 (May–June 2022) Page 53-65

บทความเทคนิค (Technical Article)

จิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ: รูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ
The Integrated Buddhist Public Mind: Systematic Development Model

บุญจักรวาล รอดบำเรอ[1],วรวิทย์ กุลจิรกาญจน์[2], ธีร์ ภวังคนันท์[3], สุรพล ทับทิมหิน[4], ทินกร ภาคนาม[5]
นักวิชาการอิสระ[1,2,3,4,5]
Bunchakkrawan Rotbamroe[1], Worawit Kuljirakarn[2], Thira Bhawangkanantha[3], Surapon Tabtimhin[4] and Thinnakorn Paknam[5]
Independent scholars[1,2,3,4,5]

Received: January 08, 2022 Revised: January 15, 2022, Accepted: February 7, 2022

บทคัดย่อ

จิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการเป็นพฤติกรรมการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยงดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกันโดยมุ่งเน้นการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกันที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ไตรสิกขา และหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มีรูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ 6 ระยะ ได้แก่ การเตรียมการ การประเมินก่อนดำเนินการ การพัฒนา การฝึกปฏิบัติ การประเมินผลหลังดำเนินการ และการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน

คำสำคัญ : รูปแบบการพัฒนา, จิตสาธารณะ, พุทธบูรณาการ

Abstract

The integrated Buddhist public mind is the behavior of altruism by refraining from causing damage to public property, maintaining common property, respecting the rights of others to share property with as focusing on giving non-intrusion and aiming for mutual benefits that combined Buddhist principles in practice, such as the Sangahavatthu IV, Brahmavihara Dhamma IV, Threefold Principles, and the disciples' social welfare principles based on Buddhist principles. There are 6 phases of the systematic development model, which are preparation, assessment, treatment, practice, evaluation, and feedback.

Keywords: Development Model, Public Mind, Integrated Buddhist

1 Corresponding author, Tel. 0972519338, E-mail: sj_boon@hotmail.com

บทนำ

จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะสำคัญของการเป็นพลเมืองดีของประเทศและพลเมืองโลก เพราะบุคคลที่มีจิตสาธารณะจะเป็นผู้ที่ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม พร้อมที่จะเสียสละและอุทิศตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมโดยการช่วยเหลือผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังผลตอบแทน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2545 ได้กล่าวไว้ในมาตราที่ 23, 24 และ26 เกี่ยวกับการจัดการศึกษา สรุปได้ว่า ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องบูรณาการด้านต่าง ๆ เช่น ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย ทักษะในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขโดยต้องผสมผสานสาระความรู้เหล่านั้นให้ได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมและคุณลักษณะที่ดีงามไว้ในทุกวิชา และให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาการประเมินของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมการทดสอบ ควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมในแต่ละระดับ และรูปแบบการศึกษา ได้อย่างมีความสุข ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการมีโยบายปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้มุ่งมั่นขยายโอกาสทางการศึกษาให้เยาวชนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างกว้างขวางทั่วถึง (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2548) “จิตสาธารณะ” จึงเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของคนไทยที่สังคมในปัจจุบันเรียกร้องให้พัฒนากันอย่างจริงจัง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ (2546) ให้เหตุผลว่า การที่คนไทยควรมีจิตสาธารณะเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลง ดังนี้ *ประการแรก* กระแสการแข่งขันและระบบทุนนิยม จากสภาพการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น ทำให้ผู้คนจำนวนมากต่างมุ่งกอบโกยผลประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัว ไม่สนใจว่าผู้อื่นจะได้รับความเดือดร้อนหรือไม่ รวมทั้งขาดความสนใจในภาพรวมของประเทศ เนื่องจากคิดว่าตัวเองไม่ได้มีส่วนรับผิดชอบโดยตรงกับเรื่องนั้นๆ แม้รู้ว่าจะเกิดผลเสียหายอย่างมากมายตามมา ก็ตาม ดังนั้น หากเราไม่ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมให้เกิดขึ้นกับคนรุ่นใหม่แล้ว ย่อมน่าเป็นห่วงสังคมไทยในอนาคต ที่จะเต็มไปด้วยการแก่งแย่งและความเห็นแก่ตัวอย่างรุนแรง *ประการที่สอง* กระแสโลกเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จากสภาวการณ์เสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ การทำลายสิ่งแวดล้อม การเกิดภาวะเรือนกระจก การตัดไม้ทำลายป่า จนเกิดปัญหาวิกฤตทางธรรมชาติ หรือการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง ฯลฯ นำไปสู่กระแสการเรียกร้องอย่างเข้มข้นในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ไม่เพียงเท่านั้นยังถูกนำไปใช้เป็นประเด็นสำคัญในการกำหนดเป็นกติกาเงื่อนไขสากลในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ ธุรกิจการค้า และการเมืองให้เราต้องปฏิบัติตาม *ประการที่สาม* วิกฤตทางคุณธรรมจริยธรรม วิกฤตการเสื่อมถอยทางคุณธรรมจริยธรรมและปัญหาสังคมศึกษาต่างๆ ที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น อาทิ ปัญหายาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม การลักขโมยการคอรัปชั่น การขาดจรรยาบรรณในวิชาชีพ ฯลฯ โดยเราไม่สามารถที่จะบอกปัดได้เลยว่าไม่เกี่ยวข้องกับเรา เนื่องจากโลกที่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายถึงกันอย่างแน่นแฟ้น ส่งผลให้ทุกฝ่ายได้รับผลกระทบเชื่อมโยงถึงกันหมด แม้ว่าตนจะไม่ได้เป็นผู้ก่อก็ตาม และปัญหามากมายเหล่านี้กำลังรอการช่วยเหลือและแก้ไขอย่างเร่งด่วนโดยการร่วมมือจากประชาชนทุกคน ไม่ใช่รอคอยแต่เพียงการช่วยเหลือจากรัฐเท่านั้น และ*ประการสุดท้าย* สังคมชุมชนวิถี กระแสของการรวมกลุ่มของประชาสังคม ที่ประชาชนจากกลุ่มต่างๆ จะเข้ามามีบทบาทในการเรียกร้องการดูแล การตรวจสอบ รวมถึงการเข้ามาพัฒนาชุมชนและสังคมส่วนรวมมากขึ้น สิ่งสำคัญคือ คนเหล่านี้จำเป็นต้องมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม จึงจะทำให้การรวมกลุ่มนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์ และพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง มิใช่เป็นการใช้ช่องทางนี้ในการ

แสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ดังนั้น จากกระแสการแข่งขันและระบบทุนนิยม กระแสเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมวิกฤตทางคุณธรรมจริยธรรม และสังคมชุมชนวิถีที่เปลี่ยนแปลงไป จึงควรเร่งสร้างการมีจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นในสังคมไทย เพื่อให้เกิดการแสดงออกถึงการไม่ยึดเอาประโยชน์ของตนเองเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่เพียงแค่ให้ตนเองอยู่รอดเท่านั้น

สำหรับจิตสาธารณะในทางพุทธศาสนานั้นมีหลักธรรมสำหรับพุทธศาสนิกชนพึงยึดถือปฏิบัติซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (2548) ได้กล่าวถึงปัจจัยภายในเกี่ยวกับการคิดความรู้สึกที่ส่งผลให้แต่ละคนแสดงพฤติกรรมจิตสาธารณะ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 โดยสรุปว่า การลงมือทำสาธารณประโยชน์จะได้ผลสมบูรณ์ต้องมีรากฐานที่เกิดจากความคิดความระลึกซึ่งเป็นคุณธรรมในใจที่แต่ละคนยึดถือ ได้แก่ **พรหมวิหาร4** ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ซึ่งเป็นคุณธรรมที่รากฐานของพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมการทำเพื่อสาธารณประโยชน์จะเข้มแข็ง ส่วน **สังคหวัตถุ 4** จิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะของผู้ที่คำนึงถึงส่วนรวมมุ่งประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับ ว.วชิรเมธี (2554) ที่กล่าวไว้ในหนังสือ “เธอคือโพธิสัตว์” ว่าจิตสาธารณะถือเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของการแสดงออกถึงภาวะผู้นำจะเห็นได้จากความเสียสละของพญาวานรเมื่อพระโพธิสัตว์ของเรานั้นเสวยพระชาติเป็นพญาวานรที่เปี่ยมไปด้วยจิตอาสามีความเสียสละในการรับใช้ฝูงลิงของตัวเองแล้วตัดสินใจอุทิศตนเป็นส่วนหนึ่งของเถาวัลย์นั้นด้วย โดยใช้ 2 ขาหลังเกาะกิ่งไม้ของอีกฝั่งหนึ่ง ส่วน 2 มือข้างหน้า ถือปลายของเถาวัลย์ไว้อย่างมั่นคงแล้วก็ผูกเถาวัลย์นั้นเข้ากับตัว ดึงจนมั่นใจว่าแน่นหนาแล้วตะโกนให้บริวารของตัวเองไต่เถาวัลย์ข้ามมา ลิงหลายร้อยตัวไต่เถาวัลย์ข้ามมาจากหน้าผาฝั่งหนึ่งไปยังอีกฝั่งหนึ่ง พอถึงจุดที่พญาวานรอุทิศตนเป็นเถาวัลย์ บริวารไม่อยากจะเหยียบแต่พระโพธิสัตว์บอกว่าให้เหยียบไปเลย อย่าไปคิดอะไรมาก สิ่งสำคัญที่สุดของเราตอนนี้คือ ทำอย่างไรจะทำให้เรารอด เหล่าวานรก็ได้ไต่เถาวัลย์ข้ามฝั่งไป โดยเหยียบบนหลัง บนหัว บนไหล่ ของพญาวานร เอาชีวิตรอดได้ทั้งหมด ซึ่งจากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้เสียสละตนเองเพื่อประโยชน์ของส่วนร่วมนั่นเอง ดังนั้น เพื่อบูรณาการจิตสาธารณะในโลกยุคปัจจุบันเข้ากับจิตสาธารณะทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม ผู้เขียนจึงนำเสนอแนวคิดจิตสาธารณะในทัศนะต่างๆ ทั้งในมุมมองของโลกปัจจุบันและมุมมองทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปสู่การบูรณาการเป็นรูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ อันจะเอื้อประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาจิตสาธารณะต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับจิตสาธารณะของนักวิชาการไทย

ในประเด็นความหมายของจิตสาธารณะนั้น มีผู้รู้ได้ให้ความหมายไว้สอดคล้องกัน เช่น พระธรรมปิฎก (2558) ให้ความหมายไว้อย่างครอบคลุมว่า เป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมการรักษากฎกติกาใช้เสรีภาพเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวมคือทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดี โดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองและส่วนรวมให้สอดคล้องกัน ในขณะที่วิชัย วงศ์ใหญ่ (2554) ได้อธิบายว่า จิตสาธารณะมีคำที่ใช้ใกล้เคียงกันอยู่สองคำ คือ “จิตอาสา” (voluntary mind) หมายถึง จิตใจที่คิดช่วยเหลือผู้อื่น จิตใจที่เป็นผู้ให้ เช่น ให้สิ่งของ ให้เงิน ให้ความช่วยเหลือด้วยกำลังแรงกาย แรงสมอง ซึ่งเป็นการเสียสละ สิ่งที่ตนเองมีแม้กระทั่งเวลา โดยมีปัญญาเป็นเครื่องกำกับ เป็นการกระทำที่ไม่เบียดเบียนตนเอง ส่งผลให้แสดงพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) การช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน 2) การเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม และ3) การมุ่งมั่นพัฒนาสิ่งรอบตัวให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น_ส่วนคำว่า “จิตสาธารณะ” (public mind) บางครั้งอาจใช้คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ หมายถึง จิตใจที่คำนึงถึงส่วนรวมร่วมกัน คำนึงถึงบุคคลอื่นที่ต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกัน รวมทั้งมีความสำนึกและยึดมั่นในระบบคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ประหยัด และมีความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ส่งผลทำให้แสดงพฤติกรรมหลัก 3 ด้าน ได้แก่ 1) การงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม 2) การมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม และ 3) การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม

สอดคล้องกับ ชาย โพธิสิตา (2546) ที่ให้ความหมายว่าเป็นความตระหนักและความรับผิดชอบต่อส่วนรวมโดยมองจากการแสดงออกทางพฤติกรรมอันสะท้อนถึงสิ่งที่อยู่ในใจของผู้ที่แสดงพฤติกรรมนั้นเป็นหลักซึ่งหมายถึงการกระทำที่แสดงความรับผิดชอบต่อส่วนรวมนั่นเอง โดยอธิบายเพิ่มเติมว่า คำว่าจิตสาธารณะประกอบด้วยคำว่าจิตและสาธารณะการทำความเข้าใจความหมายของคำว่าจิตสาธารณะจึงต้องทำความเข้าใจคำทั้ง 2 คำนี้คำว่า***จิต*** โดยนัย หมายถึง จิตสำนึกซึ่งมีความหมายในเชิงสังคมว่าหมายถึงความตระหนักซึ่งแสดงออกทางการกระทำหรือพฤติกรรม คำว่า ***สาธารณะ*** หมายถึงเพื่อประชาชนทั่วไปไม่ได้เป็นของผู้ใดผู้หนึ่งสาธารณะเป็นเรื่องของส่วนรวมเป็นเรื่องที่เหนือจากเรื่องของส่วนตัวคือมีผู้อื่นเกี่ยวข้องด้วยสาธารณะมีหลายระดับเช่นระดับครอบครัวระดับชุมชนหรือท้องถิ่นระดับประเทศชาติ (ปฐมมณีโ 4 558) การพิจารณาว่าสิ่งใดเป็นสาธารณะพิจารณาได้จากสิ่งที่เกี่ยวข้องสองประการคือสิทธิการเข้าถึงและส์ทธิการใช้ประโยชน์โดยใครจะเป็นเจ้าของหรือมีหรือไม่มีเจ้าของก็ไม่ใช่คุณลักษณะที่จะกำหนดว่าเป็นสาธารณะหรือไม่สิ่งที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือประชาชนทั่วไปหรือรัฐเป็นเจ้าของหากคนทั่วไปสามารถเข้าถึงหรือใช้ประโยชน์ได้ก็ถือว่าเป็นสาธารณะด้วยอย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง (ชาย โพธิสิตาและคณะ, 2543) สิ่งที่เป็นสาธารณะจึงควรเป็นทั้งสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติเช่นต้นไม้ป่าไม้แม่น้ำอากาศและสิ่งที่รัฐสร้างขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกเช่นโทรศัพท์สาธารณะสวนสาธารณะถนนและทางเท้ารวมทั้งสถานที่ให้บริการต่างๆทั้งของรัฐและเอกชน เช่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาล ผู้รู้หลายคนให้ความหมายของคำว่าจิตสาธารณะไว้เช่นเดียวกับ พระไพศาล วิสาโล (2544) ที่ให้ความหมายโดยสรุปว่า เป็นความสำนึกใส่ใจและพร้อมจะมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะรวมถึงความเคารพและหวงแหนสมบัติส่วนรวมมิใช่เฉพาะครอบครัญาติมิตรคนรอบข้างหรือชุมชนละแวกบ้านเท่านั้นหากครอบคลุมไปถึงบุคคลอื่นที่ไม่รู้จักไม่เคยพบแต่ก็รู้อยู่ว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัดเช่นเดียวกัน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543) กล่าวว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคม โดยพยายามหาโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจัง และมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง ในขณะที่ ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2540) กล่าวถึงจิตสาธารณะในลักษณะของสำนึกทางสังคม ประกอบด้วย ความรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกร่วมได้ร่วมเสียกับสังคม โดยรู้จักเข้าใจ และมองเห็นระบบโครงสร้างของสังคม มองเห็นปัญหา ทางเลือกและทางออกต่าง ๆ ของปัญหาในสังคม สามารถเชื่อมโยงปัญหาของสังคมเข้ากับบทบาทหน้าที่ของตน และพร้อมที่จะร่วมแก้ปัญหากับคนอื่น ๆ ในสังคมอย่างมีระบบ และเป็นประชาธิปไตย

จากการศึกษาความหมายของจิตสาธารณะดังกล่าวข้างต้น พบว่า การให้ความหมายของจิตสาธารณะกล่าวถึงจิตใจที่คำนึงถึงส่วนรวมโดยแสดงออกทางการกระทำซึ่งความหมายของจิตสาธารณะประกอบด้วย 3 ส่วนได้แก่ 1) ส่วนที่แสดงถึงจิตใจได้แก่ความตระหนักการตระหนักรู้เอาใจใส่ความสำนึกการคำนึงถึงและความรับผิดชอบ 2) ส่วนที่แสดงถึงความเป็นส่วนรวมได้แก่ผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกับตนเรื่องของ

ส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติกิจการสาธารณะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่ตนสังกัดเรื่องของส่วนรวมที่ได้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มประโยชน์สุขของส่วนรวมและสังคมความปรารถนาของส่วนรวมผลประโยชน์ของส่วนรวมได้ ผลประโยชน์แก่ตัวเอง และส่วนรวมให้สอดคล้องกันเกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ของสาธารณะหรือสังคม และ3) ส่วนที่แสดงถึงการกระทำ ได้แก่ การใช้สติปัญญาเป็นธุระเข้าร่วมมีส่วนร่วมการดูแลสร้างสรรค์และความพยายามทำให้ดีขึ้น

แนวคิดจิตสาธารณะของนักวิชาการตะวันตก

คำว่า “จิตสาธารณะ” มีการใช้คำในภาษาไทยที่มีความหมายเป็นนัยเดียวกันคือจิตสำนึกทางสังคมจิตอาสาหรือจิตสำนึกสาธารณะส่วนในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Public Mind หรือ Public Consciousness ซึ่งในทัศนะของนักวิชาการตะวันตก เช่น Oslan, Blekher and Chesnokova (1999) ที่ให้ความเห็นว่าหลักการและแนวคิดของจิตสาธารณะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะกำจัดความเห็นแก่ตัวของคนในสังคมเกิดขึ้นจากสำนึกส่วนบุคคลที่เกิดจากสติปัญญาที่นำไปสู่การปฏิบัติและความพยายามนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อพื้นที่ของสาธารณะหรือสังคมเป็นการกระทำที่อยู่เหนือความต้องการส่วนบุคคลอย่างแท้จริง ในขณะที่ Chi (1998) สรุปได้ว่า จิตสำนึกสาธารณะหรือ Public consciousness เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความยุติธรรมต่อสังคมเพื่อแสดงความเอาใจใส่ต่อสังคมเป็นความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัวมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคมพยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริงโดยได้กล่าวถึงจิตสาธารณะว่ามี 3 ระดับ คือจิตสาธารณะเกี่ยวกับตนเอง (Self Consciousness) เป็นจิตสำนึกเพื่อพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้นจิตสาธารณะเกี่ยวกับผู้อื่น (Others Oriented Consciousness) เป็นจิตสำนึกของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่มชนหนึ่งสังคมหนึ่งเช่นความเห็นอกเห็นใจความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความสามัคคีเป็นต้นและจิตสาธารณะเกี่ยวกับสังคม (Social Consciousness) เป็นจิตสานึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันหรือคำนึงถึงผู้อื่นที่ร่วมความสัมพันธ์เป็นกลุ่มเดียวกันเช่นจิตสานึกด้านเศรษฐกิจจิตสำนึกด้านการเมืองจิตสานึกด้านสิ่งแวดล้อมจิตสานึกด้านสุขภาพเป็นต้น

ในขณะที่ Raj (1996) กล่าว่า จิตสำนึกเป็นคำที่ไม่สามารถให้คำจำกัดความได้ชัดเจนแต่สามารถอธิบายที่ใกล้ เคียงได้ 2 แนวทาง ซึ่งแนวทางแรกเป็นความคิดที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง และแนวทางที่สอง หมายถึง จิตสำนึกของบุคคล เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีอยู่ตลอดเวลาแม้ช่วงว่างของเวลา เช่น การนอนหลับ จากความหมายของจิตสำนึกที่กล่าวมา จึงสรุปได้ว่า จิตสำนึกเป็นพฤติกรรมภายใน อย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่แสดงออกถึงภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด ความปรารถนาต่างๆ เป็นภาวะทางจิต ตื่นตัว และรู้ตัวสามารถตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้งห้า เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ต่างๆ ของมนุษย์ที่รวมตัวกันขึ้น และมีความสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ต่างๆ เหล่านั้น และประเมินค่าสิ่งเหล่านั้นออกมาเป็นจิตสำนึกสาธารณะ (Public) เป็นคำที่มีความหมายกว้าง สามารถใช้ได้กับสิ่งของ บุคคล สถานที่และการกระทำ Sills (1972) กล่าวว่า สาธารณะเป็นความรู้สึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สรุปความหมายของคำว่า สาธารณะ ได้ว่า สิ่งของ บุคคล สถานที่ และการกระทำ ที่เป็นของส่วนรวม ทุกคนมีสิทธิ์ที่จะใช้ประโยชน์เป็นเจ้าของ หวงแหนในสิ่งเหล่านั้นร่วมกัน เมื่อรวมคำว่า จิตสำนึกและสาธารณะ จึงได้คำว่า จิตสำนึกสาธารณะ (public consciousness) หรือจิตสาธารณะ (public mind) ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายและมีการเรียกที่แตกต่างกัน ได้แก่ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม จิตสำนึกต่อสังคม จิตสำนึกต่อ

ส่วนรวม จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ เป็นต้น และ Kraft (1992) กล่าวถึงจิตสาธารณะไว้สอดคล้องกันว่าเป็นจิตสำนึกทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถของบุคคลในการรับรู้ถึงความไม่ยุติธรรม ให้ความสำคัญกับความต้องการที่หลากหลายของบุคคลอื่น และมีการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม

กล่าวโดยสรุป ในทัศนะของนักวิชาการตะวันตก สรุปได้ว่าจิตสำนึกสาธารณะ หรือ Public consciousness เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดความยุติธรรมหรือเอื้อประโยชน์ต่อสังคมเพื่อแสดงความเอาใจใส่ต่อสังคมเป็นความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัวมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่นหรือสังคมพยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจังและมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความเป็นจริง 3 ลักษณะ คือ ***ลักษณะแรก*** เป็นจิตสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อตนเองที่เน้นการพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ***ลักษณะที่สอง*** เป็นจิตสาธารณะที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้อื่น เป็นจิตสำนึกที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในกลุ่ม เช่น ความเห็นอกเห็นใจความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสามัคคี เป็นต้น และ***ลักษณะที่สาม*** จิตสาธารณะที่เอื้อประโยชน์แก่สังคม เป็นจิตสานึกที่ตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยส่วนรวมในด้านต่างๆ เช่น จิตสานึกด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านสิ่งแวดล้อม หรือด้านสุขภาพ เป็นต้น

จิตสาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนา

พระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้าที่ทรงบำเพ็ญมาตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ในฐานะของพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเหล่าเวไนยสัตว์ให้ได้ข้ามพ้นจากกองทุกข์ถือได้ว่าพระองค์ทรงเป็นต้นแบบของบุคคลผู้มีจิตสาธารณะพุทธจริยา คือ การบำเพ็ญประโยชน์ของพระพุทธเจ้ามี 3 ลักษณะ คือ **1) โลกัตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก **2) ญาตัตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ และ**3) พุทธัตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (2548) ให้ความหมายจิตสาธารณะว่ามาจากคำว่า**จิต + สาธารณะ**คำว่าจิต หมายถึง ธรรมชาติที่รู้อารมณ์สภาพที่นึกคิดความคิดใจโดยจิตเป็นธรรมชาติชนิดหนึ่งที่เป็นนามธรรมไม่มีรูปร่างอาศัยอยู่ในร่างกายของสัตว์ทั้งหลายมักดิ้นรนกวัดแกว่งรักษายากห้ามยากมักตกไปในอารมณ์ที่ตนปรารถนาเกิดเร็วดับเร็วเที่ยวไปไกลและเที่ยวไปดวงเดียวแต่เป็นธรรมชาติที่ฝึกได้จิตนี้เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์คือรับอารมณ์อยู่เสมอจึงเรียกว่า “รู้อารมณ์” ส่วนคำว่า **สาธารณะ** หมายถึง ทั่วไป, สิ่งที่มิได้เป็นของผู้หนึ่งผู้ใด, เป็นของกลางสำหรับส่วนรวมซึ่งจากความหมายที่กล่าวมานี้ได้ข้อสรุปว่า ***จิตสาธารณะ*** คือ จิตที่คิดสร้างสรรค์เป็นกุศลปราศจากอคติและมุ่งทำกรรมดีที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมคิดสร้างสรรค์คือคิดในทางที่ดีไม่ทำลายบุคคลสังคมวัฒนธรรมประเทศชาติและสิ่งแวดล้อมกรรมดีคือการกระทำและคำพูดที่มาจากความคิดที่ดี สอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (2559) ให้ความหมายจิตสาธารณะโดยสรุปได้ว่า เป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวม การรักษากฎกติกา ใช้เสรีภาพเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวมคือทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดีโดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองและส่วนรวมให้สอดคล้องกัน

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นว่าถ้าใช้มุมมองของการคิดที่เป็นระบบไม่มองแยกส่วนจะพบว่าจิตสาธารณะจะเป็นประโยชน์ทั้งในระดับส่วนบุคคลหรือในระดับส่วนรวม ดังนั้น จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์พฤติกรรมสำคัญของจิตสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การให้ 2) การไม่เบียดเบียน และ 3) การมุ่งประโยชน์ ซึ่งการให้และการมุ่งประโยชน์จะสอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ส่วนการไม่เบียดเบียนจะสอดคล้องกับหลักธรรมพรหมวิหาร 4

รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

1. ความหมายของจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

จากการศึกษาความหมายของจิตสาธารณะทั้งในทัศนของนักวิชาการไทย นักวิชาการตะวันตก และจิตสาธารณะตามแนวพระพุทธศาสนาจะเห็นว่า นักวิชาการไทยจะให้ความสำคัญกับพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม การมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม และการเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม สอดคล้องกับมุมของนักวิชาการตะวันตกที่มุ่งเน้นพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับจิตสาธารณะตามแนวพุทธซึ่งสามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบของพฤติกรรมจิตสาธารณะพุทธบูรณาการ ได้ดังนี้

ตาราง 1 การวิเคราะห์และสังเคราะห์พฤติกรรมจิตสาธารณะเชิงพุทบูรณาการ

ที่	พฤติกรรมหลัก	แนวคิดจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ (ไตรสิกขา)		
		การให้ (สังคหวัตถุ 4)	**การไม่เบียดเบียน** (พรหมวิหาร 4)	**การมุ่งประโยชน์** (สังคหวัตถุ 4)
1	**แนวคิดจิตสาธารณะนักวิชาการไทย** 1) การงดเว้นการกระทำที่จะส่งผลทำให้เกิดความชำรุดเสียหายของทรัพย์สินส่วนรวม	✓	✓	✓
	2) การมีส่วนร่วมดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม	✓	✓	✓
	3) การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวม	✓	✓	✓
2	**แนวคิดจิตสาธารณะนักวิชาการตะวันตก** 1) การมุ่งเน้นพัฒนาตนเองทำให้ตนเองเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น	✓	✓	✓
	2) การมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	✓	✓	✓
	3) การตระหนักถึงความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยส่วนรวม	✓	✓	✓

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่า จิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง พฤติกรรมการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยงดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกันโดยการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน โดยการผสมผสานหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ไตรสิกขา และหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา

2. รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

ในการพัฒนาบุคคลซึ่งอาจเรียกได้หลายอย่าง แต่ในความหมายส่วนใหญ่นักวิชาการมักจะให้ความหมายว่าประกอบด้วยการดำเนินงานเกี่ยวกับ “การฝึกอบรม (training) การศึกษา (education) และการพัฒนา (development)” เพื่อเป็นการเพิ่มเติม/ปรับปรุง ความรู้ ทักษะ ทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลอันจะช่วยพัฒนาสมรรถนะสำคัญ (key competencies) เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาในเชิงระบบนั้น สัมฤทธิ์ กางเพ็ง (2552) ที่ได้นำเสนอกรอบแนวคิดหลักในการสร้างรูปแบบการพัฒนาตามกระบวนการในการดำเนินการ 6 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การเตรียมการ ขั้นที่ 2 การประเมินก่อนดำเนินการ ขั้นที่ 3 การพัฒนา ขั้นที่ 4 การปฏิบัติ ขั้นที่ 5 ประเมินผลหลังดำเนินการ และขั้นที่ 6 การวิเคราะห์การดำเนินการ โดยมีหลักการและแนวคิดในการสร้างรูปแบบ ได้แก่ การกำหนดลำดับและขั้นตอนในโครงสร้างรูปแบบ โดยความสัมพันธ์ของแต่ละขั้นตอนของรูปแบบจะต้องเชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุเป็นผลโครงสร้างของรูปแบบจะต้องสามารถบูรณาการและนำเสนอรูปแบบการดำเนินการได้ในรูปแบบของโครงสร้างหลักสูตรและรายละเอียดของหลักสูตรและในแต่ละขั้นตอนขององค์ประกอบของรูปแบบและในแต่ละองค์ประกอบย่อยของรูปแบบต้องสามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักสูตรได้อย่างอิสระ ดังแสดงในภาพที่ 1

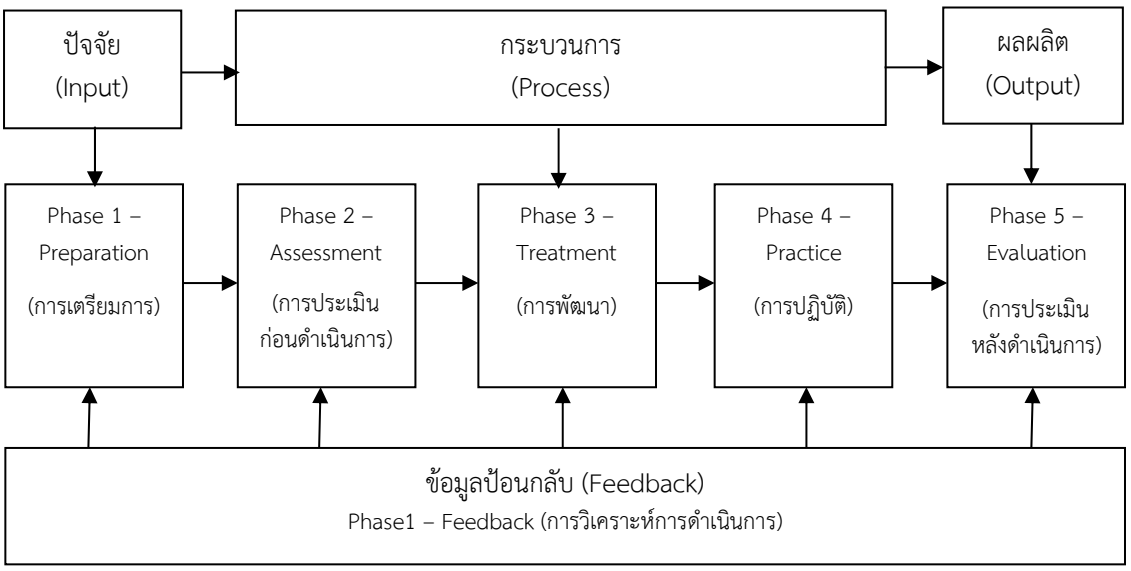

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการพัฒนารูปแบบ

เมื่อพิจารณาในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนาคนทั้งทางกาย จิตใจและปัญญาเพื่อให้บุคคลดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม จิตใจสงบมั่นคงเป็นสมาธิและเกิดปัญญาที่รู้แจ้ง ซึ่งเมื่อแยกประเภทออกเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ถ้าบุคคลนำมาเป็นแนวปฏิบัติ สังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งการฝึกอบรมและพัฒนาตามหลักไตรสิกขาสามารถฝึกได้ในทุกการกระทำและฝึกหัดให้

รู้จักตนเองซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศีล สมาธิและปัญญาก้าวหน้ายิ่งขึ้น กล่าวคือ ต้องพิจารณาการกระทำของตนว่าไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น การกระทำดังกล่าวเป็นไปในทางที่ดี และในขณะเดียวกันจิตใจของเรานั้นต้องไม่มีความโลภ โกรธ คิดร้ายต่อผู้อื่น และต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาการกระทำของตนด้วยว่าถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ซึ่งเมื่อเราเข้าใจตนเองเราก็จะเข้าใจผู้อื่นเข้าใจต่อการอยู่ร่วมสังคมที่ต้องพึ่งพาเกื้อกูลกับผู้อื่น ฉะนั้น การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาก็คือการสร้างเสริมจิตสาธารณะให้เกิดกับตนเองซึ่งก็จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเช่นกัน

ดังนั้น การพัฒนาจิตสาธารณะตามแบบการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนามองว่ามนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์หรือปัญหาและปัญหานั้นมนุษย์เราสามารแก้ไขได้ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหาแต่ในแง่ของการสังคมสงเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนามาปฏิบัติได้และหลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาประมวลได้ 7 ประการ คือ 1) ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ 2) ต้องยึดหลักทางสายกลาง 3) ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง 4) ต้องเป็นไปอย่างสมดุล 5) ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม 6) ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต และ7) ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น โดยเน้นหลักการปฏิบัติตนตามกระบวนการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่ครอบคลุมทั้งการรับรู้และการรู้คิด เจตคติ การพัฒนาตนเองด้านทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านความรู้ความคิด (ปัญญา) และการมีวิธีคิดเป็นคิดถูกต้องตามหลักเหตุผลเพื่ออุทิศตนให้ส่วนรวม (พฤติกรรมระดับบุคคล) และการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายช่วยแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม (พฤติกรรมระดับส่วนรวม)

อย่างไรก็ตาม ต้องถือเป็นหลักการว่าการพัฒนาจิตสาธารณะสามารถสอดแทรกได้ในทุกกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีแนวทาง ดังนี้ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554)

1) การเป็นตัวแบบที่ดีด้านจิตสาธารณะอย่างสม่ำเสมอตามทฤษฎีกระจกเงา (mirror neuron theory) เมื่อผู้สอนแสดงพฤติกรรมใดๆ ออกมาอย่างสม่ำเสมอ แม้ไม่ต้องสอนโดยวาจาแต่เป็นการสอนโดยการกระทำผู้เรียนจะมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมนั้นด้วย การพัฒนาลักษณะนี้เป็นการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยกระบวนการซึมซับ การสังเกต การเลียนแบบพฤติกรรม แต่ควรใช้ควบคู่กับการสะท้อนผลตนเอง (reflection) ด้วย

2) การจัดการเรียนรู้ต้องผ่านกระบวนการการปฏิบัติ (action learning) โดยการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรมจิตสาธารณะตามความเหมาะสมด้วยตนเอง โดยไม่จำเป็นต้องจัดทำเป็นโครงการเฉพาะกิจขึ้นแต่ควรบูรณาการไปในทุกกิจกรรมการเรียนรู้และที่สำคัญจะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผลการปฏิบัติต่อเพื่อนและผู้สอน

3) การสร้างบรรยากาศที่กระตุ้นการเรียนรู้จิตสาธารณะโดยทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วม ความเห็นอกเห็นใจ (empathy) เอาใจผู้อื่นมาใส่ใจตนเอง เพื่อรับรู้ความรู้สึก และตอบสนองโดยการแสดงพฤติกรรมจิตสาธารณะอย่างถูกต้องเหมาะสม ทั้งภาษาพูดและภาษากาย

4) มุ่งเน้นการการเรียนรู้เพื่อปรับเปลี่ยนความคิดและมุมมอง (transformation of learning) ของผู้เรียนทำให้เห็นว่าผู้เรียนแต่ละคนมีศักยภาพที่จะช่วยเหลือผู้อื่อและสังคมส่วนรวมได้ ไม่สำคัญว่าจะเรียนเก่งสอบได้คะแนนดีหรือไม่ การปรับเปลี่ยนความคิดและมุมมองดังกล่าวจะทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาจิตสาธารณะอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง

5) การจัดการเรียนรู้ต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสะท้อนตนเอง (self - reflection) มุ่งให้เห็นความคิดและความรู้สึกของตนเองเมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่นหรือทำประโยชน์ต่อส่วนรวมรวมทั้งการกำหนดแนวทางสำหรับพัฒนาตนเองให้เป็นคนที่มีจิตสาธารณะต่อไป

6) ผู้สอนต้องสร้างความเข้าใจให้ชัดเจนว่าการมีจิตสาธารณะนั้นจะต้องไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองหรือบุคคลรอบข้างด้วยมิฉะนั้นจะเกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาสิ่งใดที่เกินกำลังที่เราจะทำได้เพียงคนเดียวต้องรู้จักสร้างแนวร่วมหรือเครือข่ายมาช่วยให้สำเร็จ

จากแนวคิดที่กล่าวมา ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตสาธารณะสามารถทำได้ทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กที่เป็นวัยแห่งการเรียนรู้ ผู้สอนเป็นหัวใจสำคัญในการปลูกฝังคุณลักษณะจิตสาธารณะสามารถพัฒนาพร้อมกัน สำหรับแนวทางการจัดการเรียนรู้จำเป็นต้องนำองค์ความรู้เชิงทฤษฎีมาปรับประยุกต์ให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนในปัจจุบัน เริ่มจากตัวผู้สอนเองที่จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและค่อยๆ ขยายไปสู่การพัฒนาผู้เรียน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องพัฒนาไปให้ถึงระบบคิดของผู้เรียนมากกว่าการให้ทำกิจกรรมโดยปราศจากการฝึกกระบวนการคิด

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้เห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยการงดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกัน การรักษากฎกติกาใช้เสรีภาพเป็นช่องทางหรือเป็นโอกาสในการร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เกิดผลแก่ส่วนรวมคือทำให้สังคมอยู่ได้ด้วยดีโดยแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการทำให้ได้ผลประโยชน์แก่ตัวเองและส่วนรวมให้สอดคล้องกันโดยผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ การให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งรูปแบบการพัฒนาควรเป็นรูปแบบเชิงระบบที่ให้ความสำคัญครอบคลุมทั้งปัจจัยนำเข้า กระการ ผลผลิต และข้อมูลย้อนกลับ ดังภาพที่ 2

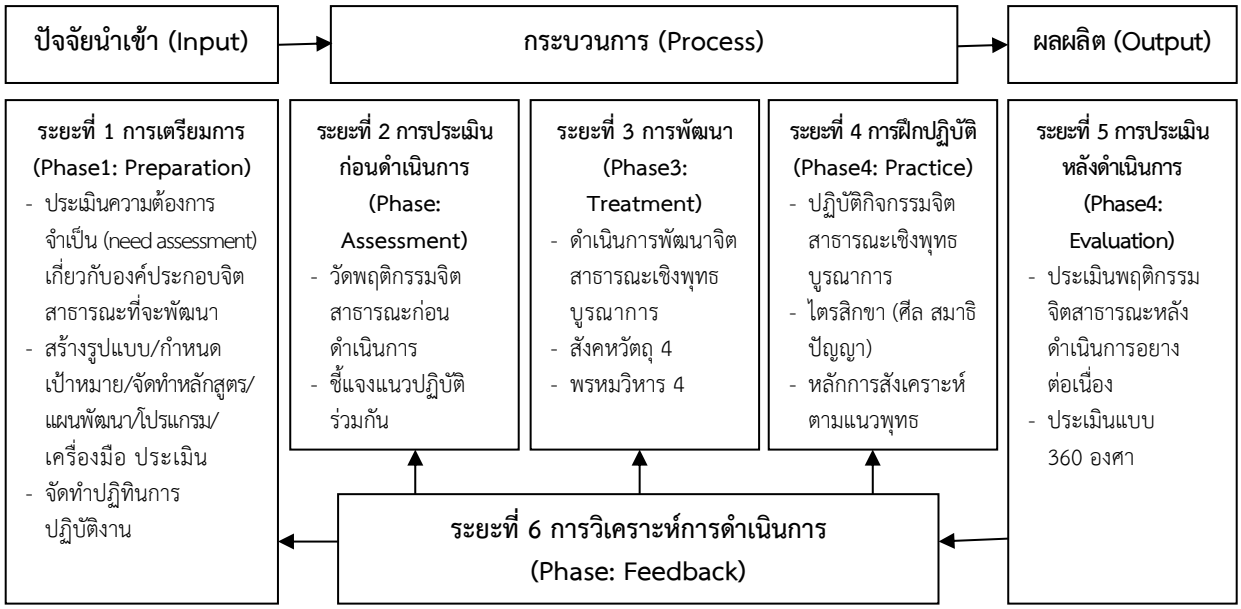

ภาพที่ 2 รูปแบบการพัฒนาจิตสาธารณะเชิงพุทธบูรณาการ

บทสรุป

จากแนวคิดดังกล่าว ซึ่งหากใช้มุมมองของการคิดที่เป็นระบบไม่มองแยกส่วนจะพบว่าจิตสาธารณะจะเป็นประโยชน์ทั้งในระดับส่วนบุคคลหรือในระดับส่วนรวม ดังนั้น จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์พฤติกรรมสำคัญของจิตสาธารณะในทางพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบที่เป็นพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การให้ 2) การไม่เบียดเบียน และ3) การมุ่งประโยชน์ ซึ่งการให้และการมุ่งประโยชน์จะสอดคล้องกับหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ส่วนการไม่เบียดเบียนจะสอดคล้องกับหลักธรรมพรหมวิหาร 4 นั่นเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ไตรสิกขาเป็นกระบวนการพัฒนาคนทั้งทางกาย จิตใจและปัญญาเพื่อให้บุคคลดำเนินชีวิตไปในวิถีที่ถูกต้องดีงาม จิตใจสงบมั่นคงเป็นสมาธิและเกิดปัญญาที่รู้แจ้ง ซึ่งเมื่อแยกประเภทออกเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ถ้าบุคคลนำมาเป็นแนวปฏิบัติ สังคมก็จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ซึ่งการฝึกอบรมและพัฒนาตามหลักไตรสิกขาสามารถฝึกได้ในทุกการกระทำและฝึกหัดให้รู้จักตนเองซึ่งจะช่วยให้การปฏิบัติศีล สมาธิและปัญญาก้าวหน้ายิ่งขึ้น กล่าวคือ ต้องพิจารณาการกระทำของตนว่าไปเบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น การกระทำดังกล่าวเป็นไปในทางที่ดี และในขณะเดียวกันจิตใจของเรานั้นต้องไม่มีความโลภ โกรธ คิดร้ายต่อผู้อื่น และต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาการกระทำของตนด้วยว่าถูกต้องหรือไม่ถูกต้อง เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร ซึ่งเมื่อเราเข้าใจตนเองเราก็จะเข้าใจผู้อื่นเข้าใจต่อการอยู่ร่วมสังคมที่ต้องพึ่งพาเกื้อกูลกับผู้อื่น ฉะนั้น การปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาก็คือการสร้างเสริมจิตสาธารณะให้เกิดกับตนเองซึ่งก็จะเกิดประโยชน์ต่อส่วนรวมเช่นกัน

นอกจากนี้ หากพิจารณาเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสาธารณะตามแบบการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาจะมองว่ามนุษย์และสรรพสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์หรือปัญหาและปัญหานั้นมนุษย์เราสามารแก้ไขได้ในทางปฏิบัติและพระพุทธศาสนานั้นมุ่งไปสู่การแก้ไขปัญหาแต่ในแง่ของการสังคมสงเคราะห์เราสามารถที่จะนำหลักการสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนามาปฏิบัติได้และหลักการสังคมสงเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนาประมวลได้ 7 ประการ คือ 1) ต้องคำนึงถึงหลักเหตุผลเป็นสำคัญ 2) ต้องยึดหลักทางสายกลาง 3) ต้องยึดหลักพึ่งตนเอง 4) ต้องเป็นไปอย่างสมดุล 5) ต้องค่อยเป็นค่อยไปตามความเหมาะสม 6) ต้องสอดคล้องจุดหมายหลักของชีวิต และ7) ต้องไม่ก่อทุกข์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น โดยเน้นหลักการปฏิบัติตนตามกระบวนการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ที่ครอบคลุมทั้งการรับรู้และการรู้คิด เจตคติ การพัฒนาตนเองด้านทั้งด้านพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) ด้านความรู้ความคิด (ปัญญา) และการมีวิธีคิดเป็นคิดถูกต้องตามหลักเหตุผลเพื่ออุทิศตนให้ส่วนรวม (พฤติกรรมระดับบุคคล) และการมีส่วนร่วมสร้างเครือข่ายช่วยแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติ สร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์สุขแก่สังคม และการเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม (พฤติกรรมระดับส่วนรวม)

จิตสาธารณะเชิงพุทบูรณาการจึงเป็นการเห็นแก่ผลประโยชน์ของส่วนรวมโดยงดเว้นกระทำให้ทรัพย์สินส่วนรวมเสียหาย มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพย์สินส่วนรวม การเคารพสิทธิของบุคคลอื่นในการใช้ทรัพย์สินร่วมกันโดยมุ่งเน้นการให้ การไม่เบียดเบียน และการมุ่งประโยชน์ร่วมกันที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 พรหมวิหาร 4 ไตรสิกขา และหลักการสังเคราะห์ตามแนวพระพุทธศาสนา มีรูปแบบการพัฒนาเชิงระบบ 6 ระยะ ได้แก่ การเตรียมการ (Preparation) การประเมินก่อนดำเนินการ (Assessment) การพัฒนา (Treatment) การฝึกปฏิบัติ (Practice) การประเมินผลหลังดำเนินการ (Evaluation) และการวิเคราะห์ผลการดำเนินงาน (Feedback)

เอกสารอ้างอิง

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2546). *โครงการวิจัยคุณลักษณะสำคัญของคนไทยที่พึงประสงค์ตามแต่ละช่วงวัย: รายงานผลการศึกษา.* เอกสารประกอบการประชุมเรื่องยุทธศาสตร์ของสังคมไทยในการสร้างวิถีการเรียนรู้. วันอังคารที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 ณ ห้องกมลทิพย์ โรงแรมสยามซิตี้. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2543). *จอมปราชญ์นักศึกษา : สังเคราะห์ วิเคราะห์ และประยุกต์แนวพระราชดำรัสด้าน การศึกษาและการพัฒนาคน.* พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: ซัคเซสมีเดีย.

ชาย โพธิสิตา. (2546). จิตสำนึกต่อสาธารณสมบัติ : แนวคิดทางสังคมและนัยเชิงนโยบาย. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน* 28 (เมษายน-มิถุนายน): 431-448.

ชาย โพธิสิตาและคณะ. (2543). *รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาจิตสำนึกของคนไทยต่อสาธารณสมบัติ : กรณีศึกษา.* กรุงเทพมหานคร. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคมมหาวิทยาลัยมหิดล.

ปฐมมณีโรจน์. (2558). *สาธารณะเรื่องง่ายที่เข้าใจยาก.* http://www.rsunews.net/Think%20Tank/TT34/Public.htm

พระธรรมปิฎก. (2558). *เด็กนักเรียนยกพวกตีกันเพราะคิดสั้นขาจิตสำนึกต่อส่วนรวม.* http://www.budpage. com/b68.shtml.

พระธรรมปิฎก. (2559). *เด็กนักเรียนยกพวกตีกัน เพราะคิดสั้นขาจิตสำนึกต่อส่วนรวม.* http://www.budpage.com/ba68.shtml

พระพรหมคุณาภรณ์. (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.* กรุงเทพฯ : บริษัทเอส. อาร์. พริ้นติ้งแมสโปรดักส์.

พระไพศาลวิสาโล. (2544). *วิถีสังคมไทยชุดที่4ประชาสังคมและวัฒนธรรมชุมชน.* กรุงเทพมหานคร : เรือนแก้วการพิมพ์.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2540). **อุ***ดมศึกษา.* กรุงเทพฯ: ภาควิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ว.วชิรเมธี. (2554). *เธอคือโพธิสัตว์.* กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

วิชัย วงษ์หญ่. (2554). *นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง.* กรุงเทพฯ : อาร์ แอนด์ ปริ้นซ์.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). *นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้สู่ความเป็นพลเมือง.* กรุงเทพฯ: อาร์แอนด์ปริ้น,

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. (2552). *การพัฒนารูปแบบการเพิ่มประสิทธิภาพการทำวิจัยในชั้นเรียนของครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 1: กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านหนองกุงวิทยาคาร.* ขอนแก่น: คลังนานาวิทยา.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2548). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.* กรุงเทพฯ : คุรุสภาพลาดพร้าว.

Chi, Ti-Nan. (1998). *Disappearance of Politics*. Tokyo: Tangible intangible Garden City publication.

Kraft. F.N. (1992). *Nurturing Social Consciousness Through Church Education*. Dissertation Abstracts International.

Oslon, A., Blekher, L., Chesnokova,V. (1999). *Public consciousness*. http://old.russ.ru/ds/english.htm

Raj, Madhu. (1996). *Encyclopedic Dictionary of Psychology and Education*. Volume 3 (M-Z) New Delhi : ANMOL Publications PVT.

Sills, D.L. (1972). *Leadership International Encyclopedia of the Social Sciences*. New York. The Macmillan & The Free Press.

วารสารครุศาสตร์ปัญญา ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม-มิถุนายน 2565) หน้า 66-85
Journal of Intellect Education (JIE), Volume 1 No.3 (May–June 2022) Page 66-85

บทความเทคนิค (Technical Article)

การวิจัยแบบผสมผสานวิธี: กระบวนทัศน์การวิจัยในศตวรรษที่ 21

Mixed Methods Research: Paradigms of Research for 21st Century

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง[1] , ชุติภา บุตรดีวงษ์[2], สมเกียรติ เจษฎากุลทวี[3], พสิษฐ์ อมรเชษณ์[4], อภิชาติ นาเลาห์ [5]
นักวิชาการอิสระ[1,2,3,4,5]

Samrit Kangpheng[1], Chutipa Buddeevong[2], Somgiet Jesadakultavee[3], Pasit Amolchet[4], Apichat Nalao[5]
Independent scholars[1,2,3,4,5]

Received: May 08, 2022 Revised: June 15, 2022, Accepted: June 17, 2022

บทคัดย่อ

การวิจัยแบบผสมผสานวิธีเป็นวิธีการค้นหาคำตอบจากการรวบรวมข้อมูลทั้งวิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาที่นักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และมีการผสมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการศึกษาแต่ละครั้ง จึงมีความหมายมากกว่าการเก็บรวมรวมข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยจะใช้ทั้งสองวิธีควบคู่กันไปเพื่อทำความเข้าใจที่กว้างขวางและลุ่มลึกยิ่งขึ้นจึงเป็นการศึกษาที่มีความสำคัญมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพหรือการวิจัยเชิงปริมาณเพียงอย่างเดียว โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ การออกแบบขั้นพื้นฐาน ได้แก่ แบบผสมผสาน แบบเชิงอธิบายเป็นลำดับ แบบเชิงสำรวจเป็นลำดับ และการออกแบบขั้นสูง ได้แก่ แบบสอดแทรก แบบความยุติธรรมในสังคม และแบบประเมินหลายขั้นตอน

คำสำคัญ : ผสมผสานวิธี, การวิจัย, กระบวนทัศน์, ศตวรรษที่ 21

Abstract

Mixed methods research is an approach to inquiry that combines or associates both qualitative and quantitative forms. It involves philosophical assumptions, the use of qualitative and quantitative approaches, and the mixing of both approaches in a study. Thus, it is more than simply collecting and analyzing both kinds of data; it also involves the use of both approaches in tandem so that the overall strength of a study is greater than either qualitative or quantitative research. Divided into 2 group: the basic mixed methods are convergent, explanatory sequential, exploratory sequential design, and advance mixed methods are intervention, social justice, multistage evaluation design.

Key words: Mixed methods, Research, Paradigms, 21st Century

1 Corresponding author, Tel. 0885606666, E-mail: skangpheng@gmail.com

บทนำ

คำว่าวิจัยในความหมายตามที่ Oxford University Press (2020) อธิบายว่าเป็นการศึกษาอย่างเป็นระบบของสิ่งต่างๆ เพื่อหาความจริงและข้อสรุปใหม่ๆ ซึ่งจะมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนมุ่งศึกษาค้นคว้าหาข้อเท็จจริงและศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบระเบียบหรือมีขั้นตอน ดังนั้น จะเห็นว่ามีคำสำคัญในความหมายของการวิจัยจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการ (process) หรือเทคนิควิธี (techniques) ในการแสวงหาความรู้ (knowledge) ความจริง (fact) ที่น่าเชื่อถือได้ (reliable) และข้อสรุปใหม่/องค์ความรู้ใหม่/นวัตกรรม (new conclusions) โดยมีจุดมุ่งหมาย (objective) ที่แน่นอนในการแสวงหาความรู้ หรืออาจกล่าวได้ว่า การวิจัยเป็นการสร้างนวัตกรรม หรือองค์ความรู้ใหม่ที่จะต้องทำอย่างต่อเนื่องจะเป็นการขยายองค์ความรู้ให้ลุ่มลึกมากยิ่ง ซึ่งในศตวรรษที่ ๒๑ การวิจัยจะมุ่งไปที่ “วิจัยคือกระบวนการเรียนรู้” (research is a learning process) ไม่ใช่“วิจัยคือกระบวนการหาความรู้ (เพียงอย่างเดียว)” (research is knowledge seeking) โดยเป็นการเรียนรู้จากการลงมือทำ (learning by doing) และเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้น (learning from experience) อันจะเป็นความเข้าใจที่คงทนสั่งสมเป็นประสบการณ์ใหม่สร้างความคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิพากษ์ และการสะท้อนคิดของการทำงาน/การเรียนรู้ อย่างไรก็ดี คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าเป็นเรื่องยุ่งยากจำเป็นต้องรู้หรือเข้าใจเฉพาะกลุ่มนักวิชาการหรืออาจารย์เท่านั้น แต่แท้จริงแล้วมีความจำเป็นสำหรับทุกคน เพราะการวิจัยได้เข้ามามีบทบาทสำคัญยิ่งต่อวิถีชีวิตของมวลมนุษยชาติ ในฐานะที่เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ความจริง และความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เราต้องการศึกษา ผลของการวิจัยภายใต้การดำเนินการที่ถูกต้องตามหลักวิชาจะมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์แต่ละคนต่อกลุ่มหรือองค์การเป็นอย่างมาก กล่าวคือ จะช่วยให้มนุษย์มีความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ด้วยกัน รวมทั้งช่วยให้มนุษย์สามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ นอกจากนี้ยังช่วยในการแก้ปัญหาด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครองของประเทศ

นอกจากนี้ บางคนมองว่าเป็นเรื่องของทฤษฎีหรือหลักวิชาที่นำมาจากต่างประเทศคงไม่เหมาะสมกับสังคมหรือบริบทของไทย ซึ่งเป็นการด่วนสรุปจนเกินไปเพราะในความเป็นจริงแล้วไม่ว่าจะมาจากไหนเราควรเปิดใจกว้าง (open-minded) รับฟังเหตุผลที่มาของทฤษฎีนั้นๆ ก่อนตัดสินใจว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ จากการที่ได้ศึกษางานวิจัยและหนังสือตำราภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะทางด้านสังคมศาสตร์ทั้งในด้านภาวะผู้นำ การบริหารรัฐกิจ การบริหารการศึกษา และเอกสารวิชาการที่เขียนในปัจจุบันจะเห็นว่าผู้เขียนเอกสารเหล่านั้นพยายามแสดงหลักฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ (empirical data) หรือหลักฐานที่มีการปฏิบัติหรือการวิจัยอ้างอิงได้ (evidence-based) ก่อนที่จะนำมาสู่การสรุปเป็นหลักการหรือทฤษฎีล้วนมาจากการศึกษาอย่างอุปนัยหรือการอุปมาน (inductive) ดังนั้น การเรียนรู้ (learning) จึงเกิดจากทั้งทฤษฎี (theory) และการปฏิบัติ (practice) โดยมีการวิจัย (research) เป็นกิจกรรมเชื่อมโยง เราจะไม่มีการเรียนรู้เลยถ้าไม่เปิดใจกว้างรับฟังแนวคิดหรือทฤษฎีต่างๆ และนำมาปฏิบัติทดลอง หรือมาทำวิจัยเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ดังแสดงในภาพที่ 1

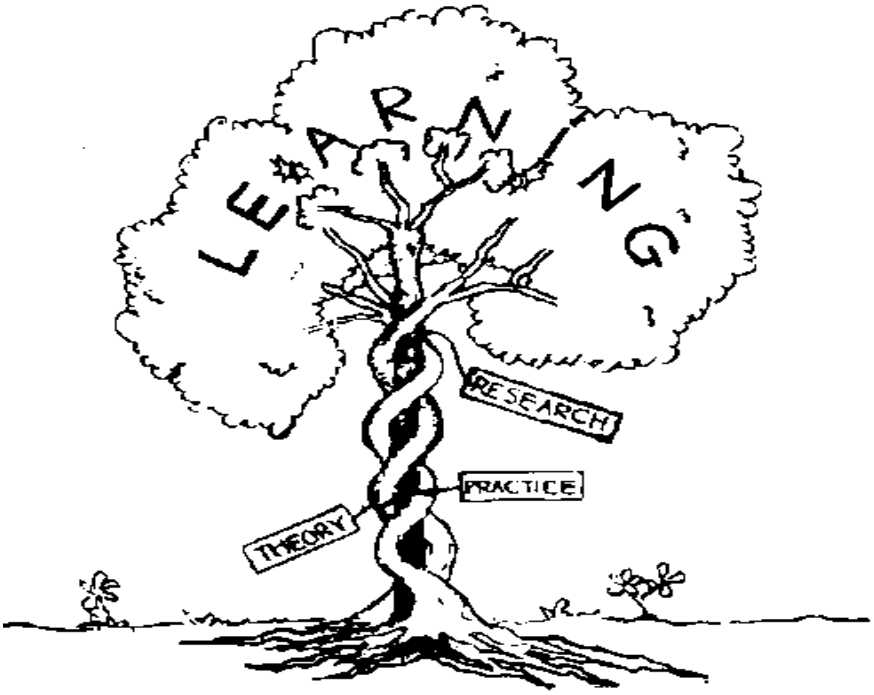

ภาพที่ 1 แนวคิดการวิจัยและการเรียนรู้

ในขณะเดียวกันนักวิจัยจำเป็นต้องเข้าใจมุมมองของโลกหรือโลกทัศน์ (world views) และกระบวนทัศน์ (paradigms) ต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร เพราะเป็นสมมติฐานหรือแนวคิดปรัชญาพื้นฐานที่นักวิจัยมีต่อความจริง (reality) วิธีแสวงหาความรู้ และวิธีที่จะได้รับความรู้แตกต่างกัน ๔ แนวคิด โดยแนวคิดที่ได้รับความสนใจมากที่สุดในปัจจุบันคือ กระบวนทัศน์ของ Pragmatism เป็นแนวคิดกลุ่มปฏิบัตินิยมเน้นการผสมผสานแนวคิดทฤษฎีปฏิฐานนิยมหรือประจักษ์นิยม (positivism/empiricism) กับแนวคิดทฤษฎีสรรค์สร้างนิยมหรือปรากฏการณ์นิยม (constructivism/pheno-menologicalism) ที่เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี หรือการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods research) ภายใต้พื้นฐานแนวคิดที่ว่าเน้นผลลัพธ์จากการปฏิบัติ (consequences of actions) มุ่งการแก้ปัญหามากกว่าการติดยึดวิธีวิจัย (problem centered) ใช้การเก็บข้อมูลหลากหลายวิธี (pluralistic) และมุ่งปฏิบัติในโลกของความเป็นจริง (real world practice oriented) (Creswell & Plano Clark (2011) ดังมโนทัศน์เบื้องต้นที่ผู้เขียนได้เรียบเรียงองค์ความรู้พื้นฐานของการวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยมีประเด็นสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่ แนวคิดพื้นฐาน นิยาม ความสำคัญ ลักษณะ และประเภทของการวิจัยแบบผสมวิธี มีสาระสำคัญตามลำดับ

แนวคิดพื้นฐานการวิจัยแบบผสมผสานวิธี

ในเชิงปรัชญาการวิจัยทางสังคมศาสตร์มีกระบวนทัศน์ (paradigms) ซึ่งเป็นฐานคิดในการแสวงหาความรู ความจริงนั้นได้ถูกแยกออกเป็นสองกลุม ได้แก ปฏิฐานนิยม (positivism) และปรากฏการณนิยม (phenomenology) (Tashakkori & Teddlie, 1998; Schwandt, 2001, อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2546) กล่าวว่า กลุ่มปฏิฐานนิยมเป็นกระบวนทัศน์ของการวิจัยเชิงปริมาณ ซึ่งเชื่อว่าความรู้ความจริงหรือข้อเท็จจริง

เป็นสิ่งที่มีอยู่แล้ว นักวิจัยสามารถแสวงหาและค้นพบความรู้ได้ด้วยวิธีการเชิงประจักษ์ (empiricism) ผู้วิจัยจำเป็นต้องรอบคอบในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเป็นปรนัย ไม่ลำเอียง และเป็นตัวแทนของประชากร การวิเคราะห์ข้อมูลใช้หลักอนุมาน และเน้นความสำคัญของการตรวจสอบหรือพิสูจน์ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างตัวแปร สวนกลุ่มปรากฏการณนิยมเป็นกระบวนทัศน์ของการวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเชื่อว่าความรู้เป็นระบบเฉพาะตัวที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยให้ความสำคัญกับความหมาย (meaning) ประสบการณ และความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างเป็นองค์รวม เน้นความสำคัญของการได้สารสนเทศที่เป็นตัวแทนของทฤษฎีความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ การพัฒนาและตรวจสอบทฤษฎีใหม่

ชวงปลายศตวรรษที่ 20 เมื่อนักวิจัยหลายคนตระหนักถึงสภาพสังคมที่มีความสลับซับซ้อน มีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็วหรือเป็นพลวัต เสมือนว่ามีระเบียบแต่ไรระเบียบและเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ซึ่งในหลายๆ ปัญหาการวิจัยการจะใช้เพียงวิธีเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพอย่างใดอย่างหนึ่งอาจไม่สามารถให้คำตอบการวิจัยที่ครอบคลุมและละเอียดลึกซึ้งได ด้วยเหตุนี้นักวิจัยกลุ่มหนึ่งจึงได้เสนอแนวคิดและแนวการดำเนินงานวิจัยที่ผสมผสานวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน โดยเรียกตนเองว่า *“นักปฏิบัตินิยม (pragmatists)”* ซึ่งนักวิจัยกลุ่มปฏิบัตินิยมได้ให้แนวคิดว่า 1) ความจริงแลวกระบวนทัศน์ทั้งสองต่างมีการใช้ร่วมกันมาหลายปีแลว 2) นักประเมินและนักวิจัยจำนวนมากต่างถูกกระตุ้นให้ต้องการใช้กระบวนทัศน์ทั้งสองร่วมกัน 3) แหล่งทุนต่างๆ ต่างให้การสนับสนุนงานวิจัยที่ใช้กระบวนทัศน์ทั้งสองร่วมกัน 4) กระบวนทัศน์ทั้งสองต่างมีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบาย และ5) ได้มีการเรียนการสอนเพื่อให้มีการใช้กระบวนทัศน์ทั้งสองร่วมกันมามากแล้วจึงพัฒนาไปสูรูปแบบการวิจัยที่เรียกว่า “การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research)”

อย่างไรก็ดี การเสนอแนวคิดการวิจัยแบบผสมวิธีนั้นมีประเด็นที่มักจะโต้แย้งกันเสมอระหว่างกลุ่มนักวิจัยทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยโดยสามารถแบ่งนักวิจัยออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (Creswell, 1994 อ้างถึงในผองพรรณ ตรัยมงคลกูล, 2549 : 286; รัตนะ บัวสนธ์, 2551)

กลุ่มที่ 1 กลุ่มยึดมั่นหรือกลุ่มอนุรักษ์ (purists) เช่น นักวิจัยกลุ่มของSmith (1983) และGuba and Lincoln (1989) ซึ่งเห็นว่าเป็นไปไม่ได้และไม่สมเหตุสมผลที่จะนำวิธีการแสวงหาความรู้ความจริงที่อยู่บนฐานคิดหรือกระบวนทัศน์ในการมองความจริงต่างกันมาใช้หาความจริงด้วยกัน โดยกลุ่มปฏิฐานนิยมเห็นว่าควรใช้วิธีการเชิงปริมาณ ในขณะที่กลุ่มปรากฏการณนิยมก็มองว่าควรใช้วิธีการเชิงคุณภาพ จึงทำให้มีนักวิจัยเชิงคุณภาพบางกลุ่มไม่สนับสนุนให้ใช้วิธีการเชิงคุณภาพไปเสริมงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยเห็นว่าเป็นการใช้ในลักษณะที่เปรียบเสมือนไม้ประดับไม่ใช่ด้วยแก่นแท้ของความเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มยึดสถานการณ์ (situationists) เช่น กลุ่มของKidder & Fire (1987);Solomon (1991); Krantz (1995) ที่มองว่าบางสถานการณอาจใช้วิธีการเชิงปริมาณและวิธีการเชิงคุณภาพศึกษาหาคำตอบในลักษณะส่งเสริมเติมเต็มความรู้ซึ่งกันและกันได โดยศึกษาภายในงานวิจัยเดียวกัน แต่แยกศึกษาต่างจากกันแล้วนำความรู้ หรือข้อค้นพบที่ได้มาตรวจสอบและวิพากษ์ (dialectic) ซึ่งกันและกันว่ามีส่วนใดที่เหมือนและแตกต่างกัน เพื่อที่จะตอบปัญหาการศึกษาได้อย่างสมบูรณและชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่ทว่าไม่ควรหลอมรวมกระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยมและปรากฏการณนิยมเข้าด้วยกันเพราะเห็นว่ากระบวนทัศน์ทั้งสองนี้ยังมีความจำเป็นต่อการค้นหาความจริงที่ต่างกันอยู่

กลุ่มที่ 3 กลุ่มปฏิบัตินิยมหรือกลุ่มยืดหยุน (pragmatists) เป็นกลุ่มของ Reichardt& Cook (1979); Patton (1988); Datta (1994); Miles & Huberman (1994) ที่เห็นว่าแต่เดิมนั้นการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพถูกทำให้เป็นเสมือนทางสองแพร่งทั้งๆ ที่ไมควรจะเป็นเช่นนั้น เนื่องจากในการวิจัยหนึ่งๆ อาจจะผสมผสานทั้งกระบวนทัศน์ (paradigms) และวิธีการ(methods) ตามความเหมาะสมเพื่อใช้ข้อดีของแต่ละแนวทางให้เกิดประโยชนสูงสุดในงานวิจัยนั้น ๆ นักวิจัยที่มีความเห็นเช่นนี้มักจะเป็นนักวิจัยเชิงปริมาณ โดยนักวิจัยกลุ่มปฏิบัตินิยมเสนอว่าการตัดสินใจเลือกใช้วิธีการผสมผสานวิธีนั้นนั้นขึ้นอยู่กับปัญหาการวิจัย หรือขึ้นอยู่กับขั้นตอนนั้นของการดำเนินงานวิจัยเป็นสำคัญ โดยหลีกเลี่ยงที่จะใช้มโนทัศน์หรือคำสำคัญๆ ทางปรัชญาบางคำเช่น ความจริง หรือสิ่งที่เป็นจริง (truth or reality) ที่มักเป็นสาเหตุของการอภิปรายถกเถียงกันในเชิงปรัชญา แต่จะเน้นไปที่การนำเสนอวิธีการที่เป็นไปไดในทางปฏิบัติ และการประยุกต์ปรัชญาทางการวิจัย

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าแม้มีผู้ไม่เห็นด้วยกับแนวทางผสมผสานระเบียบวิธีวิจัยหรือวิธีการวิจัยทั้งสองอย่างเข้าด้วยกัน แต่ทิศทางของการวิจัยในอนาคตก็มีแนวโน้มว่าจะมีการนำวิธีการผสมผสานระหว่างรูปแบบและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเพื่อนำมาใช้ศึกษาหาความรู ความจริงที่ตอบสนองต่อปัญหาการวิจัยที่มีความสลับซับซ้อนหลากหลายมิติมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันถ้าสังเกตจากรายงานการวิจัยที่นำเสนอผ่านเวทีวิชาการโดยทั่วไปก็จะเห็นว่านักวิจัยออกแบบการวิจัยแบบผสมวิธีมากยิ่งขึ้น ดังนั้น การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) จึงเป็นวิธีการดำเนินการวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยประโยชน์ของการออกแบบการวิจัยแบบผสมวิธีจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถบริหารจัดการกับขอบเขตของการวิจัยที่จำเป็นต้องมีหลักฐานในการยืนยันและขอบเขตของการวิจัยในเชิงสำรวจด้วยวิธีการทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ทำให้การวิจัยแบบผสมวิธีมีความแกร่งในเรื่องของการอ้างอิงผลวิจัย และยังเป็นวิธีวิจัยที่เปิดโอกาสให้มีการจัดประเภทของกลุ่มที่มีทัศนะในการวิจัยที่แตกต่างกันได้ จึงทำให้มีแนวโน้มได้รับความนิยมมากขึ้นในยุคศตวรรษที่ 21 ด้วยเหตุผล 3 ประการ (Trochim, 2002; Creswell, 2003; Viedero, 2005; Tashakkori and Teddlie, 1998; Bogdanand Bliklen, 1992; รัตนะ บัวสนธ์, 2554; นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2552, และสัมฤทธิ์ กางเพ็งและคณะ, 2556) ได้แก่

ประการแรก ผลการวิจัยจากวิธีการแบบผสมผสานจะตอบคำถามวิจัยได้ละเอียดชัดเจนมากขึ้น เช่น ในการวิจัยเชิงปริมาณที่นักวิจัยทำการวิจัยทดลองเพื่อศึกษาอิทธิพลของตัวแปรจัดกระทำว่ามีผลทำให้ตัวแปรเกณฑ์มีค่าเฉลี่ยต่างกันอย่างไร เมื่อได้ผลการทดลองว่าวิธีหนึ่งดีที่สุด นักวิจัยไม่อาจตอบคำถามได้ชัดเจนว่าอะไรเป็นปัจจัยทำให้วิธีนั้นเป็นวิธีที่ให้ผลดีกว่าวิธีอื่น แต่เมื่อนักวิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเข้าช่วยหาข้อมูลเพิ่มเติม ทำให้ได้คำตอบที่ชัดเจน เป็นต้น

ประการที่สอง ธรรมชาติของข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพต้องพึ่งพาวิธีการซึ่งกันและกัน Trochim (2002) อธิบายว่านักวิจัยสามารถนำข้อมูลเชิงคุณภาพมากำหนดค่าเป็นตัวเลข และปรับเปลี่ยน/เปลี่ยนแปลง (transform) ให้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น การนำข้อมูลจากภาคสนามมากำหนดรหัสตามประเด็นการวิจัย แล้วนำมาลงรหัสให้เป็นตัวแปรทวินาม (dichotomous variable) หรือตัวแปรพหุนาม (polytomous variable) แล้วใช้สถิติวิเคราะห์ได้ Bogdan and Bliklen (1992) ยกตัวอย่างงานวิจัยที่มีการปรับเปลี่ยนข้อมูลภาคสนามเป็นตัวแปรดัมมี่ และนำตัวแปรมาวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลได้เหมือนการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยใช้เวลาและแรงงานน้อยกว่า และเมื่อมองในมุมมองกลับกัน Trochim(2002) อธิบายว่า ในกระบวนการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณนั้น ผู้ตอบ

แบบสอบถามหรือกลุ่มตัวอย่างต้องใช้การตัดสินใจที่เป็นการตัดสินใจเชิงคุณภาพ เช่นในการตอบแบบสอบถามมาตรประเมินค่า ผู้ตอบต้องตัดสินใจว่าจะเลือกตอบข้อความใดระหว่าง เห็นด้วยมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เพราะการตัดสินใจนั้นมาจากพื้นฐานข้อมูลรายละเอียดเชิงคุณภาพที่แตกต่างกันมากนั่นเอง ด้วยเหตุนี้ Trochim(2002) จึงกล่าวว่าข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพต่างก็มีข้อจำกัดสามารถให้สารสนเทศเพียงครึ่งเดียว ถ้าได้พิจารณาร่วมกันจะทำให้ได้ภาพที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

และ**ประการที่สาม** ความต้องการจำเป็นในการตอบคำถามวิจัยที่ต้องอาศัยปรัชญาการวิจัยแบบผสมผสานวิธี โดยทั่วไปนักวิจัยเชิงปริมาณตั้งคำถามวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของปัจจัยเชิงเหตุที่มีต่อปัจจัยเชิงผล มุ่งศึกษาตรวจสอบยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ โดยอิงทฤษฎี นักวิจัยเชิงปริมาณส่วนใหญ่ออกแบบการวิจัยที่มีความตรงสูง ใช้กลุ่มตัวอย่างสุ่มขนาดใหญ่เพื่อลดความคลาดเคลื่อน และเพิ่มอำนาจการทดสอบ ใช้เครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพเพื่อลดความลำเอียง ในขณะที่นักวิจัยเชิงคุณภาพตั้งคำถามวิจัยเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อปรากฏการณ์ ปฏิกิริยาที่มีต่อปรากฏการณ์ และความเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นความรู้สึกปฏิกิริยาในบริบท และเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยจึงเป็นเรื่องราวที่ต้องบรรยายให้เห็นภาพเคลื่อนไหวเป็นพลวัต นักวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่จึงศึกษารวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลเพียงคนเดียว หรือ 2-3 คน เพราะต้องใช้เวลาศึกษาติดตามรวบรวมข้อมูล ตราบใดที่ข้อมูลยังแตกต่างมีแง่มุมใหม่ งานวิจัยยังจบไม่ได้ เมื่อไรก็ตามที่ข้อมูลนิ่งได้เป็นรูปแบบความเปลี่ยนแปลงที่สรุปเป็นหลักการ เป็นทฤษฎีที่ตรวจสอบได้ จึงจะเสร็จสิ้น แนวการวิจัยเชิงคุณภาพจึงให้ความสำคัญกับการสำรวจศึกษาอย่างลึกซึ้งมากกว่าการตรวจสอบยืนยันในระยะหลังนักวิจัยที่สนใจมุ่งตอบคำถามทั้งสองแนวทางจึงต้องใช้วิธีการแบบผสมซึ่งสามารถชดเชยจุดอ่อนของงานวิจัยแต่ละประเภท จึงทำให้เป็นรูปแบบวิจัยที่สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 ที่มีความหลายหลายและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

นอกจากนี้ การวิจัยแบบผสมผสานวิธียังมีจุดเด่นหลายประการ คือ ***ประการแรก*** ผลการวิจัยจากวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธีสามารถเสริมต่อกันโดยใช้ผลการวิจัยจากวิธีหนึ่งอธิบายขยายความผลการวิจัยอีกวิธีหนึ่ง ช่วยให้การตอบคำถามการวิจัยได้ละเอียดชัดเจนมากกว่าการใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพเพียงรูปแบบเดียว ***ประการที่สอง*** การใช้ผลการวิจัยจากวิธีหนึ่งไปช่วยพัฒนาการวิจัยอีกวิธีหนึ่งหรือการใช้ผลการวิจัยวิธีหนึ่งไปตั้งคำถามการวิจัยอีกวิธีหนึ่ง ***ประการที่สาม*** การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพต่างก็มีจุดเด่นในตนเอง สามารถนำจุดเด่นมาใช้ในการแสวงหาความรู้ความจริงได้ถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น ***ประการที่สี่*** การวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพต่างก็มีจุดด้อยในตนเอง ผู้วิจัยสามารถใช้จุดเด่นของการวิจัยเชิงปริมาณมาแก้ไขจุดด้อยของการวิจัยเชิงคุณภาพ ขณะเดียวกันอาจใช้จุดเด่นของการวิจัยเชิงคุณภาพมาใช้แก้ไขจุดด้อยของการวิจัยเชิงปริมาณ และ***ประการสุดท้าย*** สามารถนำผลผลิตจากการวิจัยแบบผสมวิธีมาสร้างความรู้ความจริงที่สมบูรณ์สำหรับใช้ในการปรับเปลี่ยนทฤษฎีหรือการปฏิบัติงาน

นิยาม ความสำคัญ และลักษณะของการวิจัยแบบผสมวิธี

จากการศึกษาความหมายของการวิจัยแบบผสมผสานวิธีจะเห็นได้ว่ามีนักการศึกษาได้กล่าวถึงความหมายไว้สอดคล้องกัน เช่น การวิจัยแบบผสมผสานวิธีเป็นแบบการวิจัยประเภทหนึ่งที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการกำหนดปัญหาการวิจัย วิธีการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปอ้างอิง (Tashakkori, & Teddlie, 1998; Tashakkori & Teddlie, 2009) เช่นเดียวกับ Johnson &

Onwuegbuzi (2006); Johnson, Onwuegbuzie, & Turner (2007) ที่นิยามว่าเป็นประเภทของการวิจัยที่นักวิจัยบูรณาการวิธีดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณทั้งเทคนิค วิธีการ แนวทาง และแนวคิดโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำความเข้าใจที่กว้างขวางและลุ่มลึก ตลอดจนตอบคำถามการวิจัยได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และ Creswell (2015); Oxford University Press (2015) อธิบายว่าเป็นวิธีการค้นหาคำตอบ (inquiry) ด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูลทั้งวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และการวิจัยแบบผสมวิธีคือการออกแบบการวิจัยในลักษณะของวิธีวิทยาการวิจัย (methodology) จะเกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาซึ่งนักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลและมีการผสมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการศึกษาแต่ละครั้ง (single study) หรือการศึกษาที่มีหลายระยะ (multiphase program) สำหรับวิธีดำเนินการวิจัยจะมุ่งเน้นที่การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูลและการผสมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในการศึกษาแต่ละครั้ง (single study) หรือการศึกษาที่มีหลายระยะ (multiphase program) ดังนั้น การวิจัยแบบผสมผสานวิธีจึงเป็นวิธีการค้นหาคำตอบจากการรวบรวมข้อมูลทั้งวิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ซึ่งเป็นการออกแบบการวิจัยประเภทหนึ่งที่นักวิจัยใช้วิธีการวิจัยดำเนินการวิจัยทั้งวิธีวิจัยเชิงปริมาณและวิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการวิจัยเรื่องเดียวกันเพื่อทำความเข้าใจอย่างกว้างขวางและลุ่มลึกยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการวิจัยนั้น นักวิจัยจำเป็นต้องเข้าใจมุมมองของโลกหรือโลกทัศน์ (world views) และกระบวนทัศน์ (paradigms) ต่างๆ ว่าเป็นอย่างไร เพราะเป็นสมมติฐานหรือแนวคิดปรัชญาพื้นฐานที่นักวิจัยมีต่อความจริง (reality) วิธีแสวงหาความรู้ และวิธีที่จะได้รับความรู้ซึ่งมีแตกต่างกัน 4 แนวคิด โดยแนวคิดที่ได้รับความสนใจมากที่สุดในปัจจุบันคือกระบวนทัศน์ของ Pragmatism เป็นแนวคิดกลุ่มปฏิบัตินิยมที่เน้นการผสมผสานแนวคิดทฤษฎีปฏิฐานนิยมหรือประจักษ์นิยม (positivism/empiricism) กับแนวคิดทฤษฎีสรรค์สร้างนิยมหรือปรากฏการณ์นิยม (constructivism/ pheno-menologicalism) ที่เรียกว่าการวิจัยแบบผสมวิธี (mixed methods research) โดยอยู่ภายใต้พื้นฐานแนวคิดที่ว่าเน้นผลลัพธ์จากการปฏิบัติ (consequences of actions) มุ่งการแก้ปัญหามากกว่าการติดยึดวิธีวิจัย (problem centered) ใช้การเก็บข้อมูลหลากหลายวิธี (pluralistic) และมุ่งปฏิบัติในโลกของความเป็นจริง (real world practice oriented) การวิจัยแบบผสมผสานวิธีจึงมีนักวิชาการให้ความสนใจมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังมีประเด็นสำคัญที่ช่วยให้นักวิจัยนำไปพิจารณาในการตัดสินใจอย่างหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาวิจัยของตนเอง โดยมีความสำคัญ ดังนี้ (Greene et al., 1989; Denzin, 1978; อโณทัย งามวิชัยกิจ, 2558; สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และคณะ, 2556)

1) การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) สามารถตรวจสอบความสอดคล้องและยืนยันความถูกต้องกับความเป็นจริงผ่านการเปรียบเทียบผลที่ได้จากการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ทำให้นักวิจัยสามารถสร้างความน่าเชื่อถือและเที่ยงตรงของผลวิจัยโดยการตรวจสอบสามเส้าผ่านการใช้รูปแบบหลากหลายในการวิจัย หรือที่เรียกว่า “with-in method triangulation”

2) การสนับสนุนผลงานวิจัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (complementary) เนื่องจากมีการใช้หลักการอธิบายขยายความซึ่งกันและกันทำให้ผลการวิจัยมีความละเอียดรอบคอบ ช่วยให้ผู้ใช้ผลการวิจัยเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพแสดงผลด้วยเนื้อหาในขณะที่การวิจัยเชิงปริมาณแสดงผลด้วยตัวเลข ดังนั้น การใช้ผลการวิจัยทั้งสองรูปแบบผสมกันทำให้ผลการวิจัยเกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3) การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (development) เนื่องจากการวิจัยแบบผสมวิธีทำให้นักวิจัยสามารถนำผลการวิจัยระยะแรกไปช่วยในการพัฒนาวิธีวิจัยในระยะต่อไปให้ดียิ่งขึ้น เช่น การกำหนดกรอบ กำหนดประเด็นคำถาม หรือการเลือกกลุ่มตัวอย่าง เทคนิคหรือวิธีการวัด เป็นต้น

4) การเริ่มต้นที่สอดคล้องกับปัญหาวิจัย (initiation) การวิจัยแบบผสมวิธีทำให้นักวิจัยสามารถนำผลการค้นหาข้อสงสัย ความขัดแย้ง หรือกรอบแนวคิดใหม่ๆ ที่ได้จากการวิจัยระยะแรกเพื่อตอบคำถามการวิจัยหรือพัฒนาการวิจัยต่อๆ ไปได้อย่างสอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้วิจัย

5) การขยายความหรือองค์ความรู้ (expansion) การวิจัยแบบผสมวิธีทำให้นักวิจัยสามารถขยายขอบเขตการวิจัยได้ทั้งแนวกว้างและแนวลึกโดยผ่านกระบวนการวิจัยที่หลากหลายจึงช่วยให้เกิดองค์ความรู้ที่กว้างขวางและลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น

หากพิจารณาเกี่ยวกับคุณลักษณะของการวิจัยแบบผสมวิธีจะเห็นว่ามีลักษณะสำคัญ ดังต่อไปนี้ (Creswell & Plano Clark, 2011)

1) เก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ อย่างถูกต้องและน่าเชื่อถือ

2) ผสมข้อมูลทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ รูปแบบ concurrent เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในเวลาเดียวกัน รูปแบบ sequential เป็นการใช้ข้อมูลประเภทหนึ่ง ในการสร้างข้อมูลอีกประเภทหนึ่ง และแบบ embed เป็นการใช้ข้อมูลประเภทหนึ่งสอดแทรกอยู่ภายในกรอบของวิธีวิทยาการวิจัยของข้อมูลอีกประเภทหนึ่ง

3) ให้ลำดับความสำคัญ (priority) กับข้อมูลประเภทหนึ่ง หรือข้อมูลทั้งสองประเภท

4) ใช้ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยโดยทำการการศึกษาเพียงระยะเดียว (single study) หรือทำการศึกษาหลายระยะ (multiphase program)

5) สร้างกรอบการดำเนินการวิจัยจากแนวคิดเชิงปรัชญาและแนวคิดเชิงทฤษฎี

จากแนวคิดดังกล่าว จะเห็นว่าการวิจัยแบบผสมผสานวิธีมีลักษณะที่เน้นให้ความสำคัญกับการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งจะมีทั้งแบบทำไปพร้อมๆ กันหรือตามลำดับหรืออาจให้ความสำคัญกับข้อมูลประเภทหนึ่งหรือทั้งสองประเภท ตลอดจนข้อมูลระยะเดียวกันหรือหลายระยะ ทั้งนี้ การสร้างกรอบแนวคิดการวิจัยจะอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเชิงปรัชญาและเชิงทฤษฎี ซึ่งในปัจจุบันยังไม่มีการวิจัยแบบผสมวิธีประเภทหรือแบบแผนใดที่แสดงให้เห็นถึงผลของการบูรณาการวิธีการทั้งสองค่ายได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากวิธีการวิจัยทั้งสองแบบยึดปรัชญา และกระบวนการวิจัยที่แตกต่างกันจึงทำให้ไม่อาจบูรณาการเข้ากันได้อย่างสมบูรณ์

ประเภทของการวิจัยแบบผสมผสานวิธี

จากแนวคิดในรูปแบบที่ 1 ดังกล่าว Creswell & Plano Clark (2011) และCreswell (2013) ได้พัฒนาแนวคิดโดยแบ่งแบบการวิจัยให้ชัดเจนเพื่ออธิบายให้เข้าใจง่ายขึ้นจึงจัดประเภทของการวิจัยแบบผสมผสานวิธีไว้ 6 แบบ คือ 1) The convergent parallel design 2) The explanatory sequential design 3) The exploratory sequential design 4) The embedded design 5) The transformative design และ 6) The multiphase design และต่อมาปี 2015 Creswell ได้แบ่งเป็นสองกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 2 กลุ่ม คือ ***การ***

ออกแบบขั้นพื้นฐาน (basic mixed methods designs) ได้แก่ แบบผสมผสาน (convergent design) แบบเชิงอธิบายเป็นลำดับ (Explanatory Sequential Design) แบบเชิงสำรวจเป็นลำดับ (Exploratory Sequential Design) และ***การออกแบบขั้นสูง*** (advanced mixed methods designs) ได้แก่ แบบสอดแทรก (intervention design) แบบความยุติธรรมในสังคม (social justice design) และแบบประเมินหลายขั้นตอน (multistage evaluation design) มีรายละเอียดแต่ละกลุ่ม ดังสาระสำคัญต่อไปนี้

4.2.1 การออกแบบขั้นพื้นฐาน

(1) แบบผสมผสาน (convergent design) เป็นการออกแบบการวิจัยโดยมีการดำเนินการวิจัยทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพร้อมๆ กันมีลำดับความสำคัญเท่าๆ กันนักวิจัยจะแยกการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลออกจากกันโดยจะรวมข้อมูลทั้งสองชุดเข้าด้วยกันในการตีความหมายในลักษณะของการผสมผสานระหว่างข้อมูลทั้ง 2 ชุด Creswell (2015) ดังภาพที่ 2

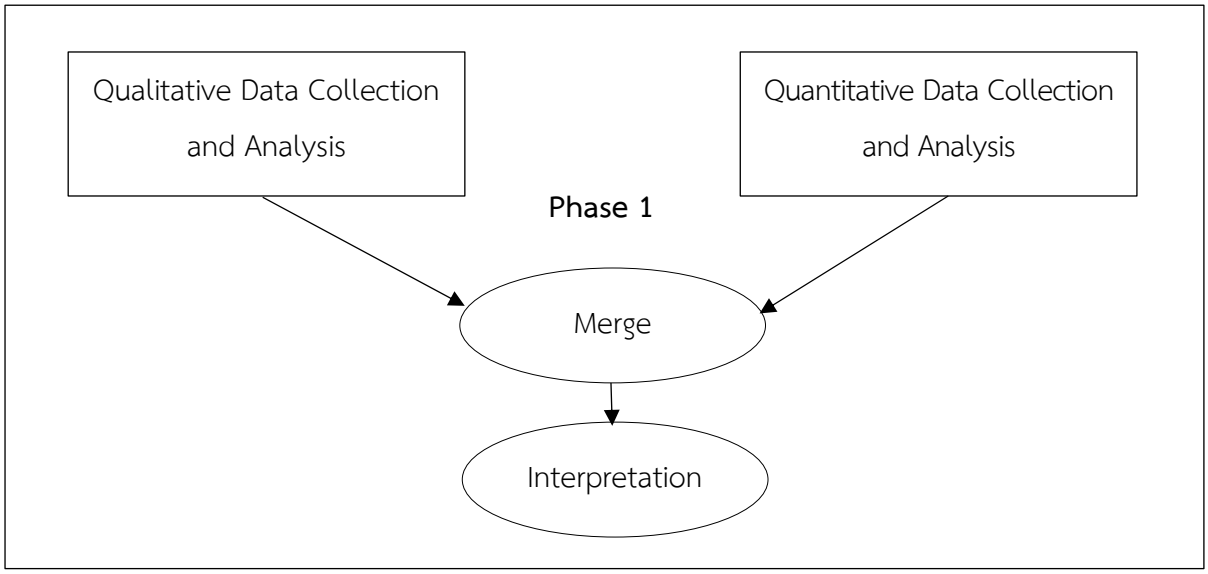

ภาพที่ 2 แบบผสมผสาน (Convergent Design)

จากภาพที่ 2 ถือว่าเป็นรูปแบบการวิจัยที่นิยมมากที่สุด หรือที่รู้จักกันดีในชื่อ “การวิจัยแบบผสมวิธีแบบสามเส้า (triangulation design)” ทั้งนี้เพื่อสนับสนุนผลการวิจัยให้สมบูรณ์เนื่องจากปัญหาด้านเวลาหรือข้อจำกัดในการเก็บรวบรวมข้อมูล แต่นักวิจัยต้องมีความสามารถทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ จะดำเนินการอย่างเป็นอิสระต่อกัน การเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการวิเคราะห์ทั้งสองแบบพร้อมกันได้ โดยการวิจัยเชิงปริมาณมักใช้คำถามแบบปลายปิด ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพจะใช้คำถามปลายเปิดและให้ความสำคัญทั้งสองวิธีอย่างเท่าเทียมกัน

โดยสรุป การวิเคราะห์ข้อมูลจะแยกกันวิเคราะห์โดยการวิจัยเชิงปริมาณจะวิเคราะห์เชิงสถิติ(statistical analysis) ในขณะที่เชิงคุณภาพจะใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) แล้วดำเนินการแปลผลโดยการผสมผสานหรือรวมผล (merge) ทั้งสองวิธีเข้าด้วยกันแล้วคัดเลือกและรวมเนื้อหาที่เหมือนกัน ส่วนเนื้อหาที่แตกต่างกันจะใช้วิธีเปรียบเทียบเนื้อหาที่ต่างกัน จากนั้นนักวิจัยจะสังเคราะห์ผลรวม

กัน เช่น นำผลที่ใส่รหัสไว้จากการวิจัยเชิงคุณภาพไปบูรณาการโดยวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อหาความถี่หรือร้อยละ เป็นต้น เมื่อได้ผลรวมทั้งหมดแล้วนักวิจัยสามารถนำมาสรุปผลโดยอภิปรายให้เห็นความเหมือนหรือความต่างของผลที่เกิดขึ้น แล้วตีความข้อมูลเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

(2) แบบเชิงอธิบายเป็นลำดับ (Explanatory Sequential Design) เป็นการออกแบบการวิจัยโดยมีการดำเนินการวิจัยสองระยะ (two phase) เริ่มต้นในระยะแรกด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณภายหลังจากที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเรียบร้อยแล้วจะนำข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณมาเป็นกำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในระยะที่สอง หรือกล่าวได้ว่าการออกแบบเชิงคุณภาพในระยะที่สองจะออกแบบต่อเนื่องมาจากผลลัพธ์เชิงปริมาณในระยะแรกนักวิจัยจะตีความหมายโดยใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพช่วยอธิบายผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากผลลัพธ์เชิงปริมาณ การดำเนินการวิจัยในลักษณะนี้นักวิจัยจะเชื่อมโยงการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ กล่าวคือ นำผลการวิจัยเชิงปริมาณมากำหนดคำถาม/ข้อคำถาม และแนวทางในการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยเชิงคุณภาพ รายละเอียดของ explanatory sequential design ดังแสดงในภาพที่ 3

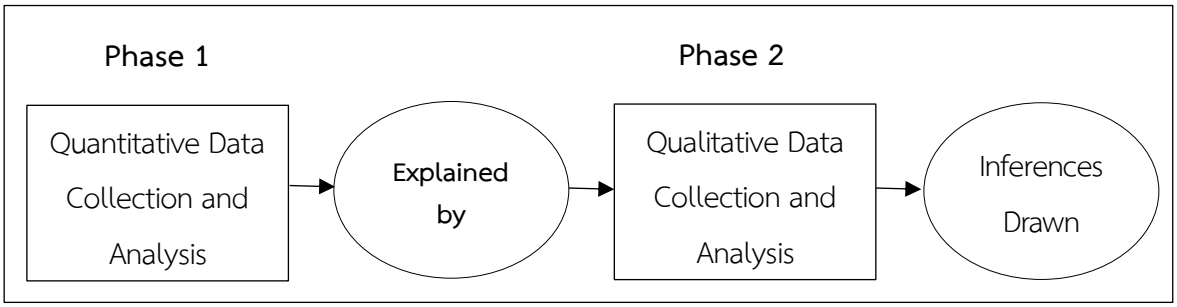

ภาพที่ 3 แบบเชิงอธิบายเป็นลำดับ (Explanatory Sequential Design)

จากภาพที่ 3 การวิจัยแบบนี้จะให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลักและนำร่องการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเหตุผลสำคัญที่นักวิจัยต้องเลือกใช้วิธีนี้คือ จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถนำเสนอรายละเอียดที่เพียงพอในการพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย และพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณได้เป็นอย่างดี จึงไม่เป็นภาระของนักวิจัยมากนักเนื่องจากเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลไม่พร้อมกันแต่จะใช้ระยะเวลามากกว่าเท่านั้นเอง และนักวิจัยอาจไม่สามารถเขียนวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะที่สองได้ชัดเจนจนกว่าการวิจัยระยะที่หนึ่งจะเสร็จสิ้น

โดยสรุป การเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยเชิงปริมาณจะใช้คำถามปลายปิดและนำผลการวิเคราะห์ทางสถิติและนำผลสรุปเชิงปริมาณมากำหนดปัญหาการวิจัยเชิงคุณภาพตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการเก็บตัวอย่างรวมถึงการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพต่อไป แล้วนำผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์เนื้อหาไปอธิบาย (Explained by) ผลการวิจัยเชิงปริมาณในระยะแรก สำหรับการสรุปผลจะเริ่มสรุปเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากผลการวิจัยเชิงปริมาณจากการวิเคราะห์ทางสถิติ ผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์เนื้อหา และสรุปผล (Influence Drawn) การวิจัยเชิงคุณภาพที่นำมาอธิบายผลการวิจัยเชิงปริมาณ

(3) แบบเชิงสำรวจเป็นลำดับ (Exploratory Sequential Design) เป็นการออกแบบการวิจัยโดยมีการดำเนินการวิจัยสามระยะ (three phase) เริ่มต้นในระยะแรกด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์

ข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสร้าง (builds into) เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณ (instrument design/intervention design) และตามด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณในระยะที่สอง นักวิจัยจะเชื่อมโยงการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณในระยะที่สาม ดังนี้ (1) นำผลการวิจัยเชิงคุณภาพมากำหนดคำถามวิจัยหรือตัวแปรในการวิจัยเชิงปริมาณ (2) นำผลการวิจัยเชิงคุณภาพมากำหนดข้อคำถามหรือตัวแปรหรือแบบวัดในการออกแบบเครื่องมือในการวิจัยเชิงปริมาณ และ (3) นำผลการวิจัยมาสร้างทฤษฎีและตรวจสอบทฤษฎีโดยการวิจัยเชิงปริมาณดังรายละเอียดของ exploratory sequential design ในภาพที่ 4

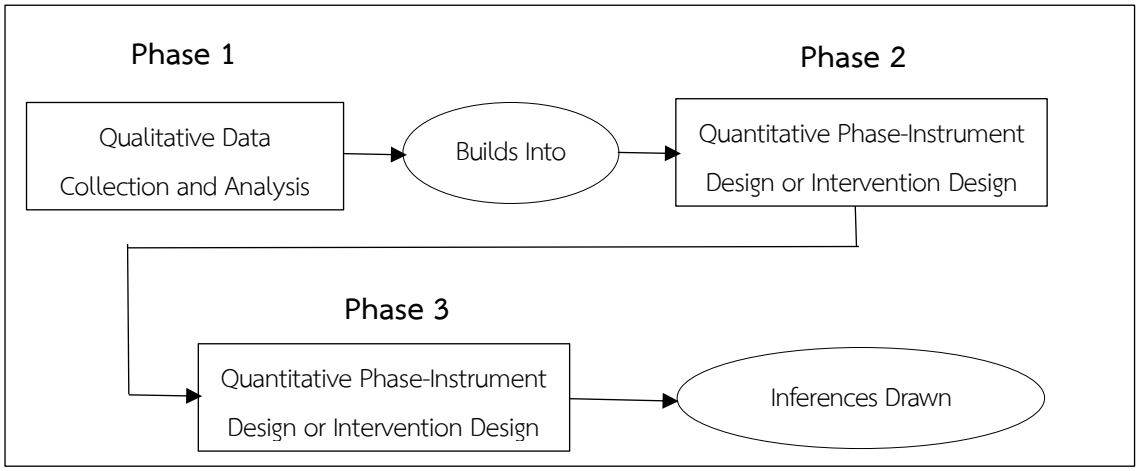

ภาพที่ 4 แบบเชิงสำรวจเป็นลำดับ (Exploratory Sequential Design)

จากภาพที่ 4 เหตุผลสำคัญที่นักวิจัยต้องเลือกใช้วิธีนี้คือ จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไม่สามารถนำเสนอรายละเอียดที่เพียงพอในการพัฒนากรอบแนวคิดในการวิจัย และพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณได้แบ่งการวิจัยเป็นสามระยะ ซึ่งในระยะแรกจะให้ความสำคัญกับการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นตัวหลักตามด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ โดยเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสำรวจหัวข้อการวิจัยให้เข้าใจชัดเจนแล้วนำผลมาใช้ออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณในระยะที่สองต่อมามีวัตถุประสงค์เพื่อยืนยันผลสำรวจจากการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเชิงปริมาณโดยเพิ่มกลุ่มตัวอย่างให้มากขึ้น นิยมใช้ในหัวข้อที่เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่ยังกำหนดตัวแปรได้ไม่ชัดเจนนัก หรือยังไม่มีเครื่องมือวัดที่ชัดเจน และตามด้วยระยะที่สามเพื่อนำผลจากการวิจัยเชิงปริมาณในระยะที่สองที่เป็นข้อค้นพบสำคัญเพื่อนำไปสู่การสร้างทฤษฎีโดยการทดสอบด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ

โดยสรุป *ระยะแรก*เริ่มด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากวิจัยเชิงคุณภาพด้วยคำถามปลายเปิด หรือวิธีการเชิงคุณภาพอื่นๆ เพื่อสำรวจทำความเข้าใจโดยการวิเคราะห์เนื้อหา *ระยะที่สอง* เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อสร้างเครื่องมือ/กิจกรรมสอดแทรก/การทดลอง โดยตรวจสอบผลจากการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับองค์ประกอบของตัวแปรเพื่อสังเคราะห์เป็นสมมติฐาน การระบุกลุ่มตัวอย่าง การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ผลทางสถิติเพื่อยืนยันการนำผลวิจัยไปใช้ และ*ระยะสุดท้าย* เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสรุปรายงานผลการวิจัยจะเริ่มจากสรุปผลการวิจัยเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ และสรุปผลรวมเป็นการอธิบายการนำผลการวิจัยเชิงปริมาณไปยืนยันผลการวิจัยเชิงคุณภาพว่าสามารถนำไปใช้ทั่วไปได้

4.2.2 การออกแบบขั้นสูง

(4) แบบสอดแทรก (intervention design) เป็นการออกแบบการวิจัยโดยนักวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพสอดแทรกอยู่ภายในการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยนักวิจัยอาจจะสอดแทรกวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพไว้ภายในวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ กล่าวคือในการวิจัยเชิงทดลองนักวิจัยอาจจะสอดแทรกการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเช่นการศึกษากรณีศึกษา (case study) ซึ่งสามารถอธิบายโดยใช้สัญลักษณ์คือ Experiment (QUAN+qual) รายละเอียดของ embedded design ดังแสดงในแผนภาพที่ 5

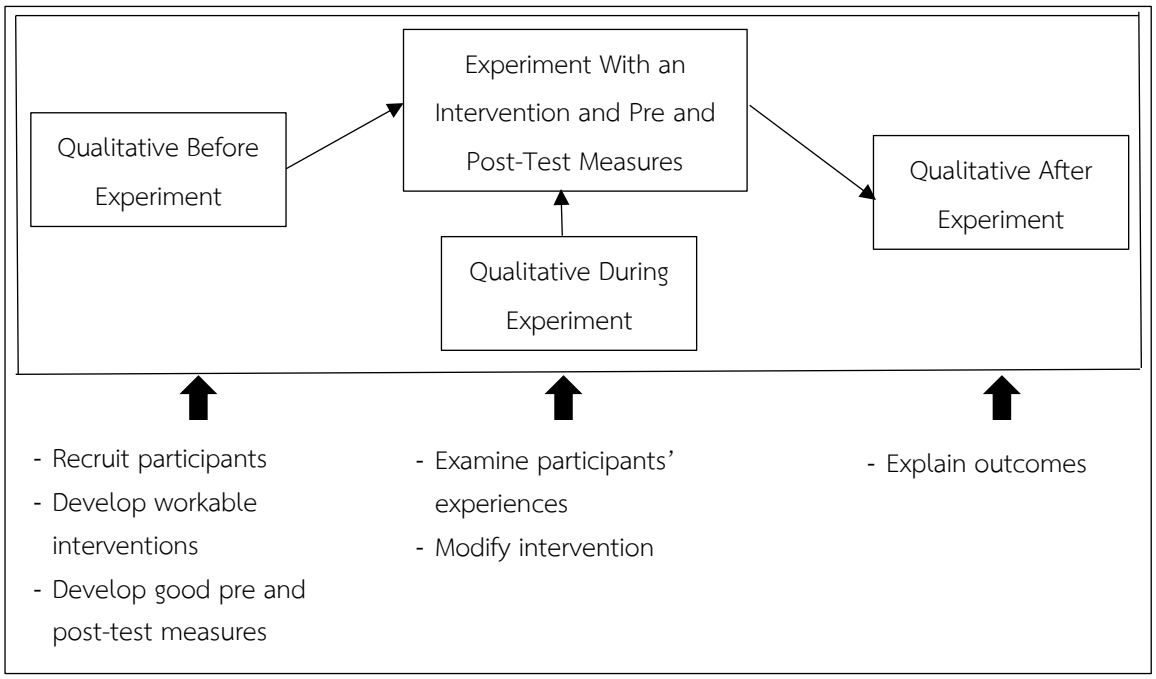

ภาพที่ 5 แบบสอดแทรก (Intervention design)

จากภาพที่ 5 การวิจัยแบบสอดแทรกเป็นการวิจัยที่มีการวิจัยย่อยสอดแทรกอยู่ข้างในของการวิจัยอีกแบบหนึ่งเป็นไปได้ทั้งเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบปัญหาการวิจัยได้ครบถ้วน โดยอาศัยข้อมูลหลายกลุ่มและการวิจัยแบบพหุกรณีที่คำถามวิจัยมีความสำคัญไม่เท่ากัน ทั้งนี้เพื่อประหยัดเวลาและทรัพยากรของนักวิจัย หรือกรณีที่นักวิจัยต้องการเพียงข้อมูลสนับสนุนจากการวิจัยย่อยไปพัฒนาการวิจัยหลักที่มีความสำคัญมากกว่า อย่างไรก็ดี นักวิจัยต้องมีความชำนาญการวิจัยทั้งสองรูปแบบด้วย

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยย่อยสามารถเก็บก่อน ระหว่าง หรือหลังการวิจัยหลักได้ ทั้งนี้เพื่อนำผลไปสนับสนุนการวิจัยหลักทางใดทางหนึ่งไม่ว่าจะเป็นการตอบปัญหาการวิจัยที่สำคัญน้อยกว่าโดยเก็บข้อมูลเวลาใดก็ได้ หรือการใช้ผลการวิจัยไปพัฒนากระบวนการวิจัยหลักจะเก็บข้อมูลก่อนการวิจัยหลัก เป็นต้น ส่วนการสรุปผลนั้น จะสรุปตามช่วงเวลาและวัตถุประสงค์การวิจัย เช่น หากมีการวิจัยย่อยเชิงคุณภาพก่อนการวิจัยหลักที่เป็นเชิงปริมาณก็จะสรุปผลการวิจัยย่อยเชิงคุณภาพก่อนตามด้วยการวิจัยหลัก ซึ่งแบบการวิจัยนี้ที่พบมาก คือ การนำผลการวิจัยเชิงคุณภาพไปรับรองการวิจัยหลักที่เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เช่น ไปรับรองแบบแผนการทดลองเพื่อเพิ่มคุณภาพของการวิจัยเชิงปริมาณนั่นเอง

โดยสรุป เป็นแบบแผนที่เพิ่มเติมจากแบบแผนพื้นฐาน เป็นการศึกษาถึงปัญหาโดยทำการทดลองและศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพเพิ่มเติม แบบแผนนี้เป็นการนำข้อมูลเชิงคุณภาพมาใช้เพิ่มเติมในการทดลอง ซึ่งอาจเกิดขึ้นช่วงก่อนการทดลอง ระหว่างการทดลอง หรือหลังการทดลองช่วงในใดช่วงหนึ่งหรือครบทั้ง 3 ช่วงก็ได้ มีการวิเคราะห์ผลเชิงคุณภาพ และแปลผลเพื่อสนับสนุนผลการทดลอง

(5) แบบความยุติธรรมในสังคม (social justice design) เป็นการออกแบบการวิจัยโดยนักวิจัยพัฒนาขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจะดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีรายละเอียดดังแสดงในภาพที่ 6

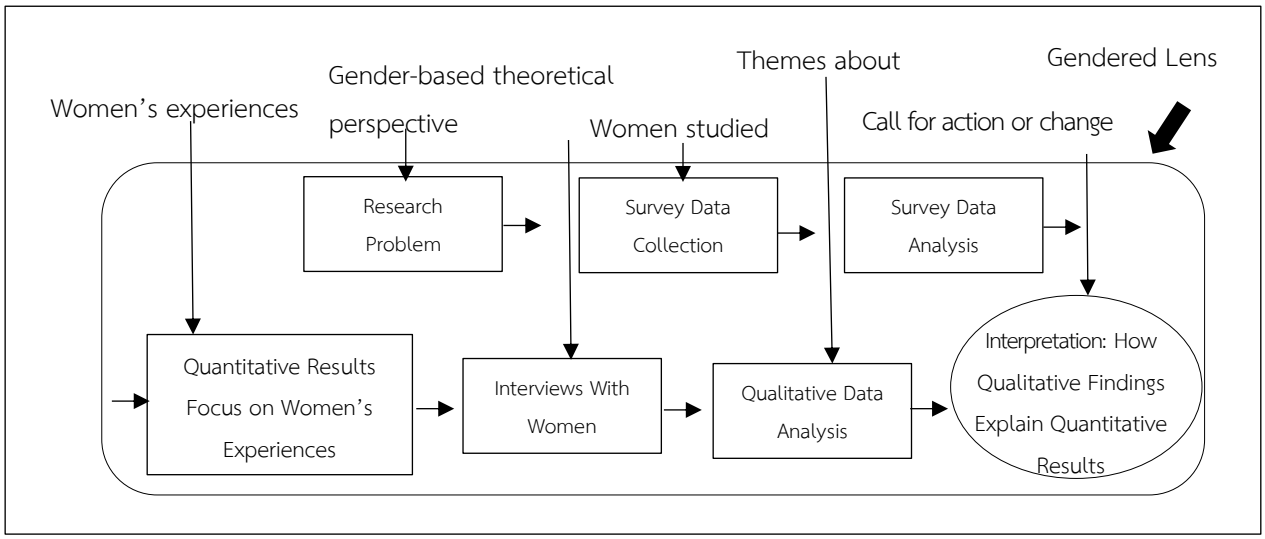

ภาพที่ 6 แบบความยุติธรรมในสังคม (social justice design)

จากภาพที่ 6 การวิจัยแบบเชิงอธิบายเป็นลำดับ (Explanatory Sequential Design) เป็นพื้นฐานอาศัยกรอบทฤษฎีสตรีโดยใช้ข้อดีของการวิจัยแบบผสมวิธีเพื่อช่วยในการอธิบายและขยายความ ซึ่งมักใช้กับการวิจัยกลุ่มประชากรหรือบริบทที่เข้าถึงยากและยังไม่มีการศึกษามากนัก เช่น การศึกษาของชนกลุ่มน้อยหรือผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ในสังคม เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูป โดยสามารถใช้ระเบียบวิธีวิจัยทั้งสองรูปแบบในลำดับใดก็ได้เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและเป็นประโยชน์ต่อผู้เข้าร่วมการวิจัย และความน่าเชื่อถือของการวิจัยมากที่สุด เนื่องจากนักวิจัยต้องคำนึงถึงความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม และการให้ความร่วมมือของกลุ่มตัวอย่างเป็นสำคัญ ดังนั้น จึงถือว่าเป็นการวิจัยในแนวอุดมการณ์ที่ยึดกรอบแนวคิดทฤษฎีโดยไม่มีระเบียบวิธีวิจัยตายตัว และนิยมใช้ในการวิจัยเพื่อพัฒนาปฏิรูปสังคมเป็นหลัก

การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปในรูปแบบใดก็ได้ที่สร้างความร่วมมือของกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด และช่วยให้นักวิจัยสามารถเข้าถึงข้อมูลได้มากที่สุด สำหรับการวิเคราะห์และสรุปผลเป็นไปตามวิธีการเก็บข้อมูล โดยมุ่งเน้นการอธิบายสภาพความเป็นจริงที่ยังขาดความเข้าใจ รวมถึงกรอบแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้และสรุปผลด้วยแนวทางในการปฏิรูปหรือเปลี่ยนแปลง

โดยสรุป ใช้วิธีวิจัยแบบผสมโดยใช้แบบแผน Explanatory Sequential เป็นพื้นฐาน และเพิ่มเติมหลายแห่งด้วยประเด็นจากทฤษฎีสตรีโดยเริ่มจาก Gender-based theoretical perspective Woman studied และThemes about mothers และมีการนำเสนอข้อค้นพบ ข้อเสนอแนะ หรือการเปลี่ยนแปลงเป็น

ขั้นตอนสุดท้าย แบบแผนนี้มีประโยชน์คือผลที่ได้จะช่วยกลุ่มที่อยู่ชายขอบหรือกลุ่มคนที่เสียเปรียบในสังคม ผลการวิจัยที่เกิดขึ้นในขั้นตอนสุดท้ายจะก่อให้เกิดความยุติธรรมในสังคมหรือความเสมอภาคกันในสังคม

(6) แบบประเมินหลายขั้นตอน (multistage evaluation design) เป็นการออกแบบการวิจัยที่เป็นการรวมทั้งการวิจัยแบบเรียงลำดับและการวิจัยที่ทำในช่วงเวลาเดียวกันไว้ด้วยกันนักวิจัยจะสร้างการศึกษาขึ้นมาใหม่จากผลการศึกษาที่มีมาก่อนการวิจัยในรูปแบบนี้จะนิยมใช้ในการวิจัยเชิงประเมินซึ่งจะต้องใช้ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพในการพัฒนาปรับปรุงและประเมินโครงการวิจัยที่มีลักษณะเฉพาะรายละเอียดของ multistage evaluation design ดังแสดงในภาพที่ 7

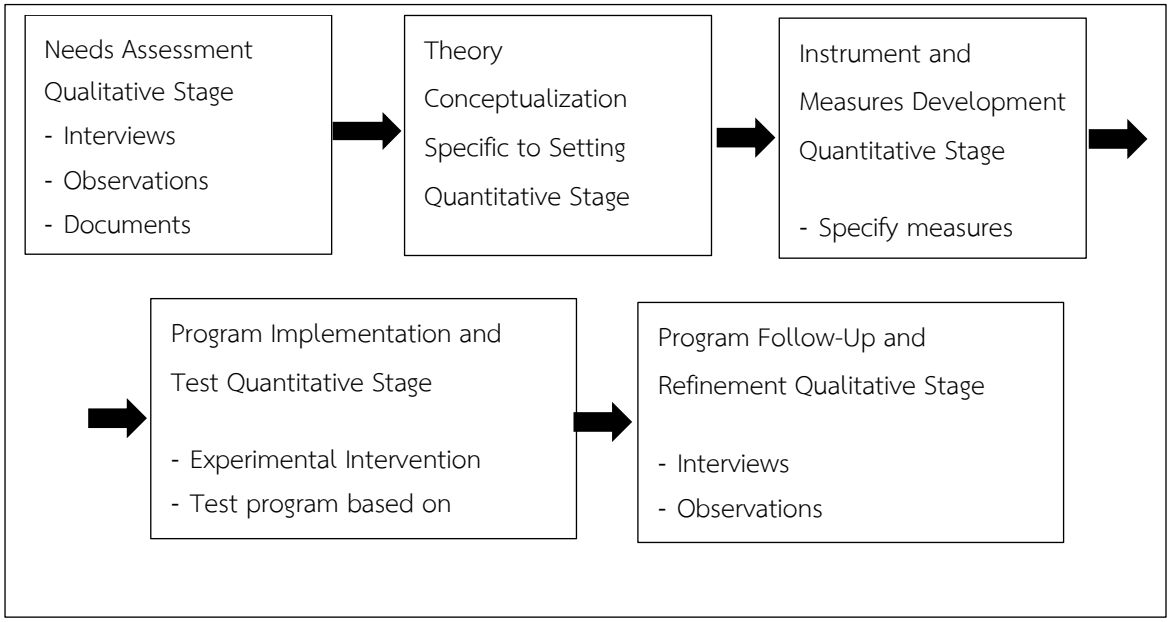

ภาพที่ 7 แบบประเมินหลายขั้นตอน (multistage evaluation design)

จากภาพที่ 7 การวิจัยแบบประเมินหลายขั้นตอน เป็นการวิจัยที่ประกอบด้วยหลายแบบแผนและหลายระยะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ซึ่งการวิจัยแบบนี้อาจอยู่ในรูปชุดโครงการวิจัยประกอบด้วยนักวิจัยเป็นทีมงานมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบปัญหาการวิจัยที่ต้องอาศัยสิ่งที่เรียนรู้จากหลายๆ รูปแบบวิจัยร่วมกัน ข้อดี คือ การวิจัยแบบนี้มักตอบปัญหาการวิจัยที่มีความกว้างหรือลึกมากๆ ด้วยการวิจัยย่อยๆ แต่ข้อเสียคือค่อนข้างใช้ทรัพยากรมาก ระยะเวลาวิจัยนาน และอาศัยการประสานงานที่ดีของกลุ่มนักวิจัยทั้งในด้านการดำเนินการวิจัยร่วมกัน และการผสมผสานข้อมูลร่วมกัน ดังนั้น การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และการสรุปผลเป็นไปตามระยะเวลาหรือช่วงเวลาการดำเนินการวิจัยหรือตามวัตถุประสงค์การวิจัย

โดยสรุป แบบแผนนี้เป็นแบบแผนที่ใช้ในการประเมินความสำเร็จของโปรแกรม หรือการดำเนินการของกิจกรรมต่างๆ เป็นการดำเนินการหลายระยะ และสามารถศึกษาเสร็จสิ้นในแต่ละระยะได้ เป็นการพิจารณาคุณค่าของโครงการโดยภาพรวม และในแต่ละส่วนย่อยมีการศึกษาด้วยวิธีเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพหรือผสมผสานหลายวิธีเข้าด้วยกัน

องค์ความรู้ใหม่

จากแบบแผนการวิจัยแบบผสมวิธีดังกล่าว เพื่อให้เกิดความเข้าใจชัดเจนเห็นความเหมือนและความต่างของรูปแบบการวิจัยแต่ละแบบ จึงนำเสนอผลการสรุปและเปรียบเทียบรูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธีดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 สรุปและเปรียบเทียบรูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี

รูปแบบการวิจัย	ระดับการผสมวิธี/สัญลักษณ์	การเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล	การสรุปผล
1) แบบผสมผสานคู่ขนาน (convergent parallel design)	ความสำคัญเท่ากัน QUAN+QUAL	เก็บพร้อมกันทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	แยกวิเคราะห์แต่นำผลการวิเคราะห์มารวมกัน	สรุปผลรวมกัน
2) แบบเชิงอธิบายเป็นลำดับ (explanatory sequential design)	เชิงปริมาณเป็นหลัก QUAN —> qual	เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ(วิธีหลัก) เสร็จก่อนและตามด้วยวิจัยเชิงคุณภาพ	วิเคราะห์ทางสถิติ (เชิงปริมาณ)และวิเคราะห์เนื้อหา (เชิงคุณภาพ) และนำผลเชิงคุณภาพมาอธิบายเชิงปริมาณ	- สรุปเชิงปริมาณ - สรุปเชิงคุณภาพ - สรุปรวมผลเชิงปริมาณที่อธิบายด้วยเชิงคุณภาพ
3) แบบเชิงสำรวจเป็นลำดับ (exploratory sequential design)	เชิงคุณภาพเป็นหลัก QUAL —> quan	เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (วิธีหลัก) เสร็จก่อนและตามด้วยวิจัยเชิงปริมาณ	วิเคราะห์เนื้อหา (เชิงคุณภาพ) นำมาตั้งสมมติฐานแล้วยืนยันด้วยผลการวิเคราะห์ทางสถิติ (เชิงปริมาณ) ว่าสมมติฐานถูกต้อง	- สรุปเชิงคุณภาพ - สรุปเชิงปริมาณ - สรุปรวมผลเชิงคุณภาพที่ได้ยืนยันด้วยผลการวิจัยเชิงปริมาณ
4) แบบเจาะลึกสอดแทรกภายใน (embedded design)	เชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพเป็นหลัก qual (quan) + QUAN (QUAL)	เก็บข้อมูลการวิจัยย่อย (ปริมาณหรือคุณภาพ) การวิจัยหลัก (ปริมาณหรือคุณภาพ) และช่วงเวลาที่เก็บเป็นไปตาม	วิเคราะห์ตามระยะหรือช่วงเวลาดำเนินการวิจัย	สรุปผลตามปัญหาการวิจัยโดยใช้ผลการวิจัยหลักเป็นสำคัญ

ตารางที่ 1 สรุปและเปรียบเทียบรูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี

รูปแบบการวิจัย	ระดับการผสมวิธี/ สัญลักษณ์	การเก็บข้อมูล	การวิเคราะห์ข้อมูล	การสรุปผล
		วัตถุประสงค์ของการวิจัยย่อย		
5) แบบเปลี่ยนสภาพ/ปฏิรูป (transformative design)	เชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพเป็นหลัก QUAN —> qual หรือ QUAL —> quan	เก็บข้อมูลด้วยวิธีการอิสระมุ่งเน้นวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มตัวอย่างและเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูป	วิเคราะห์ตามระยะหรือช่วงเวลาดำเนินการวิจัยตามกรอบแนวคิดทฤษฎี	สรุปผลการศึกษาที่ได้ตามวิธีการดำเนินการวิจัยและสรุปกรอบแนวคิด รวมถึงแนวทางการเปลี่ยนแปลงหรือปฏิรูป
6) แบบผสมผสานหลายระยะ (multiphase design)	ความสำคัญเท่ากัน QUAL—>QUAN —>MIX หรือ QUAN —> QUAL —>MIX	เก็บข้อมูลหลายระยะหลายรูปแบบ	วิเคราะห์ตามระยะเวลาหรือช่วงดำเนินการวิจัย (phase)	สรุปผลตามระยะหรือช่วงเวลาวิจัย (phase) เพื่อตอบปัญหาการวิจัย

จากแบบการวิจัยที่นำเสนอข้างต้น จะเห็นว่าแต่ละแบบมีเป้าหมายและที่มาแตกต่างกันซึ่งนักวิจัยจะต้องพิจารณาเลือกให้สอดคล้องกับปัญหาการวิจัย อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่นักวิจัยพึงพิจารณาใช้อย่างระมัดระวัง เช่น การที่นักวิจัยทำการวิจัยเชิงปริมาณ และรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการใช้แบบสอบถามปลายเปิด จะอ้างว่าได้ใช้การวิจัยแบบผสมวิธีคงจะไม่ได้ เนื่องจากการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีความหมายมากกว่าการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และในทางกลับกันการที่นักวิจัยทำการวิจัยเชิงคุณภาพ และนำผลการวิจัยไปสร้างแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยกับผลการวิจัย จะอ้างว่าใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธีก็คงจะไม่ได้เช่นกัน เพราะการวิจัยเชิงปริมาณมีความหมายมากกว่าการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งแนวคิดของการวิจัยแบบผสมวิธีที่ควรทำคือการตั้งคำถามวิจัยทั้งแนวคำถามวิจัยเชิงปริมาณและคำถามวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งต้องอาศัยวิธีการวิจัยทั้งสองแบบผสมผสานกันนำไปสู่คำตอบเดียวกันนั่นเอง

บทสรุป

การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) เป็นวิธีการดำเนินการวิจัยที่ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ซึ่งประโยชน์ของการออกแบบการวิจัยแบบผสมวิธีจะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถบริหารจัดการกับขอบเขตของการวิจัยที่จำเป็นต้องมีหลักฐานในการยืนยัน และขอบเขตของการวิจัยในเชิงสำรวจด้วยวิธีการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจึงเป็นการวิจัยที่มีความแกร่งในเรื่องของการอ้างอิงผลวิจัย นอกจากนี้ การวิจัยแบบผสมวิธียังเป็นวิธีวิจัยที่เปิดโอกาสให้มีการผสมผสานของกลุ่มที่มีทัศนะในการวิจัยที่แตกต่างกันได้ จึงทำให้ได้รับความนิยมมากขึ้นด้วยเหตุผลสำคัญ 3 ประการ (Tashakkori & Teddlie, 1998; Johnson, Onwuegbuzie, & Turner, 2007; Creswell, 2013; Trochim, 2002; Creswell, 2007) คือ **ประการแรก** ผลการวิจัยจากวิธีการแบบผสมตอบคำถามวิจัยได้ละเอียดชัดเจนมากขึ้น เช่น ในการวิจัยเชิงปริมาณที่นักวิจัยทำการวิจัยทดลองเพื่อศึกษาอิทธิพลของตัวแปรจัดกระทำ ว่ามีผลทำให้ตัวแปรเกณฑ์มีค่าเฉลี่ยต่างกันอย่างไร เมื่อได้ผลการทดลองว่าวิธีหนึ่งดีที่สุด นักวิจัยไม่อาจตอบคำถามได้ชัดเจนว่าอะไรเป็นปัจจัยทำให้วิธีนั้นเป็นวิธีที่ให้ผลดีกว่าวิธีอื่น แต่เมื่อนักวิจัยใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเข้าช่วยหาข้อมูลเพิ่มเติมจึงทำให้ได้คำตอบที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

ประการที่สอง ธรรมชาติของข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ต้องพึ่งพาวิธีการซึ่งกันและกัน กล่าวคือ นักวิจัยสามารถนำข้อมูลเชิงคุณภาพมากำหนดค่าเป็นตัวเลข และปรับเปลี่ยน (transform) ให้เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ วิธีการที่ง่ายที่สุด เช่น การนำข้อมูลจากภาคสนามมากำหนดรหัสตามประเด็นการวิจัย แล้วนำมาลงรหัสให้เป็นตัวแปรทวินาม (dichotomous variable) หรือตัวแปรพหุนาม (polytomous variable) แล้วใช้สถิติวิเคราะห์ได้ ยกตัวอย่างงานวิจัยที่มีการปรับเปลี่ยนข้อมูลภาคสนามเป็นตัวแปรดัมมี่ และนำตัวแปรมาวิเคราะห์องค์ประกอบ (factor analysis) เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลได้เหมือนการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) โดยใช้เวลาและแรงงานน้อยกว่า และเมื่อมองในมุมมองกลับกันในกระบวนการรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณนั้น ผู้ตอบแบบสอบถาม หรือกลุ่มตัวอย่างต้องใช้การตัดสินใจที่เป็นการตัดสินใจเชิงคุณภาพ เช่น ในการตอบแบบสอบถามมาตรประเมินค่าผู้ตอบต้องตัดสินใจว่าจะเลือกตอบข้อความใดระหว่าง เห็นด้วยมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด เพราะการตัดสินใจนั้นมาจากพื้นฐานข้อมูลรายละเอียดเชิงคุณภาพที่แตกต่างกันมาก ในขณะเดียวกันข้อมูลเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพต่างก็มีข้อจำกัดสามารถให้สารสนเทศเพียงครึ่งเดียวถ้าได้พิจารณาร่วมกันจะทำให้ได้ภาพที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น (Viadero, 2005; Bogdan, and Biklen, 1992; Creswell, 2009)

และ**ประการสุดท้าย** ความต้องการจำเป็นในการตอบคำถามวิจัยที่ต้องอาศัยปรัชญาการวิจัยแบบผสม โดยทั่วไปนักวิจัยเชิงปริมาณตั้งคำถามวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของปัจจัยเชิงเหตุที่มีต่อปัจจัยเชิงผล มุ่งศึกษาตรวจสอบยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ โดยอิงทฤษฎี นักวิจัยเชิงปริมาณส่วนใหญ่ออกแบบการวิจัยที่มีความตรงสูง ใช้กลุ่มตัวอย่างสุ่มขนาดใหญ่เพื่อลดความคลาดเคลื่อน และเพิ่มอำนาจการทดสอบ ใช้เครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพเพื่อลดความลำเอียง ในขณะที่นักวิจัยเชิงคุณภาพตั้งคำถามวิจัยเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อปรากฏการณ์ ปฏิกิริยาที่มีต่อปรากฏการณ์ และความเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นความรู้สึก ปฏิกิริยา ในบริบท และเงื่อนไขที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยจึงเป็นเรื่องราวที่ต้องบรรยายให้เห็นภาพเคลื่อนไหวเป็นพลวัต นักวิจัยเชิงคุณภาพส่วนใหญ่จึงศึกษารวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลเพียงคนเดียว หรือ 2-3 คน เพราะต้องใช้เวลาศึกษาติดตามรวบรวมข้อมูล ตราบใดที่ข้อมูลยังแตกต่างมีแง่มุมใหม่ งานวิจัยยังจบไม่ได้ เมื่อไรก็ตามที่

ข้อมูลนิ่งได้เป็นรูปแบบความเปลี่ยนแปลงที่สรุปเป็นหลักการ เป็นทฤษฎีที่ตรวจสอบได้ จึงจะเสร็จสิ้น แนวการวิจัยเชิงคุณภาพจึงให้ความสำคัญกับการสำรวจศึกษาอย่างลึกซึ้งดิ่งเดี่ยว มากกว่าการตรวจสอบยืนยัน ในระยะหลังนักวิจัยที่สนใจมุ่งตอบคำถามทั้งสองแนวทางจึงต้องใช้วิธีการแบบผสม (Hanson, Creswell, Plano Clark, Petska, & Creswell, 2005) Teddlie, & Tashakkori, 2009); รัตนะ บัวสนธ์, 2554; นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2552; สัมฤทธิ์ กางเพ็ง, สรายุทธ กันหลง และศิริ ถีอาสนา, 2556; ลำพอง กลมกูล, 2554)

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าแนวคิดในการบูรณาการวิธีการวิจัยเชิงปริมาณและวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพจะเป็นแนวคิดที่มีมานานกว่าหกสิบปีแล้ว แต่ยังไม่มีการวิจัยแบบผสมวิธีแบบใดที่แสดงให้เห็นถึงผลของการบูรณาการวิธีการทั้งสองค่ายได้อย่างสมบูรณ์ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะปรัชญาที่แตกต่างกันและมีกระบวนการวิจัยที่แตกต่างกันทำให้ไม่อาจบูรณาการเข้ากันได้อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ความพยายามในการบูรณาการจึงปรากฏให้เห็นเป็นเพียงลักษณะการวิจัยสองแบบผสมกัน ดังแบบการวิจัยที่นำเสนอทั้งหกแบบข้างต้น นอกจากนี้แนวคิดการวิจัยแบบผสมวิธี ก็ยังมีประเด็นที่พึงพิจารณาใช้อย่างระมัดระวัง เช่น *“การที่นักวิจัยทำการวิจัยเชิงปริมาณ และรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการใช้แบบสอบถามปลายเปิด จะอ้างว่าได้ใช้การวิจัยแบบผสมวิธีคงจะไม่ได้”* เนื่องจากการใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพมีความหมายมากกว่าการรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และในทางกลับกัน *“การที่นักวิจัยทำการวิจัยเชิงคุณภาพ และนำผลการวิจัยไปสร้างแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเห็นด้วยกับผลการวิจัย จะอ้างว่าใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธีก็คงจะไม่ได้เช่นกัน”* เพราะการวิจัยเชิงปริมาณมีความหมายมากกว่าการรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งแนวคิดของการวิจัยแบบผสมวิธีที่ควรทำคือ *“การตั้งคำถามวิจัยทั้งแนวคำถามวิจัยเชิงปริมาณและคำถามวิจัยเชิงคุณภาพโดยอาศัยวิธีการวิจัยทั้งสองแบบผสมผสานกันนำไปสู่คำตอบเดียวกัน”* นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2559). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (2560 – 2564).* http://waa.inter.nstda.or.th/stks/pub/2017/20170313-Education-Development-Plan-12.pdf

ชาย โพธิสิตา. (2549). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ทศพร ศิริสัมพันธ์. (2560). *ความเป็นผู้ประกอบการสาธารณะและการสร้างนวัตกรรมภาครัฐ.* https://www.opdc.go.th/uploads/files/2560/G_Innovationlab19660_2.pdf

ราชกิจจานุเบกษา. (2553). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553.* https://www.mwit.ac.th/~person/01-Statutes/NationalEducation.pdf

ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.* กรงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.

สภานโยบายวิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2560). ยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม 20 ปี (พ.ศ. 2560 – 2579). http://www.nric.or.th/

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และสรายุทธ กันหลง. (2560). *การวิจัยแบบผสมวิธี : กระบวนทัศน์การวิจัยในศตวรรษที่ 21.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง และสรายุทธ กันหลง. (2558). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research).* มหาสารคาม : เอกสารประกอบการสอนคลินิกวิชาการหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. (2560). *พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542*. http://www.lp-pao.go.th/Plan/images/book/Book-005.pdf

สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560.* http://click.senate.go.th/

องอาจ นัยพัฒน์. (2549). *วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สามลดา.

อุทัย ดุลยเกษม. (2545). วิธีวิทยาการวิจัย : เครื่องมือหรือวิธีคิด. *วารสารวิธีวิทยาการวิจัย. 15*(3), 279-289.

Australian Government. (2017). *Innovation 101.* https://innovation.govspace.gov.au/innovation-101

Creswell J. W. and Clark, V. P. (2007). *Designing and Conducting Mixed Methods Research.* New Delhi : SAGE.

Creswell, J. W. (2009). *Research Design : Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches.* (3rded), Thousand Oaks, CA : SAGE.

Creswell, J.W. (2014). *Research Design : Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches.* (4th ed). Thousand Oaks, CA : SAGE.

Denzin N. , and Lincoln Y. (2011). *The SAGE Handbook of Qualitative Research.* Editors. Thousand Oaks : CA SAGE.

Guba, E.G. (1990). *The Alternative Paradigm Dialog.In Guba, E.G. (Ed.) The Paradigm Dialog.* Newbury Park, CA : SAGE.

Hill, C and Lynn, L. (2016). *Public Management Thinking and Acting in Three Dimensions.* Thousand Oaks, CA: SAGE.

Jonker, J. and Pennink, W.B. (2010). *The Essence of Research Methodology : A Concise Guide for Master and PhD Students in Management Science.* Heidelberg : Springer.

Jonker, J. and Pennink, W.B. (2010). *The Essence of Research Methodology : A Concise Guide for Master and PhD Students in Management Science*. Heidelberg: Springer.

Kemmis, S., McTaggart, R., and Nixon, R. (2014). *The Action Research Planner: Doing Critical Participatory Action Research.* New York : Springer.

Kuratko, D. F. (2012). *Innovation Acceleration : Transforming Organizational Thinking.* Boston : Pearson.

Oxford University Press. (2017). *Oxford Dictionaries*. http://oxforddictionaries.com/definition/english/research?q=research

Patton, M.Q. (1990). *Qualitative Evaluation and Research Methods.* (2nd ed). Newbury Park, CA : SAGE.

Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of Innovations.* New York : Free Press.

Schwant, T.A. (2002). *Dictionary of Qualitative Inquiry*. (3rd ed). Thousand Oaks, CA: SAGE.

The United Nations (UN). (2017). *The Sustainable Development Goals Report 2017*. https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2017/The Sustainable Development Goals Report 2017.pdf

UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002474/247444e.pdf